

Carsten Frank Olesen, Bo Ertmann & Karen Zobbe

EFTERVÆRN

EVALUERING AF EFTERVÆRNSPROJEKTET PÅ SPECIALINSTITUTIONEN GODHAVN

Teori og Metodecentret

© 2003

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	3
INDLEDNING	4
OM EFTERVÆRN SOM BEGREB	7
HVAD ER EFTERVÆRN?	9
EFTERVÆRNSPROJEKTET - EN BESKRIVELSE	11
EVALUERINGENS INDFALDSVINKLER OG METODEOVERVEJELSER	15
EFTERVÆRNETS PÆDAGOGISKE ARBEJDE	20
DE 8 FIXPUNKTER I ARBEJDET	21
DE UNGES SITUATION VED UDSKRIVNING AF EFTERVÆRNET	46
DE UNGES OPFATTELSE AF EFTERVÆRNET	50
PROJEKTETS SAMSPIL MED KOMMUNERNE	54
PERSPEKTIVER	55
LITTERATUR	69
BILAG 1	72
BILAG 2	92
BILAG 3	115

FORORD

Med denne rapport skal Teori og Metodecentret afrapportere den følgeforskning, som centret har varetaget i forhold til et treårigt projekt om efterværn, som specialinstitutionen Godhavn har gennemført fra marts 1999 for nogle af de unge, der tidligere har været indskrevet på institutionen. Projektet er finansieret af Frederiksborg Amt og Den Sociale Sikringsstyrelse i forening.

Lovgivningsmæssigt er efterværn en kommunal opgave, og det eksperimentelle i projektet har ligget i udformningen af et efterværnskoncept, der tager afsæt i den døgninstitution, hvor de unge tidligere har været behandlet. Intentionen bag projektet har været at udvikle et tæt samarbejde mellem efterværnsprojektet og de aftagende kommuner, med henblik på at den viden og de samarbejdsformer, der blev udviklet i projektperioden, kunne videreformidles til de 19 kommuner i amtet og implementeres i nye samarbejdsformer.

For at sikre en videnskabelig funderet evaluering har Frederiksborg Amt ønsket, at der til projektet blev tilknyttet en følgeforskning på Teori og Metodecentret under forskningsleder Bo Ertmanns ledelse.

Fra efterværnets start har først cand.psych. Kirsten Weitemeyer og siden cand.scient.soc. Carsten Frank Olesen løbende fulgt projektet tæt, med særlig vægt på de erfaringer projektets unge og medarbejderne undervejs har gjort sig. Cand.psych. Karen Zobbe har afsluttende valideret og gennemskrevet rapportens dele til en samlet helhed.

I projektperioden har en styregruppe været tilknyttet projektet med repræsentanter fra Frederiksborg Amt ved fuldmægtig Elsa Hende, kommuneforeningen i Frederiksborg Amt ved sektionsleder Gitte Gjørup fra Hillerød kommune, viceforstander Henry Nonbo, socialrådgiver Bodil Nørgård samt projektleder Susanne Viking fra institutionen Godhavn, samt konsulent Peter Jensen fra Udviklings- og formidlingscentret i Hillerød og forskerne Kirsten Weitemeyer og Carsten Frank Olesen, samt forskningsleder Bo Ertmann fra Teori og Metodecentret.

Hillerød, 2003

Bo Ertmann

INDLEDNING

PROJEKTETS BAGGRUND OG FORMÅL

Projektets idégrundlag udsprang af de erfaringer, specialinstitutionen Godhavn har oparbejdet gennem sit mangeårige arbejde med børn og unge med psykosociale problemer. Disse erfaringer er tidligere blevet udmøntet i to afsluttede Godhavnsinitiativer: 'Slusen', der handlede om udslusning af unge fra Godhavn, og 'Hillerødprojektet', der dels handlede om udslusning dels om efterværn. Grundlaget for efterværnsprojektet var, at man på Godhavn havde set, at det kunne være endog meget svært for nogle af institutionens unge at etablere sig i et selvstændigt liv uden nogen form for socialpædagogisk støtte i den periode, der lå lige efter udskrivningen.

Af projektansøgningen for det foreliggende projekt¹ fremgik det, at projektet havde til formål at udvikle metoder til at videreformidle den viden, Godhavn havde indsamlet om de unge til den unges hjemkommune, således at der i et tæt samarbejde mellem Godhavn og de unges hjemkommune kunne tilrettelægges et individuelt efterværn, hvori der indgik bolig og skole-/arbejdsforhold, samtidig med at de unge blev støttet i at udvikle et socialt netværk

Det var et ønske, at projektet blev videnskabeligt evalueret, således at der efterfølgende kunne ske en videreformidling af projektets resultater til styrkelse af samarbejdet mellem de amtskommunale døgninstitutioner og kommunerne.

Det var således målet, at Frederiksborg Amts 19 kommuner gennem et parallelforløb med Godhavn blev i stand til selv at varetage store dele af efterværnet. Samtidig var det ønsket at få skabt konsensus om efterværn i kommunerne og mellem amtet og kommunerne.

Projektformuleringerne indeholdt en tankerække, der tog udgangspunkt i, at specialinstitutionen gennem en ofte årelang kontakt med de unge fik opbygget et detaljeret kendskab til de unge, som tillagdes afgørende betydning, når der skal ske en udslusning af de færdigbehandlede unge til et fremtidigt liv i deres hjemkommune. I kommunen skulle tilrettelægges et individuelt efterværn tilpasset den enkelte unge, hvori indgik bolig, skole/arbejdsforhold, samtidig med at den unge blev støttet i at udvikle et socialt fællesskab. Kernen i projektet var således tænkt som en analyse af, hvordan denne kobling mellem specialinstitutionens detaljerede viden om de unge og de kommunalt forankrede tiltag kunne opbygges. Set i dette perspektiv ville evalueringen indeholde to dimensioner, hvor den første omhandlede den pædagogiske og indholdsmæssige del af efterværnsprojektet med henblik på en

¹ Frederiksborg Amts ansøgning af 4. juli 1998 til Den Sociale Sikringsstyrelse

beskrivelse og analyse af den pædagogiske indsats. Den anden dimension handlede om udvikling af nye samarbejdsrelationer med hjemkommunerne om løsning af efterværn i form af konkret styrkelse af samarbejdet mellem døgninstitution og kommune.

Under projektet har to udefrakommende ændringer dog fået betydning for dette forløb. Den første ændring skete kort inde i projektførelsen, hvor Frederiksborg Amt nedlagde 'Slusen', den afdeling på Godhavn, som specielt varetog udslusningen af de unge fra institutionen. Udslusning blev herefter en opgave for den afdeling, hvor den unge boede på Godhavn. Ifølge medarbejderne i efterværnsprojektet medførte denne omlægning, at den udslusning, der skulle have fundet sted, inden den unge kom i efterværn, ofte ikke var tilnærmelsesvis gennemført på den afdeling, den unge kom fra. Når de unge kom ind i efterværnsprojektet havde de døgninstitutionskulturen så meget med sig, at mange af dem havde svært ved at tage initiativ og ansvar for egen handling. Hermed fik efterværnet en utilsigtet udslusningsfunktion for de unge, der ikke var 'efterværnsparate'. Denne funktionsudvidelse betød, at medarbejderne skulle bruge flere ressourcer på den enkelte unge på bekostning af andre opgaver, som f.eks. at udvikle metoder og få erfaringer med hensyn til at formidle viden til og samarbejde med det kommunale system.

I sidste periode af projektførelsen har der i efterværnet fundet en metodeudvikling sted, hvis mål er at tilgodese udslusning og afinstitutionalisering af den unge før et 'egentligt' efterværn. Efterværnet blev herefter inddelt i tre faser:

extern udslusning/afinstitutionalisering, tilsyn og efterværn. Denne faseopdeling betød, at indsatsen kunne tilpasses den enkelte unge, som skal udskrives efter afsluttet anbringelse. Nogle vil have behov for alle tre faser, andre vil allerede efter første fase have etableret sig med socialt netværk mm. og kan udskrives af efterværnet. Første fase stillede største krav til efterværnets ressourcer, idet den unge i denne periode netop er fraflyttet institutionen og skal stå på egne ben, hvilket også betyder, at en efterværnsplads i denne fase er prissat dyrere end en plads i efterværnets sidste fase². Ifølge Godhavn har ca. en trediedel af eleverne i projektet været efterværnsparate, mens to trediedele har måttet gennemgå afinstitutionalisering forud for efterværn. Rapporten afspejler ikke denne faseopdeling i efterværnet, som bliver aktualiseret sent i forløbet via Godhavns ansøgning til Frederiksborg Amt om at etablere en faseopdelt udslusnings- og efterværnsafdeling.

Den anden ændring var indførelse af et nyt kapitel i Serviceloven, kapitel 9a om tilbud til unge fra 18 til 22 år, hvorefter kommunen – hvis den unge er indforstået hermed – dels kan opretholde visse tilbud til den unge dels iværksætte nye tilbud til unge, der er eller var anbragt uden for hjemmet umiddelbart inden det fyldte 18. år.

² Alle faser ligger økonomisk under grundtaksten, dvs. er en ren kommunal udgift bortset fra, hvis der indskrives en elev over 18 år i fase 1.

Med ændringen sikres de tidligere anbragte unge bedre efterværnstilbud, således vil det herefter være muligt for kommunen at udpege en personlig rådgiver, en fast kontaktperson, udlusningsophold eller døgnophold i institution, plejefamilie eller egnet opholdssted til den unge fylder 23 år³. Reglerne trådte i kraft den 1. januar 2001.

For efterværnsprojektet fik lovændringen den betydning, at medarbejderne så det som deres primære opgave at sikre, at de aktuelle unge fik et så godt efterværn som muligt. Projektansøgningens intention med, at Godhavns efterværnserfaringer kunne bidrage med at udvikle kommunernes efterværn, blev dermed sekundær for medarbejderne. Det kan diskuteres om Godhavns efterværnsprojekt har været for ambitiøst i sine forventninger jf. formålet med projektet, men reelt har medarbejderne i projektet fået nedtonet ambitionsniveauet i projektansøgningen, så de unge i efterværnsprojektet er blevet de centrale. Dvs. i forhold til projektets præsenterede formål til Den Sociale Sikringsstyrelse, har energien i projektet primært koncentreret sig om efterværnets støtte til den unge og mindre på ansøgningens andre præsenterede formål som metodeudvikling, kommunesamarbejde og konsensus i kommunernes efterværn.

For evalueringen betød dette skift, at det centrale nu ikke længere handlede om hvordan professionelle - efterværnsmedarbejdere/kommuner- samarbejder til i stedet at fokusere på samarbejds- og beslutningsprocesser mellem efterværnsmedarbejderne og de unge i efterværnet. At gøre det socialpædagogiske arbejde og de unges profitering heraf til fokuspunkt i evalueringen blev dermed oplagt, som forholdene i og omkring efterværnsprojektet udviklede sig.

Det har været arbejdet med de unge og de unges sociale, økonomiske og følelsesmæssige op- og nedture, der har været det primære for efterværnsmedarbejderne. Konsekvensen heraf er, at de to overordnede analytiske indfaldsvinkler i denne rapport derfor bliver en analyse af medarbejdernes efterværnsarbejde, samt en analyse af hvad de unge fik ud af at være i efterværn. Der er naturligvis en dialektik mellem de to analyser, idet medarbejdernes praktisering af efterværn gerne skulle vise sig i relation til, hvad de unge fik ud af at være i efterværn. 'Konfrontationen' mellem de to analyser vil således ikke kun begrænse sig til en aktuel vurdering af efterværnindsatsens betydning for de/den unges nuværende liv; men har også til hensigt at medvirke til at igangsætte en diskussion om, hvordan efterværn kan udvikles mest hensigtsmæssigt for unge, der har en mangeårig døgnanbringelse på en specialinstitution bag sig. Problemstillinger til en sådan diskussion vil blive præsenteret i sidste kapitel.

³ E. Mortensen: Ny sociallovgivning 2001, s. 179-180

OM EFTERVÆRN SOM BEGREB

I dansk og øvrig nordisk litteratur mangler der viden og forskning specifikt om efterværn. Anderledes forholder det sig i England, USA, Australien, Holland og Canada. I England f.eks. blev der fra midten af 70-erne foretaget pilotstudier i form af mindre kortlægninger og kvalitative studier, som øgede opmærksomheden på de problemer, som unge stod overfor, når de forlod et anbringelsessted⁴. Omkring 1980 påbegyndtes mere systematiske undersøgelser med bl.a. sammenligninger med unge med normal familiebagrund, for selv om der tidligere manglede systematisk viden om disse forhold var

'nogle af de statistiske overrepræsentationer af tidligere anbragte blandt f.eks. de hjemløse så slående, at man ikke behøvede at være Albert Einstein for at se, at der var et problem'. (ibid s. 13).

Tilsvarende overrepræsentation blev fundet blandt unge arbejdsløse og indsatte i fængsler i England. I England udvikledes efterfølgende 'leaving care' undersøgelser, som netop fokuserer på de problemstillinger og den sociale og pædagogiske indsats, som er rettet herimod. Blandt veteraner på området kan nævnes Mike Stein og Nina Biehal fra University of York.

Et undersøgelsesprojekt, som er beskrevet i 'Leaving care' (Stein og Carey, 1986) udgik fra Leeds University og omfatter unge fra alle typer af anbringelse. Projektet bestod i 'An enquiry into the experiences and problems of careleavers based on a series of interviews over a 2 year period with 45 young people in Wakefield'. (Department of Health, 1991, s. 85).

Undersøgelsen viste for de institutionsanbragtes vedkommende, at de unge oplevede en afhængighed af institutionen, som skabte frygt for livet udenfor. Dette medførte, at de unge blev fanget i en 'ond cirkel', hvor manglende livsduelighed førte til fornyet institutionsophold. I en senere udgivelse 'What works in leaving care' (Stein 1997) opsamles de seneste års efterværnsforskning i Storbritannien med fokus på konkrete virkninger af indsatsen samt hvilke behov, problemer og indsatser, der er arbejdet med og resultaterne heraf.

I et teoretisk afsnit anfører Stein tre tilgange, som han finder frugtbare i forhold til den empiriske efterværnsforskning. De tre teorier er henholdsvis Bowlby's attachment teori og videreudviklingen af denne, 'Focal Theory' eller 'Focal Model of Adolescence' samt 'Life Course Approach'.

⁴ Stein, 1997, s. 13

Stein finder attachment-teoriene nyttige, fordi de forudsiger betydningen af svigt og adskillelser for adfærdsmønstre hos børn og unge, såsom manglende evne til at tage imod hjælp og til at opretholde tilfredsstillende relationer til andre.

'Focal Theory' er udviklet som et forsøg på at overvinde modsætningerne mellem klassiske psykoanalytiske og sociologiske teories forudsigelser om puberteten som en problematisk periode på den ene side, og det store antal empiriske studier, der på den anden side viste, at det er en relativt stabil periode. Teorien adskiller sig fra gængs udviklingspsykologisk teori ved at tale om opgaver eller problemstillinger snarere end stadier, der gennemløbes ét af gangen. Hvis teenageren har livsbetingelser, som ikke er overvældende stressfyldte, vil han eller hun ifølge denne opfattelse fokusere på ét problem af gangen og på denne måde klare sig igennem perioden i et relativt stabilt forløb. Men er der for store belastninger og omvæltninger i den unges liv, bliver risikoen for ustabilitet større.

Den tredje og sidste teori, som Stein finder anvendelig, er som nævnt 'Life Course Approach', som anerkender den unges egen indflydelse på sin situation uden at negligere betydningen af sociale uligheder. Interaktionen mellem den unges personlige biografi og de socio-økonomiske betingelser, som han eller hun er underlagt, er central for denne tilgang.

I Holland har eksempelvis Monika Smit beskæftiget sig med de problemer, der opstår i overgangen fra en institutionsanbringelse til et selvstændigt liv. I artiklen 'Leaving residential care, a stressful experience'⁵ behandles overgangen som en potentielt stressfremkaldende begivenhed ud fra amerikanerne Lazarus' og Folkman's stressteorier.

Smit henviser til hollandske undersøgelser, som har vist, at tidligere anbragte, som havde forladt institutionen på en 'negativ' måde, var signifikant ringere stillede: dårligere boligsituation, lavt uddannelsesniveau, arbejdsløshed, pengeproblemer, følte sig stempet, ensomhed og kedsomhed, kriminalitet, problemer med relationer til venner og familie samt vage og negative forventninger til fremtiden. De steder hvor der foregår en forberedelse af de unge i forbindelse med udflytningen, lægges der ofte mest vægt på de praktiske færdigheder og mindre på de sociale færdigheder og følelsesmæssige forberedelser.

Ifølge Lazarus' og Folkman's teori defineres stress som den tilstand en person er i, når han eller hun oplever sit forhold til omgivelserne som uoverkommeligt og til fare for sit velbefindende. Enhver forandring i det kendte livsmønster kræver tilpasning og kan være angstfremkaldende. Den unge kan være glad for at skulle forlade institutionen men samtidig usikker på fremtiden. Der kan være risiko for, at den unge vurderer chancerne for at kunne mestre tilværelsen som små, fordi den unge i

⁵ W. Hellenckx et. Al. (red.): Innovations in residential care. (S. 211-225). 1991. Leuven: Acco.

forvejen har mange fiaskoer bag sig og har et lavt selvværd, hvilket kan betyde et højt stressniveau. Med henblik på at reducere stresstilstanden må den unge bibringes viden om støttemuligheder efter udskrivningen og trænes i normal-livs situationer, så den unges ansvarstagen og ret til selv at bestemme gradvis øges.

I artiklen 'Social support and the situation after residential care'⁶ har Smit focus på betydningen af social støtte i processen, når en ung skal forlade en institution. Smit har to forslag til strategi. Den ene strategi er at kortlægge den unges sociale netværk for at finde frem til ressourcerne i det. Det er nyttigt for både den unge selv og for medarbejderen at have overblik over netværket for at kunne bruge dets ressourcer og arbejde på at udbygge det og på at styrke den unges evne til selv at etablere og vedligeholde kontakter.

Den anden strategi, som Smit anbefaler, er at bruge en økologisk tilgang til institutionsarbejdet ved at involvere den unges forældre og i højere grad betragte dem som samarbejdspartnere allerede under institutionsopholdet. Dette vil i højere grad sikre, at afstanden til forældrene ikke bliver for stor, hvilket især er betydningsfuldt, når opholdet skal afsluttes.

I Skandinavien er forskning vedrørende efterværn meget ubetydelig, men i Norge har især Jan Storø de senere år arbejdet på at gøre efterværn til et prioriteret område, hvilket bla. har resulteret i bogen 'På begge sider av atten, -om ungdom, barnevern og ettervern' (2001), som både omfatter en beskrivelse af arbejdet med efterværn og forskningen omkring det.

I Danmark har forskning også dokumenteret, at tidligere anbragte børn som voksne har en svækket psykisk robusthed, og deres uddannelsesbaggrund og erhvervstilknnytning er ringere end hos aldersgruppen som helhed⁷, men efterværn har været et forsømt område både lovgivningsmæssigt og ressourcemæssigt - et paradoks i betragtning af de mange ressourcer, der har været brugt i årene før, den unge udskrives af en døgnforanstaltning.

HVAD ER EFTERVÆRN?

Efterværn er afslutningen på et døgninstitutionsophold, som kan karakteriseres af forskellige faser: visitation, anbringelse, udslusning og efterværn, hvor det karakteristiske for efterværnsfasen er, at den unge ikke længere bor på institutionen. Karakteristisk for efterværnet er endvidere, at det er et socialpædagogisk tilbud, som

⁶ I: University of Wisconsin-Milwaukee Child and Youth Care Learning Center (red.) 1996: 1994 International Child and Youth Care Conference proceedings (s. 149-164). Milwaukee.

⁷ M. Nygaard Christoffersen, 1991.

den unge kan vælge til eller fra, hvilket er en ny situation for både den unge og for medarbejderne.

Reglerne om efterværn står i Servicelovens kapitel 9a, hvoraf det fremgår, at unge, såfremt det er af væsentlig betydning for en god udslusning til det voksne liv, har krav på en særlig indsats. Dette gælder indtil det fyldte 23. år. Spørgsmålet er imidlertid, hvorvidt kommunerne vil prioritere at afsætte ressource til at opfylde bestemmelserne i loven. I undersøgelsen 'Anbringelse af børn og unge. Aktuel praksis - fremtidige udfordringer'⁸, er det bl.a. undersøgt, i hvor høj grad kommunerne har iværksat et efterværn, og det fremgår her af svarene på de generelle skemaer:

'at omkring halvdelen af kommunerne har iværksat efterværn i forhold til de børn og unge, som de har udskrevet i 1998. 20% har angivet, at de ikke har iværksat efterværn. De øvrige er uoplyst.' (s. 60).

Som nævnt opstod der i projektperioden ændringer, der fik betydning for projektet og det praktiserede efterværnsarbejde. En udvikling der analytisk set skabte usikkerhed med hensyn til, hvad der er karakteristisk ved efterværn og efterværnsarbejde. I projektperioden blev der således praktiseret socialpædagogisk arbejde, der var så bredt orienteret, at det ikke kun handlede om efterværn, men også om behandling, afdækning/diagnosticering, afinstitutionisering/udslusning. Det ikke-efterværnsrelaterede arbejde kunne i forbindelse med en ung være så omfattende, at den unge udgjorde et projekt i projektet.

Denne konstatering gør det dog ikke hensigtsmæssigt at udelukke en diskussion om og en forståelse for, hvad efterværn er, og hvori efterværnsarbejde består. Teoretisk kan efterværnsopgaver defineres og afgrænses. Det er i praksis - i inddragelse af og sammenkobling til andre socialpædagogiske opgaver - at efterværn kommer til at fremstå som noget svært definerbart.

Nævnte er ikke kun et problem i forbindelse med Godhavns efterværnsprojekt, men er en erfaring, der også er gjort i andre analyser af efterværn. Således konkluderer efterværnsforskeren Mark Stein (1997), der som nævnt har analyseret efterværnsarbejde i både USA og England, at når der arbejdes med efterværn, så 'virker ingenting, og alt virker'. Der mangler holdbare beviser for, hvad der er effektivt efterværnsarbejde. Dertil kommer, at efterværn er en individuel foranstaltning, hvilket gør efterværn til noget meget bredt.

Et positivt forsøg på en indkredsning af, hvad efterværn er, findes i følgende overvejelser:

⁸ M. Vesterbirk & A. Liljenberg: Anbringelse af børn og unge. Aktuel praksis - fremtidige udfordringer. UFC, 2000.

'Arbejdet med disse unge (der har boet på døgninstitution) må en gang afsluttes, og vores indsats overfor dem må gøre det muligt at afslutte. Børneværnet har en etisk forpligtigelse til at se de unge de arbejder med, 'vel i havn' som unge voksne. Systemet som definerede de unge som klienter, er ansvarlige for at bidrage til at de lægger klientrollen fra sig. Disse unge blev gjort til klienter i en livsfase, hvor de ikke havde mulighed for selv at bestemme om det var det rette for dem. Når de bliver voksne, må de i alt fald få mulighed for at fravælge sig fra at være klient.' (Storø, 2001, s. 210).

Nævnte vinkel på efterværnsarbejdet lægger op til, at efterværnsmedarbejderne må gøre det muligt for den unge i efterværn at afslutte institutionsepoken og tage ansvar for eget liv. Den passiverende klientrolle må erstattes med en aktiv og ansvarlig medvirken og en selvstændig stillingtagen til grundlæggende beslutninger om eget liv. Den unge kan som andre træffe uhensigtsmæssige beslutninger, men har et efterværn til at diskutere eventuelle fejltagelser med. Efter endt efterværn er den unge afhængig af egen selvstændighed, og kan som udgangspunkt ikke forvente, at der længere er en socialarbejder at diskutere med.

Efterværnspædagogikken skal give den unge rum til erfaring, støtte den unge i udvikling af såvel sociale som faglige kompetencer og kvalifikationer til selvstændig stillingtagen og forvaltning af eget liv. Det er en pædagogisk opgave i efterværnet at få gjort den unges erfaringer til en læreproces for den unge. Der lægges således op til et fokusskift i det pædagogiske arbejde fra omsorg, beskyttelse og afhængighed under anbringelsen til at vejlede og støtte den unge i at træffe egne valg og beslutninger samt til at lære at tage ansvar for konsekvenserne heraf. Hermed bliver det et af efterværnets primære opgaver at skabe *erfaringsrum* for den unge⁹.

EFTERVÆRNSPROJEKTET - EN BESKRIVELSE

DE UNGE

I alt 18 unge i alderen 16-21 år har deltaget i efterværnsprojektet. Af de 18 unge er 6 piger og 12 drenge. Nogle af de unge har været med i efterværnsprojektet i det meste af perioden, mens andre kun har været med i kortere tid. Den største gruppe har været indskrevet mellem 12 og 17 måneder. To af de unge er blevet udskrevet af efterværnsprojektet på grund af den 20. års grænse, der var gældende indtil 1. januar

⁹ Efterværn set som den unges "erfaringsrum" har som primær funktion at give den unge optimale muligheder for at gøre sig nogle nødvendige positive som negative erfaringer i forbindelse med, at blive socialt integreret og komme til at fungere i samfundet. Erfaringer efterværnsmedarbejderne dels skal skabe plads til, dels skal diskutere og perspektivere i kommunikationen med den unge. Erfaringer der skal give den unge livsduelighed, så han/hun får lyst til hverdagen og kan fungere i hverdagslivet ud fra en kombination af egne og samfundets præmisser.

2001, men den ene blev genindskrevet efter ændring af aldersgrænsen i forbindelse med lovændring.

Fælles for de unge er, at de alle tidligere har været indskrevet på Godhavn, hvilket betyder, at de unge i forskellig udstrækning har kendskab til andre unge i efterværnsprojektet. Der er tale om unge, hvis liv har været præget af massive psykosociale problemer, og med et par undtagelser er der tale om unge, der har været betegnet som udadreagerende unge.

De unge kommer primært fra to af Godhavns fire boafdelinger, henholdsvis 'Åsen' og 'Bakken', der begge er normeret til unge i alderen 14-20 år. Målgruppen er normalt begavede unge med forskellige former for adfærdsforstyrrelser. Ifølge Godhavns beskrivelse arbejder 'Åsen' og 'Bakken' med unge, der

- er udadreagerende og grænsesøgende
- er selvdestruktive
- er urealistiske med hensyn til selvopfattelse og ambitioner
- har mistillid til voksne
- har manglende og/eller negativ selvfølelse
- har begyndende misbrugsproblemer
- har manglende evne til at tilpasse sig almindelig skole- og uddannelses tilbud
- har manglende social tilpasning
- for pigernes vedkommende har manglende blufærdighed i seksuel henseende

15 af efterværnsprojektets 18 unge kommer fra én af disse to afdelinger.

De unges problemkomplekser og behov for efterværn har vist sig at have meget forskelligt omfang. Nogle unge har haft brug for en begrænset indsats fra efterværnsprojektets side, mens andre unge med massive problemer har fyldt meget i projektperioden.

Efterværnet er normeret til seks indskrevne unge, men i perioder har der været op til otte unge i efterværnet på én gang, afhængigt af hvor ressourcekrævende de indskrevne unge har været, og hvor kraftigt efterspørgelsespresset fra institutionen har været. De unge har alle haft deres hjemkommune i Frederiksborg Amt.

MEDARBEJDERNE

Der har i hele projektperioden været ansat tre medarbejdere. Herudover har der i det meste af projektperioden været ansat en medarbejder på fuld tid som støttepædagog for en af de unge, der havde brug for en mere intensiv støtte og indsats, end efterværnet kunne tilbyde. To af de tre faste medarbejdere, herunder lederen af efterværnsprojektet, har tidligere været ansat på Godhavn og varetog i ni år Hillerødprojektet, som var et udslusnings- og efterværnsprojekt under Godhavn. De i

alt fire medarbejderes - to mænd og to kvinder - formelle uddannelsesbaggrund er to pædagoger, en snedker/faglærer samt en kok.

Efterværnet har ikke været organiseret med en 'primærpædagog-ordning'. Princippet var at de unge kunne henvende sig til den af medarbejderne, som den unge havde lyst til. Det er sket, at en medarbejder har henvist en ung til en anden medarbejder, hvis den pågældende mente opgaven ville kunne blive løst bedre af den medarbejder. Den noget løsere struktur i den unges kontakt med og brug af medarbejderne i sammenligning med en boafdeling på Godhavn, fandt de unge tiltalende. Alle fire medarbejdere var vellidt af de unge. Medarbejderne har kunnet kontaktes døgnet rundt via mobiltelefon; men det er yderst sjældent sket, at de unge har gjort brug af en medarbejder uden for 'almindelig kontortid'.

Der har været tale om en relativ homogen medarbejdergruppe, som har samarbejdet og suppleret hinanden godt, idet kontakten mellem medarbejderne i hverdagen var begrænset på grund af efterværnsarbejds individuelle karakter. Selv om der er tale om mange forskellige opgaver i efterværnsarbejdet, var der i relation til arbejdet med de unge ikke tale om en specialisering mellem medarbejderne. Der var således ingen af medarbejderne, der udelukkende tog sig af de unges boligproblemer, relationsproblemer eller møder med socialforvaltningen. Medarbejderne aftalte på efterværnets ugentlige koordineringsmøder eller eventuelt i en akutsituation via mobiltelefon, hvem der tog sig af hvad i forhold til de unge. Når det gjaldt skriftlig kontakt med myndighederne, f. eks ansøgninger eller udtalelser om de unge til kommunen, var dette dog alene lederens funktionsområde.

EFTERVÆRNETS FYSISKE PLACERING

De første to år lå efterværnet placeret i Tisvildeleje i en selvstændig villa i udkanten af Godhavns jordarealer. Her var der meget plads såvel indenfor som udenfor. Intention med denne beliggenhed - ud over en billig husleje - var, at den unge i efterværnet samtidig kunne besøge sin gamle afdeling på Godhavn. Imidlertid var der ikke mange af de unge, der praktiserede disse afdelingsbesøg. Når den unge kom på besøg 'var værelset optaget', og kontaktpædagogen var der sjældent på grund af Godhavns lange døgnvagter. Kun få unge bibeholdt kontakten til institutionen ud over starten af den unges efterværnsperiode.

Ulempen ved efterværnets fysiske placering på Godhavns grund var, at langt de fleste unge hverken havde bolig eller beskæftigelse i nærheden. Der var langt til Godhavn, og toget kører ikke ofte. Så blandt de unge var det en udbredt opfattelse, at efterværnet lå for langt væk.

Flertallet af de unge havde en jævnlig kontakt til Hillerød i form af bolig, familie eller beskæftigelse. Derfor flyttede efterværnet det sidste år af projektperioden til Hillerød til en toværelses lejlighed i et nyt boligbyggeri, der ligger i gåafstand fra stationen og gågaden. Lejligheden er funktionel, men trang.

Lejligheden benyttes til efterværnets ugentlige 'sammenkomster' for de unge hver torsdag, ligesåvel som de ugentlige medarbejdermøder også afholdes i lejligheden, hvorimod kontorarbejde afholdes på Godhavn. Lejligheden bruges også til, at en ung kan mødes med en medarbejder til en samtale. Store dele af ugen står lejligheden ubenyttet hen, blandt andet fordi de unge ikke må bo der eller have nøgle til lejligheden – hvilket de unge er fuldt indforstået med.

EFTERVÆRNSPROJEKTETS SAMARBEJDE MED GODHAVN

Godhavn er en selvejende døgninstitution med egen bestyrelse og med driftsoverenskomst med Frederiksborg Amt¹⁰. Areal- og bygningsmæssigt er der tale om en meget stor institution med mange faciliteter. Institutionen er opdelt i forskellige afdelinger med forskellige målgrupper og har derudover en intern skole, der ud over pladser til Godhavns egne børn også råder over seks eksterne pladser. Skolen kan afsluttes med folkeskolens afgangsprøve eller 10. klasse. De fleste unge i efterværnet har gået på den interne skole – en af de unge i efterværnet har ikke boet på Godhavn, men 'kun' været ekstern elev på Godhavns skole.

Institutionen Godhavn er en vigtig samarbejdspartner for efterværnsprojektet, idet det er herfra de unge rekrutteres til efterværnet¹¹. Med sigte på at præsentere den unge for tilbuddet om efterværn er der i projektet udviklet en praksis mellem efterværnsprojektet og den afdeling på Godhavn, hvor den unge bor. Den unge bliver på et 'brobygger-møde' præsenteret for, hvad efterværnet kan tilbyde, og det drøftes, hvornår den unge eventuel skal starte i efterværnet.

I mødet deltager den unge selv, den unges sagsbehandler i kommunen, den unges kontaktpædagog og afdelingslederen på den afdeling, den unge bor på, samt efterværnets leder. Den unges forældre inviteres, men kommer sjældent. På mødet opridser såvel kontaktpædagogen som sagsbehandleren den unges situation, som den unge løbende får mulighed for at be- eller afkræfte. Efterværnslederen prøver at give den unge et billede af forskellene mellem at bo på institutionen Godhavn og at bo i egen bolig uden andre unge og pædagoger om sig hele tiden.

Økonomisk har efterværnsprojektets tilknytning til institutionen haft praktisk betydning. Dette gælder i forbindelse med situationer, hvor den unge ikke aktuelt har haft en sagsbehandler i kommunen at tale økonomi med. Eller i situationer hvor den unge har skullet betale fx indskud for at kunne leje en bolig, men hvor der ikke har

¹⁰ Godhavn er ifølge egne vedtægter: (1) en døgninstitution for 8 til 20 årige børn og unge med sociale, psykiske og adfærdsmæssige vanskeligheder. (2) et center for uddannelses- og erhvervsaktiviteter for unge fortrinvis i alderen 15 til 29 år – institutionen er normeret til 32 døgnpladser + 6 eksterne pladser i skoleregi.

¹¹ Organisatorisk hører efterværnet til institutionen Godhavn, hvor efterværnets leder har status som afdelingsleder og blandt andet er med i Godhavns ledergruppe. I det daglige arbejde, fungerer efterværnsprojektet som en selvstændig afdeling, og med efterværnets nuværende fysiske placering i Hillerød, er der ingen af de unge, der længere er af den opfattelse, at de har noget med Godhavn at gøre

været tid til at vente på sagsbehandlingen i kommunen. Ud fra situationens karakter og i samråd med efterværnet har Godhavn her ydet den unge et midlertidigt lån, indtil sagen er faldet på plads i forhold til kommunen. Det er en praksis, der er blevet anvendt nogle gange, og som de unge har været meget glade for.

Efterværnet har også kunnet trække på institutionens faglige ekspertise, fx institutionens psykolog. Psykologen har under hele projektperioden givet medarbejderne løbende supervision på gruppeplan¹². Men også unge i efterværnet har individuelt gået til samtaler hos psykologen¹³.

I beskæftigelsesøjemed har efterværnet også kunnet trække på Godhavns værkstedstilbud eller træskibet Slejpnær. Det har således i projektperioden været lidt af en tradition, at en ung uden beskæftigelse har fået tilbud om at hjælpe med at lave noget på Slejpnær. Dette tilbud står en af medarbejderne for. Tilbuddet handler mindre om arbejds træning men mere om at få social kontakt til den unge. Da denne medarbejder også har andre efterværnsopgaver, bliver beskæftigelse på Slejpnær brugt sporadisk, og der er således ikke tale om, at den unge kommer ind i 'en fast rytme'.

EVALUERINGENS INDFALDSVINKLER OG METODEOVERVEJELSER

Teori og Metodecentrets analyse har haft følgende fokuspunkter:

- hvordan arbejdes der med efterværn
- hvad fik de unge ud af at deltage i Godhavns efterværnsprojekt
- samspillet med kommunerne om efterværnet
- diskussion og perspektivering af efterværn

Til at belyse disse temaer har der været anvendt en række forskellige metoder:

- deltagerobservation
- evalueringsskemaer, som de unge og medarbejderne skulle udfylde
- netværkskort til at belyse de unges sociale relationer
- interviews med de unge og medarbejderne
- spørgeskemaundersøgelse vedrørende kommunernes samarbejde med projektet

I det følgende vil de forskellige metoder blive kort præsenteret.

¹² Efterværnets tre 'menige' medarbejdere har deltaget, idet efterværnets leder har haft ekstern supervisor.

¹³ Hvilket udbytte de unge har haft af ordningen er en anden diskussion, idet nogle af de unge i efterværnet, der har fået såvel 'intern' som ekstern psykologisk eller psykiatrisk hjælp, har været særdeles kritiske. De har f.eks. udtrykt, at '*det fik jeg ikke noget ud af, og jeg brugte ellers så lang tid på det.*'

DELTAGEROBSERVATION

I løbet af projektperioden har der været brugt megen tid på at følge efterværnsmedarbejdernes arbejde. Formålet hermed var at skabe mulighed for at få en forståelse for og indfange kernen i efterværnet og pædagogikken. Der blev aldrig tale om, at denne metode var 'klassisk' deltagerobservation, dertil er efterværn for specielt organiseret. Deltagerobservation er betinget af, at der er noget at deltage i, og at processer i forbindelse hermed kan følges. De aktiviteter, der foregår i et efterværn, er primært af individuel karakter og deltagerobservation heraf skaber såvel praktiske som etiske problemstillinger. Eksempelvis kan meget personlige samtaler mellem en efterværnsmedarbejder og en ung indeholde private problemstillinger, som ikke er til 'evalueringsbeskuelse'.

Det kan altid diskuteres, hvor grænsen går med hensyn til, hvad en forsker kan og må deltage i, når der arbejdes med et udviklingsprojekt i relation til unge, der har psykosociale problemer. Ofte måtte en efterværnsmedarbejder først spørge den unge om lov til, at deltagelse var i orden. Stort set altid svarede de unge ja. Kun få gange satte efterværnsmedarbejderne selv grænsen på forhånd. Det var især, når der var tale om meget følsomme problemer i den unges liv.

I de individuelle forløb har forskeren fx været observatør i følgende situationer:

- til møder mellem en medarbejder og en ung, herunder ved udfyldelse af netværksskort
- til møder mellem en ung og dennes forældre, herunder på hjemmebesøg
- til møder med den kommunale forvaltning.
- på cafebesøg med de unge
- på besøg på de unges arbejdsplads
- på besøg i de unges egen bolig

Ved efterværnets møder med eksterne personer, forældre eller offentlige instanser, er også disse på forhånd blevet spurgt, om det var i orden, at forskeren deltog i møderne. Denne form for deltagelse har været givende i forståelsen af, hvordan efterværnets arbejde med de unge er organiseret.

Det kollektive efterværnsarbejde i betydningen det efterværnsarbejde, der finder sted med gruppen af efterværnsunge, fylder forholdsvis lidt og finder fortrinsvis sted i efterværnets lejlighed torsdage eftermiddag og aften. Teori og Metodecentrets forsker har i løbet af projektperioden deltaget i ca. halvtreds torsdagssammenkomster samt i jule- og sommerarrangementer sammen med de unge.

Forskeren er blevet godt modtaget af såvel de unge som medarbejderne. De unge åbnede sig, som tiden gik, og forskeren blev et kendt ansigt om torsdagen. Medarbejderne har ligeledes været meget informative og samarbejdsinteresserede.

Forskeren har nogle gange oplevet, at det kunne være svært at holde den fornødne professionelle distance til medarbejderne. En problematik, der udspringer af efterværnets karakter, idet der arbejdes med problemstillinger, der kan være meget engagerende.

Når en forsker mødes med aktører i et socialpædagogisk arbejdsfelt som efterværn, er der tale om et kultursammenstød, men også om, at der kan være to forskellige interesser. Som udgangspunkt er medarbejderne fokuseret på, at de unge skal få det så godt som muligt via efterværnet samtidig med, at de skal arbejde på at nedtone de unges afhængighed af efterværnet. Forskerens udgangspunkt er at få analyseret og besvaret de problemstillinger, som er udmeldt i projektansøgningen, samt få diskuteret og perspektiveret det centrale i projektet, så udviklingen af efterværnsarbejdet kan fortsætte.

Gennemgående har tonen mellem de unge, medarbejderne og forskeren været god. Nogle gange kunne det dog mærkes, at det var to forskellige verdener, der stødte sammen, når der gensidigt blev stillet spørgsmålstejn ved hinandens synspunkter og vægtninger. For forskerens vedkommende har det medført overvejelser om, hvorvidt det socialpædagogiske arbejdsfelt med en sårbar målgruppe er et specielt vanskeligt område at lave udviklingsarbejde indenfor.

Udover observation af efterværnets direkte arbejde med de unge i forskellige sammenhænge, har Teori og Metodecentrets forsker deltaget i ca. halvtreds koordineringsmøder, der er medarbejdermøder for efterværnets medarbejdere. Her diskuteres, gennemgås og planlægges arbejdet med de unge. Derudover har der været deltagelse i efterværnets møder med psykiater, psykolog, amtslig psykiatrikonsulent, netværkskortinstruktør samt efterværnets styregruppemøder.

Med henblik på at få et indtryk af hvilke konkrete arbejdsopgaver, efterværnets medarbejdere udfører, er hver enkelt medarbejder blevet fulgt tæt i en uge. Deltagerobservationerne her har givet et godt indblik i, hvor omfattende og afvekslende efterværnsarbejde er. En 'typisk' efterværnsuge for en efterværnsmedarbejder findes ikke. Der er således ikke to uger, der ligner hinanden. Der er kun få faste holdepunkter som fx et ugentligt medarbejdermøde og de fælles aktiviteter i forbindelse med fællesspisningen om torsdagen. Ellers veksler dagene og ugerne med arbejdsopgaver som f.eks. at hjælpe den unge med at købe ind, checke om en ung har skrevet en aftalt jobansøgning, spise frokost med en ung, gå til tandlægen med en ung, besigtige en lejlighed en ung er fraflyttet, besøge en mor sammen med en ung, osv.

EVALUERINGSKEMAERNE

I løbet af undersøgelsesperioden har Teori og Metodecentret udviklet skemaer til brug for erfaringsopsamling og dokumentation af forskellige faser i efterværnsforløbet med

den enkelte unge. Skemaerne er udviklet med henblik på, at både medarbejderne og de unge kunne følge udviklingen i det arbejde, der var igangsat i forhold til den enkelte unge.

Skemaerne blev præsenteret for projektets medarbejdere til drøftelse. Efter en række justeringer blev skemaerne anvendt i en kort periode. Medarbejderne stillede spørgsmålstegn ved skemaernes nytteværdi i det praktiske efterværnsarbejde. De syntes, skemaerne var for omfattende og anbefalede, at skemaerne blev forkortet og revideret indholdsmæssigt. Ifølge medarbejderne indtog de unge samme holdning.

Senere i projektforløbet blev skemaerne videreudviklet med henblik på at inddrage en række nye dimensioner, som undervejs var dukket op i efterværnet. Men det blev skemaerne ikke mindre omfangsrige af. Ved løbende forespørgsler til de unge var tilbagemeldingen: *'Skemaer glad de godt nok ikke bruge tid på.'*

Kombinationen af de unges manglende interesse for at bruge skemaerne, og medarbejdernes oplevelse af, at det tog for lang tid at udfylde skemaerne, betød, at brugen af skemaerne blev opgivet i første omgang.

Ligeledes blev et nyt skema, som efterværnsmedarbejderne kunne udfylde med henblik på at registrere faktuelle oplysninger om de unge, samt vurderinger, som kunne bruges til videreudvikling af den unges efterværn, henlagt. Skemaet var udviklet til at sikre, at medarbejderne fik overblik over den enkelte unges efterværnssituation, og til vurdering af, hvordan efterværnet for den unge udviklede sig¹⁴. Den forskningsmæssige interesse for de data, som de forskellige skemaer repræsenterede, blev i det konkrete handlingsorienterede socialpædagogiske arbejdsfelt, som efterværnet repræsenterer, således også svært at tilgodese.

BRUG AF NETVÆRKS KORT SOM METODE

Brugen af netværkskort blev præsenteret af en ekstern oplægsholder, da godt halvdelen af projektperioden var gået. Efterværnets interesse for netværkskort opstod, fordi medarbejderne i deres daglige arbejde havde erfaret, at de arbejdede meget med de unges sociale netværksrelationer, da disse var af stor betydning for den unge. Oplægsholderen gennemgik metodikken i at bruge netværkskortene, og efterværnsmedarbejderne afprøvede dem selv efterfølgende. Der var således tale om en grundig introduktion.

Efterfølgende besluttede medarbejderne, at de ville begynde at bruge netværkskortene i arbejdet. Især efterværnets leder tillagde i praksis dette

¹⁴ Inspiration til skemaerne er Jane Rowe's spørgeskema 'Ready to cope alone', som findes i 'Patterns and Outcomes in Child Research' (Department of Health, 1991). Dvs. der er tale om skemaer, som tidligere er anvendt i engelsk efterværnsarbejde. Skemaet er vedlagt som bilag 1 – som inspiration.

pædagogiske metoderedskab værdi, dvs. støttede den enkelte unge i at udfylde netværksskortet. Sammen med den unge tolkede hun herefter resultatet, og de drøftede herudfra den unges aktuelle samt ønskede netværksrelationer. Formålet var at få skærpet den unges forståelse af sit eget sociale netværk for efterfølgende at spore sig ind på, om der var nogle svage netværksrelationer, der skulle arbejdes på at styrke. For de øvrige medarbejdere gjaldt, at brugen af netværksskort blev prioriteret mindre højt. Kun få af de unges netværk blev taget op med tre måneders interval, som aftalt ved beslutningen om at bruge netværksskortene. Hvorvidt kortene derfor blev brugbare i det pædagogiske arbejde, er svært at vurdere, men nogle af de unge, der havde udfyldt netværksskortet med en af de 'menige' medarbejdere, kunne i et efterfølgende interview ikke huske det.

Eksemplerne med netværksskortene og brugen af de skemaer, som Teori og Metodecentret stillede til rådighed, viser således en variation blandt medarbejderne med hensyn til brug af metoder og værktøjer. Det praktiske arbejde med de unge har fyldt meget og interesse og overskud til mere overordnede og principielle diskussioner, herunder metode – og teoridiskussioner, blev mindre.

INTERVIEWS

Der har i projektperioden løbende været gennemført interviews dels med de unge, dels med medarbejderne¹⁵.

Ti af de unge og tre af efterværnets medarbejdere er blevet interviewet, heraf er flere blevet interviewet to gange¹⁶. Hovedsigtet med interviewene med de unge var at tegne et billede af, hvad de unge fik ud af at være i efterværn. For at vurdere perspektiv og rækkevidde i efterværnskonceptet blev der i interviewene imidlertid også spurgt ind til forhold, der ikke blev praktiseret i efterværnet – fx hvorfor de unge ikke indgik i større udstrækning i efterværnets mere overordnede kollektive beslutningsprocesser.

Interviewene med de unge og med medarbejderne satte fokus på emner som fx medbestemmelse, struktur, regler, sociale kontakter og fremtidsvisioner. Derudover indgik også mere faktuelle spørgsmål i forbindelse med efterværnets otte fixpunkter: de unges beskæftigelse, økonomi, kriminalitet, misbrug, bolig, sundhed, fritid og sociale netværksrelationer.

Der er tale om åbne interview, der blev båndet med tilladelse fra de interviewede. Gengivelsen er i rapporten anonymiseret, men da efterværnsindsatsen er individuel og

¹⁵ Interviewguide til de unge er vedlagt som bilag 2.

¹⁶ Den sidste medarbejder i efterværnet er ikke interviewet på grund af sin ansættelse som støttepædagog på fuld tid for en af de unge dvs. en problematik der var langt mere omfattende end et efterværn kunne håndtere.

antallet af de unge begrænset, vil nogle unge muligvis kunne genkende sig selv i rapportens citater.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE AF EFTERVÆRNPSROJEKTETS SAMSPIL MED KOMMUNERNE

Projektets samspil med kommunerne er efter projektperiodens udløb belyst gennem spørgeskemaer¹⁷ udsendt til samtlige sagsbehandlere, der har haft berøring med en elev fra efterværnsprojektet. Der er udsendt spørgeskema til i alt 26 sagsbehandlere, hvoraf nogle har haft mere end én ung i projektet.

I de kommuner, hvor der har været flere unge indskrevet, eller hvor der har været flere sagsbehandlere i forløbet og overlap mellem sagsbehandlerne, er sagsbehandlerne blevet bedt om at besvare spørgeskemaet i relation til en navngivet ung, således at besvarelsene kom til at omfatte samtlige unge i projektet¹⁸.

Teori og Metodecentret har fået 12 skemaer retur, hvoraf kun 5 var besvaret¹⁹, hvilket må siges at være en ekstrem lav besvarelsesprocent. En del af bortfaldet kan forklares ved, at nogle sagsbehandlere havde skiftet arbejdsplads og således ikke længere var ansat i kommunen. En anden del af bortfaldet kan forklares ved, at der for 10 af de unge har været mellem to og fire sagsbehandlere involveret i forløbet, hvor enkelte af sagsbehandlerne kendskab til den unge og efterværnsprojektet måske kun omhandler en telefonisk kontakt eller et enkelt møde med efterværnet. Disse sagsbehandlere har sandsynligvis valgt ikke at besvare spørgeskemaet på grund af et for ringe kendskab til efterværnsprojektet.

Til trods for at en del af bortfaldet kan forklares, efterlader den lave besvarelsesprocent spørgsmålet, om der har været så lidt kontakt mellem sagsbehandlere og efterværnsprojektet, at kun fem har set sig i stand til at besvare skemaet?

EFTERVÆRNETS PÆDAGOGISKE ARBEJDE

¹⁷ Spørgeskemaet er vedlagt rapporten som bilag 3.

¹⁸ Der har i alt været 18 unge indskrevet i efterværnet i projektperioden, og de unge kommer fra 11 forskellige kommuner. En af de unge har både haft tilknytning til en kommune i Frederiksborg Amt og en kommune uden for amtet.

¹⁹ Teori og Metodecentret har udsendt spørgeskemaerne adresseret til hver enkelt impliceret sagsbehandler. Spørgeskemaerne er returneret som anonyme besvarelser. Efter returneringstidspunktets udløb har sagsbehandlerne igen fået en adresseret påmindelse og henstilling om at returnere skemaet.

INTRODUKTION TIL EFTERVÆRNSPROJEKTETS PÆDAGOGISKE ARBEJDE

Som introduktion til afsnittet om det pædagogiske arbejde i efterværnet, vidner følgende udtalelser fra nogle af de unge om, at de har oplevet et stort behov for efterværn i forbindelse med udslusning fra institutionen.

'Når man bliver sluset ud, er det meget vigtigt at have nogle voksne, man kan snakke med. Det er jo ikke alle, der har forældre de kan snakke med. Jeg kan godt nok stadig snakke med mine, men de bakker jo lidt ud, når man ikke har boet hjemme hos dem. Min far er ikke super til at komme og besøge mig.'

'Det er da helt sikkert en nødvendighed, når man flytter, at der er en voksen, der kommer forbi og siger 'tror du ikke lige, det er på tide at få vasket tøj og ryddet op' og den slags. Sådan tror jeg alle er, når de lige er flyttet hjemmefra, så kan det være svært at få det hele til at hænge sammen, og så er det utroligt lækkert at have nogen, der lige hjælper én i gang.'

'Det at der er en voksen, man er tilknyttet, det er en meget betryggende følelse.'

'man er ikke bare blevet smidt ud i en eller anden lejlighed for sig selv, og det er meget rart. Der bliver givet slip, men der er stadig mulighed for at komme tilbage. Det er rart, at der er et par voksne til at bakke op omkring én. Der er jo mange spørgsmål. Hvordan skal jeg betale husleje? Hvordan skal jeg gøre dét, og hvordan skal jeg gøre dét? Der har jeg brug for hjælp, ikke? Man kan sige, at de lærer én at bo for sig selv. Hvis det går helt galt økonomisk i en måned, så kan de også komme og snakke om det og måske hjælpe med lidt forskud og komme med nogle gode råd til, hvordan man skal klare det. Men det er primært hyggesnak, og så kører vi et sted hen og får lidt mad. Det er sgu hyggeligt, og det betyder meget for mig.'

Overgangen fra at have været anbragt på en døgninstitution til at leve et selvstændigt liv i egen bolig, er en svær overgang. Der er tale om unge mennesker, hvis muligheder for at være aktører i eget liv har været begrænset i og med, de har været under behandling i døgninstitutionens regi i mange år. Deres forudsætninger for at mestre et selvstændigt liv er begrænsede, fordi de kun har ringe eller ingen familiestøtte, skrøbelige netværk, ofte ringe skolekundskaber og har været vænnet til et regelstyret institutionsliv, hvor de har haft begrænsede muligheder for at afprøve hverdagsfærdigheder og løbe risici.

Ifølge de unge i undersøgelsen er overgangsfasen blevet lettet af den støtte og vejledning Godhavns efterværn har præsteret. De unge, der generelt er tilfreds med deres liv, er af den mening, at dette skyldes en kombination af deres egen indsats og effekten af Godhavns efterværn.

DE 8 FIXPUNKTER I ARBEJDET

Efterværnsprojektets pædagogiske arbejde er struktureret ud fra 8 'fixpunkter', der tager udgangspunkt i makro-sociologiske forhold. Det drejer sig om de unges økonomi, beskæftigelse, kriminalitet, misbrug, bolig, sundhed og fritid. Det sidste fixpunkt er de unges sociale netværksrelationer, og er et primært pædagogisk udviklings- og analysepunkt.

Efterværnet har med de 8 fixpunkter søgt at systematisere arbejdet, så de væsentlige indsatsområder for en ung i efterværnet er tydelig. De 8 fixpunkter vil i de efterfølgende afsnit blive præsenteret ud fra følgende vinkler:

- hvad kan problemet være
- hvor omfattende er problemet for den/de unge
- hvordan kommer problemet til udtryk
- hvordan arbejder efterværnet med problemet
- hvad er den unges og medarbejdernes rolle og ansvar
- diskussion og perspektivering af efterværnsarbejdet i relation til fixpunktet.

DE UNGES BESKÆFTIGELSE

Som enkeltstående fixpunkt er de unges beskæftigelse eller mangel på samme det indsatsområde, medarbejderne i efterværnet bruger mest tid på. Ved beskæftigelse forstås såvel arbejde, jobtilbud som uddannelse. Der er tale om, at mange af de unge, der har deltaget i efterværnsprojektet, har haft beskæftigelsesproblemer i kortere eller længere tid.

Der er tre faser i forbindelse med den unges beskæftigelse:

- en opsøgende fase, hvor den unge overvejer sine ønsker og muligheder, og konkrete beskæftigelsesmuligheder undersøges
- en kontaktfase, hvor den unge skriver ansøgninger, tager kontakt med virksomheder, uddannelsessteder mm. og påbegynder job/uddannelse
- en fastholdelsesfase, hvor den unge fastholder sig i fortsat beskæftigelse

Der er flere årsager til at beskæftigelse og beskæftigelsesproblemer fylder meget i efterværnsarbejdet. Samfundet anser generelt beskæftigelse for et vigtigt indsatsområde især i forbindelse med unge, der befinder sig i en marginaliseret position. På det samfundsmæssige niveau er der således en årelang tradition for at se

beskæftigelse som den store personlige problemløser – og manglende beskæftigelse som det modsatte. En samfundsmæssig tendens som medarbejdere i det socialpædagogiske arbejde med unge er nødt til at acceptere og arbejde ud fra. Projektets erfaringer viste også, at der var problemer forbundet med manglende beskæftigelse, idet det for den unge blandt andet kunne resultere i selvværdsproblemer.

Betydningen af beskæftigelse eller mangel på samme har for de unge i efterværnsprojektet, varieret fra ung til ung. Nogle af de unge har taget den første periodes manglende beskæftigelse som en velkommen pause i livet, mens andre har reageret negativt herpå, primært fordi de herved havde færre penge til sig selv. Generelt finder de unge det utilfredsstillende at være økonomisk afhængige af det offentlige system ved manglende beskæftigelse. De brokker sig, når de mangler penge, og de brokker sig over kommunen.

De unge er næsten altid glade og stolte, når de har fået et nyt arbejde. Glade grundet økonomien og stolte, fordi andre personer i deres omgangskreds kan se, at de kan bruges til noget. Derimod er de mindre tilbøjelige til at tro på beskæftigelsens andre værdier. De deler generelt ikke samfundets, eksperternes og pædagogernes opfattelse af, at arbejde også er positivt for udvikling af identitet, selvtillid, sociale kompetencer mm. En af de unge siger f.eks.:

'Jeg arbejder for pengenes skyld. Efter arbejdstid har jeg ikke noget med de andre at gøre.'

Om de udfylder en samfundsmæssig funktion på et overordnet plan, er de unge ligeglade med. Generelt skal ting have direkte betydning for dem selv, før de opfattes som havende en værdi.

Flere af de unge stopper i job/uddannelse i utide – og ofte efter meget kort tid. De giver hverken sig selv eller andre mange chancer – og de får heller ikke mange chancer. Flere af de unge har erfaret, at det kan være svært at etablere brugbare sociale kontakter på en arbejdsplads. Nogle af dem finder det decideret svært at begå sig på en arbejdsplads, en af de unge forklarer det således:

'De kender jo hinanden. Jeg kender ingen.'

Det har vist sig, at afbrudt beskæftigelse har betydning for den unges motivation med hensyn til at søge ny beskæftigelse. Det bliver en tak sværere at finde et nyt arbejde efter hvert afbrud. Normalt har unge i dagens Danmark let ved at opsøge og få arbejde. En Godhavn-ung kan have det sværere dels på grund af manglende selvtillid, dels fordi nogle af dem ikke har de kvalifikationer, som en arbejdsplads efterspørger.

EFTERVÆRNETS ARBEJDE I RELATION TIL DE UNGES BESKÆFTIGELSE

I projektets slutfase blev der rejst spørgsmål om, hvorvidt mange unge i efterværn er nødt til at få en social særbehandling på arbejdspladser, hvis de skal fastholde jobbet i længere tid. I forbindelse hermed opstod en mentor-diskussion i efterværnet²⁰.

I forlængelse af en temadag om mentorordningen har efterværnsmedarbejderne og institutionen Godhavn efterfølgende diskuteret, om der skulle etableres en sådan mentorordning i forbindelse med beskæftigelse for de unge, der har svært ved at fungere i og fastholde et arbejde. De unge deler ikke efterværnets opfattelse af, at det kan være nødvendig med en form for social særbehandling i indslusningsperioden på en ny arbejdsplads. De ønsker bare at klare sig på lige fod med andre unge.

Flere af de unge er ofte ideforladte og mangler initiativ, hvad angår egen beskæftigelse. De er utrænede i selv at være opøgende og udfarende. Efterværnet bruger derfor meget tid på at tale om og motivere den unge til beskæftigelse. Det er i denne samtale en opgave for medarbejderen at bringe overensstemmelse mellem den unges ønsker og kvalifikationer. Formålet og det svære i denne proces er, at den unges beskæftigelsesønsker skal gøres realistiske, samtidig med at fremtidsdrømmene bevares.

Medarbejderne arbejder forskelligt med de unges 'drømmejob'. En medarbejder støtter den unge i dennes 'drømmejob' og taler om de muligheder, der er forbundet hermed. Det vil sige giver næring til den unges ambitioner og viser veje til at nå 'målet'. En anden medarbejder kan med 'her-og-nu-realisme' stoppe disse drømme. Det kan eksempelvis være så kontant som:

'Det kan du ikke. Du har ingen ren straffeattest.'

'På den måde du lever, vil du aldrig kunne spare penge op til at få et kørekort.'

En ung: *'Nu skal jeg se at få sparet nogle penge op til en motorcykel, så jeg kan leve af at køre motor-cross. Du ved, der er ingen, der her kan vinde over mig.'* Medarbejderen: *'Hvad med at få et kørekort først?'*

²⁰ Diskussionen var inspireret af en projektleder fra Vejle, der på en temadag om efterværn på Godhavn præsenterede sit arbejde med marginaliserede unges beskæftigelsesproblemer, hvor problemløseren var en social mentorordning på den unges nye arbejdsplads. Via en betalt mentor på den unges nye arbejdsplads, blev der blevet etableret en social kontakt, der skulle støtte den unge med hensyn til at falde til og begå sig på arbejdspladsen. Problemer og uoverensstemmelser skulle gå gennem mentor, der i startfasen fungerede som en slags social advokat for den unge. Erfaringerne fra dette projekt viste, at de unge med en mentor i ansættelsens første par måneder fik lettere ved at fastholde deres arbejde.

Med hensyn til de unges beskæftigelse spiller den unges kommune en central rolle. Derfor er der oftest et samarbejde mellem kommunen og efterværnet, hvad angår beskæftigelse og beskæftigelsesprojekter for den unge. Efterværnets erfaringer i dette arbejde er forskelligt. Nogle kommuner har ingen tilbud til den unge og virker tilfredse med, at dette er noget efterværnet arbejder med. Andre kommuner har en beskæftigelsesforvaltning, der tager kontakt til den unge og efterværnet, og opridser kommunens beskæftigelsesmuligheder for den unge. Sidstnævnte er en begrænset og forholdsvis ny tendens – en tendens, som medarbejderne i efterværnet mener, kan være personbåren.

I efterværnets samarbejde med kommunerne om beskæftigelse til en ung fra efterværnet, kan økonomien spille en rolle. Fx kan en arbejdsplads forlange, at ansættelse af den unge er betinget af, at den unge har anskaffet sig sikkerhedssko og arbejdstøj. Her diskuterer efterværn og kommune, om det er den unge selv eller kommunen, der dækker udgiften²¹.

Efterværnet er med i beskæftigelsens forskellige processer for at støtte den unge. Men også for at vise interesse for den unges 'arbejdsliv' og dermed udvikle relationen til den unge.

Efterværnet har en praksis, hvor de kontakter kommunen, når den unge bliver 18 år. Her forespørges om muligheden for, at kommunen finansierer et kørekort til den unge, da det vil kunne åbne op for jobmuligheder. En anden begrundelse er, at det giver prestige i unge-gruppen at få kørekort – for en ung i efterværnet kan der være tale om for første gang i sit liv at stå med et stykke papir i hånden, der fortæller omverdenen, at den unge kan noget.

Det er ikke kun i forbindelse med de unges arbejde, efterværnet har en funktion. Stort set gør de samme processer og problemer sig gældende med hensyn til en ungs uddannelse. Det kan være svært at møde mange nye mennesker på en gang, og der skal økonomi til at købe bøger eller deltage på studierejse. Hertil kommer, at de unge til tider har så store faglige problemer, at efterværnet praktiserer lektiehjælp. Efterværnets medarbejdere har erfaring med, at nogle af de unge ikke vil kunne klare uddannelsen, hvis de ikke får lektiestøtte.

DISKUSSION OG PERSPEKTIVERING AF BESKÆFTIGELSE

Medarbejdernes personlige engagement og brug af personlige relationer er gennemgående i Godhavns efterværnsprojekt. En del af de positive resultater efterværnet opnår, når de på grund af ovennævnte.

²¹ I forbindelse hermed er der en praksis i efterværnet, at en efterværnsmedarbejder sammen med den unge køber nævnte sikkerhedsudstyr.

Der kan rejses dog spørgsmål om, hvorvidt efterværnsmedarbejderne måske kan blive 'for gode', 'for overtalende', 'for styrende', idet det oftest er medarbejderne, der er den udfarende kraft såvel i forhold til de unges uddannelses- eller beskæftigelsesproblemer. Dvs. spørgsmålet er, om medarbejdernes handlingsorienterede engagement generelt får tendens til at 'tage over' fra de unge, således at mulighederne for den unge til at drage egne erfaringer mindskes. Om den erfaringsdannelse i selvstændighed, der er så vital for en ung i efterværn, bliver overhalet inden om af medarbejdernes engagement, iverdigdom, aktivitet i stedet for at efterværnet netop er et sted, hvor den unge har mulighed for at diskutere egne erfaringer, lære at tage ansvar og initiativ. Såvel negative som positive erfaringer skal medvirke til at styrke den unges selvstændighedsproces i forbindelse med den unges samfundsintegration. Medarbejdernes primære opgave er at fungere som sikkerhedsnet, diskutere og sætte de unges erfaringer i perspektiv. Selv nok så skrøbelige unge er med i efterværn for at gøre erfaringer og udvikle selvstændighed.

Kun få af de unge har taget et selvstændigt initiativ og vist ressourcer til selvstændigt at søge beskæftigelse, og der forekommer udtalelser fra de unge som f.eks.

'Det var også medarbejder x, der ville have, at jeg skulle 'det'.

De fleste af de unge forventer, at medarbejderne tager beskæftigelsesinitiativer. De forventer fortsat servicering og tilbud, som de kan sige ja eller nej til.

Medarbejderne begrundet deres praksis med, at den unge ikke magter at være mere aktivt opsøgende. Denne pædagogiske udfordring må af medarbejderne løses på en måde, så de unge bliver trænet i at tage initiativer og påtage sig en aktiv rolle og et ansvar for egen beskæftigelse. Det er i efterværnet, den unge har mulighed for en læreproces i aktiv jobsøgning. Når de udskrives af efterværnet, har de unge ingen professionel til at støtte sig til og hermed ingen professionel til at diskutere erfaringerne med, ingen til at skubbe på og give moralsk støtte, ingen til at hanke op i en, når det går galt. Er medarbejderne for aktive, beskyttende eller dominerende og derved måske stiller for få og små krav til de unge, kan det medarbejde ønsket om de unges selvstændiggørelse.

Ved at introducere og afprøve en mere formaliseret mentorordning med sigte på at få virksomhederne gjort mere aktive i fastholdelse af den unge på arbejdspladsen, vil de pædagogiske opgaver for efterværnets medarbejdere blive ændret. En mentorordning vil betyde en rollefordeling, så den unge sammen med virksomheden får en primærfunktion, mens efterværnets funktion bliver mere sekundær.

Hvis Godhavn gennemfører en mentorordning må der forventes modstand fra de unge. Omvendt indikerer erfaringerne med efterværnsprojektet, at en stor gruppe af de unge vil få meget svært ved at fastholde sig i en beskæftigelse, hvis ikke der

etableres en eller anden form for mentorordning på de arbejds- og uddannelsespladser, hvor de skal fungere. For efterværnet og for arbejds- eller uddannelsespladsen men især for de unge selv, er det uacceptabelt, hvis den unge efter et par dage forlader en beskæftigelse, som den unge selv har ønsket.

Der har i efterværnsprojektet vist sig en tendens til, at de unges 'modstand' mod beskæftigelse vokser proportionalt med antallet af afbrudte beskæftigelsesforhold. Logikken heri er, at et afbrudt beskæftigelsesforløb medfører endnu et lille nederlag, der gør det stadig sværere for den unge at blive konfronteret med endnu en ny beskæftigelse. Den pædagogiske opgave med at bryde denne 'onde cirkel' rækker som andre problemstillinger delvis tilbage til forhold og betingelser under anbringelsesforløbet. Ud over de psykosociale problemer de unge har eller har haft, har flere også problemer med basale faglige skolekundskaber²². Der er dog ikke tale om homogenitet i efterværnsgruppen, idet de unge i faglig henseende befinder sig på niveauer mellem folkeskolens fjerde klasse og universitetet, og ca. 70% har taget folkeskolens afgangsprøve. For mange af de unge er det netop manglende sociale kompetencer, som betyder, at de faglige potentialer ikke udnyttes optimalt.

For de fagligt svage unge er det vigtigt at få påbegyndt en faglig kvalificering, mens de er tilknyttet efterværnet. Uden støtte i denne proces vil disse unge få endog meget svært ved at gennemføre en nødvendig faglig og almen kvalificering. En kvalificering som disse unge vil komme til at mærke en stigende nødvendighed af, jo ældre de bliver og jo flere krav, det omgivende samfund stiller. Arbejdsfunktioner, der kræver få faglige kvalifikationer, forsvinder med voldsom hast.

Et par af de unge i efterværnet, der har massive skolemangler, gav i interviewene en klar og nuanceret fremstilling af egne skolekundskaber. Heraf fremgår det tydeligt, dels at der ikke er tale om dårligt begavede unge snarere det modsatte, dels at de var kede af de manglende skolekundskaber, fordi dette umiddelbart blokerede for hovedparten af de jobs, de var interesseret i. De udtrykte, at det er op til dem selv at gå i gang med at gøre noget ved problemet, og at efterværnet gerne vejleder dem hermed. De er ud over at være nærmest fløve over deres manglende skolekundskaber også skræmte overfor den skolemæssige udfordring. For at imødegå problemer af denne karakter er det vigtigt, at den aktuelle kritik af de interne skoler udvikler sig til en faglig og metodisk nytænkning i undervisningen af de anbragte børn og unge. De faglige og sociale problemer, der knytter sig hertil, kan for nogle unge være så omfattende, at det rækker ud over efterværnets opgave, dvs. det er en opgave, der må prioriteres højt, før den unge kommer i efterværn.

²² Der er som sådan ikke noget nyt i, at unge der har boet på døgninstitution i flere år har faglige skoleproblemer. Det konstaterede Gustav Jonsson som et generelt problem i forbindelse med drengene på Skå i midten af 1960'erne. En problematik der på ny er aktualiseret med Inge Bryderups m.fl. undersøgelse om bl.a. elevernes faglige niveau på døgninstitutioners interne skoler: Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud. DPU, 2002.

DE UNGES ØKONOMI

De unge i Godhavns efterværnsprojekt har et udtalt problem til fælles, når det drejer sig om økonomi. Der er dog stor variation i, hvor stort problemet er for den enkelte efterværnsunge. Overordnet betragtet oplever Godhavns efterværnsunge i lighed med en stor del af den danske ungdom, at de har en kronisk mangel på penge. Spørgsmålet er imidlertid, om det er et problem, der i hverdagen fylder mere hos efterværnets unge end hos andre unge; øger deres afhængighed af andre personer og systemer, og måske dermed kan medvirke til personlig uselvstændighed og mangel på ansvar for egen økonomi. Der er tale om unge mennesker, der har forladt en institutionsverden, der blandt andet er tryk ved, at økonomien er i orden, hvor det er kendetegnende, at de unge ikke selv har et økonomisk ansvar ud over lommepengestadiet. Basale udgifter til fx kost og husleje skal de ikke skænke en tanke, mens de bor på Godhavn.

De fleste af de unge i efterværnet kender dog til økonomiske problemer via deres forældre eller søskende, men mange af dem har under opholdet på Godhavn haft 'en pause' med hensyn til økonomiske problemer.

Ved flytning fra institutionen til egen bolig oplever de fleste efterværnsunge, at økonomiske problemer igen fylder meget i hverdagen. De taler herom indbyrdes, taler om det med efterværnsmedarbejderne, taler om det med sagsbehandlere, nævner det som et stort problem i interviewene. De finder det naturligt at tale om personlige økonomiske problemer i forskellige sociale sammenhæng.

De unge i efterværnet har naturligvis kendskab til de mest udbredte måder at få løst pengeproblemer på – ud over arbejde og salg af personlige ejendele, men de praktiseres ikke. Der er f.eks. ingen af de unge, der bruger penge på spil, ingen tror på at vinde millioner i lotto, der er heller ingen prostitution og kun få har søgt at løse deres økonomiske problemer ved fusk eller kriminalitet. Der er tale om unge, der på mange punkter praktiserer en høj moral, dvs. unge der har forestillinger om nogle klare grænser, som de ikke vil byde sig selv at overskride.

Efter de unge er flyttet fra institutionen Godhavn, er de især blevet overrasket over de mange penge, de skal bruge på boligudgifter. Derfor er flere af dem kontinuerligt på jagt efter en billigere og bedre bolig.

Fra deres døgninstitutionsophold har de unge gjort den erfaring, at de penge, de får, kan bruges til privatforbrug uden nogen form for faste udgifter. Faste udgifter er der andre, der tager sig af. Når de fraflytter Godhavn, flytter de også fra denne økonomiske sikkerhed i hverdagen. I modsætning til deres jævnaldrende, som ofte har forældre som sikkerhedsnet, må efterværnets unge klare sig. Hvis de ikke betaler husleje, har de ingen seng at sove i. Har de haft en glad aften i byen, har de måske ikke penge til mad de efterfølgende dage osv.

For størstedelen af de unge har der været tale om, at etableringsudgifterne til egen bolig har haft et omfang, de har haft svært ved at magte økonomisk. Efterværnet har stort set ingen økonomiske midler at støtte med, men er dog behjælpelig med at finde billige møbler osv.

Det sker også, at efterværnsprojektet via institutionen Godhavn, yder lån til de unge i forbindelse med indskud til bolig. På et boligmarked, hvor der i forbindelse med lejemål skal tages hurtige beslutninger, kan den unge ikke vente på en til tider træg sagsbehandling i den kommunale forvaltning.

Når de unge i efterværnet har 'ondt i økonomien', søger og får de medarbejdernes vejledning og hjælp. Ofte søger medarbejderne fx at begrænse de unges boligudgifter ved såvel ind- som udflytning ved at give en hjælpende hånd og udbedre eventuelle skader, den unge har forvoldt. Der er således støtte at hente i efterværnet såvel vejledningsmæssig som på et praktisk plan.

Med hensyn til økonomi spiller det kommunale sociale system en central rolle. På af efterværnsprojektets 18 unge klarer sig selv økonomisk i en længere periode. Lidt flere klarer sig ved et kommunalt økonomisk supplement til egen indtægt. Flertallet er dog fortsat afhængig af kommunens økonomiske tilskud. Det er i forbindelse hermed, at der til tider er et tæt samarbejde mellem efterværnets medarbejdere og kommunale sagsbehandlere. I samråd med efterværnet giver sagsbehandlere økonomisk tilskud til aktiviteter, som den unge ellers ikke ville have haft råd til. Det kan fx være tilskud til studierejse under uddannelse, kontingent til en sports- eller motionsklub, osv.

EFTERVÆRNSARBEJDET I RELATION TIL DE UNGES ØKONOMI

Det har i projektføreløbet vist sig, at de unge har svært ved at begå sig i det kommunale sociale system. Herved får efterværnet en vejledende og kontaktskabende rolle for unge med økonomiske problemer.

Den unge og den kommunale sagsbehandler, der har med den unges økonomi at gøre, har ofte meget lidt kendskab til hinanden, hvilket præger kontakten, og der er ofte ikke den store tålmodighed fra den unges side i mødet med en kommunal sagsbehandler. Dette kan skyldes, at mange af de unge har haft flere forskellige sagsbehandlere i den korte tid, de har været i efterværn. Et forhold der dels udspringer af, at de unge flytter kommune, dels at der i nogle forvaltninger er stor personaleudskiftning.

Flere unge i efterværnsprojektet har erfaret, at sagsbehandlerskift kan betyde en forsinket sagsgang og en gentagelse af en livshistorie, den unge har fortalt mere end én gang før. Unge fra efterværnet har det svært med de sagsbehandlerskift, de bliver

udsat for, især fordi konsekvensen heraf opleves som om den økonomiske hjælp, de har brug for her og nu, bliver trukket i langdrag.

I de situationer, hvor en ung har oplevet et svigt i sagsbehandlingen, har efterværnet været nyttigt som moralsk støtte til unge, der kan blive opgivende overfor det sociale system, som de i pressede situationer opfatter mere som modstander end hjælper. Efterværnets kendskab til sociallovgivningen og dens økonomiske støttemuligheder viser sig at være meget brugbar i samarbejdet med de kommunale socialforvaltninger indenfor Frederiksborg Amt. Ved møder i socialforvaltningen, hvor den unge, en sagsbehandler og en efterværnsmedarbejder har deltaget, har det typisk været efterværnsmedarbejderen, der er den udfarende kraft, den der kommer med de konkrete forslag, som næsten altid finder accept hos sagsbehandleren. Det betyder, at forslagene har kvalitet og er velovervejet, men det betyder også, at den unge oplever, at det er efterværnsmedarbejderen, der 'bestemmer.' En oplevelse, der betyder, at de unge meget gerne ønsker efterværnsmedarbejdernes deltagelse, når de skal til møde i socialforvaltningen.

Efterværnsmedarbejderne har også en anden pædagogisk opgave i relation til de unges økonomi. Det drejer sig om at hjælpe de unge med at få etableret et privatøkonomisk system, de unge selv kan håndtere. Især i starten af en ungs efterværn – men for mange fortsætter det som et irritationsmoment – har den unge svært ved at styre egen økonomi. Pengene bliver hurtigt skudt af, og de sidste dage i ugen eller måneden kan være svære at overskue økonomisk.

For efterværnsmedarbejderne er det en svær pædagogisk opgave at vejlede i økonomiske spørgsmål. For lidt indblanding og vejledning kan resultere i økonomiske problemer, mens for meget indblanding og vejledning kan anskues som overformynderi og økonomisk umyndiggørelse af den unge. Der arbejdes med at opstille og diskutere budgetter, men ofte er de vanskelige at overholde for de unge. Udgifterne og herunder især boligudgifterne er for store i forhold til indtægten.

DISKUSSION OG PERSPEKTIVERING AF ØKONOMI.

Få af efterværnsprojektet 18 unge klarer sig selv økonomisk i en længere periode, flertallet er således fortsat afhængige af kommunale tilskud. Derudover har det vist sig, at de unge har svært ved at påtage sig det centrale økonomiske ansvar for sig selv. Da de økonomiske problemer for de fleste af de unge fylder meget i hverdagen, er det en pædagogisk opgave at støtte den unge i at tilegne sig nogle redskaber, der kan gøre det lettere at styre økonomien. I den sammenhæng er det underordnet, om den unge selv tjener sine penge eller er på overførselsindkomst.

Holdningerne i efterværnet er, at uddannelse på sigt vil give bedre forudsætninger for, at den unge kan klare sig selv økonomisk. Dette er en vinkel, der passer til den samfundsmæssige udvikling, og en tendens der bør fortsætte. Målet med efterværn

må være, at efterværnet sætter processer i gang, der frigør den unge fra offentlig støtte.

DE UNGES KRIMINALITET

Kriminalitet har fyldt meget lidt i efterværnsprojektets hverdag. Det er medarbejderne og de unge enige om. En positiv tendens der ser ud til at fortsætte efter endt efterværn. Det fremgår, at problemet med hensyn til kriminalitet primært har været aktuelt, mens de unge har boet på en af Godhavns døgnafdelinger. Flertallet af de 18 unge har dog ren straffeattest. To af de atten unge har begået en kriminel handling, mens de har været indskrevet i efterværnet, og er blevet straffet. I begge tilfælde har der været tale om berigelseskriminalitet ved videresalg af euforiserende stoffer²³.

For de unge i efterværnet fylder kriminalitet ikke meget i hverdagen, og de taler ikke meget om det, når de er sammen om torsdagen. Hvis de tidligere har deltaget i kriminalitet, hvilket ca. halvdelen af de unge har, har der primært været tale om småkriminalitet med berigelse for øje. Men det er handlinger, som de unge anser for at være et overstået kapitel af deres liv. Den kriminalitet, de unge i efterværnet har været involveret i under deres Godhavnsophold, drejer sig om at have deltaget i og/eller holdt vagt ved indbrud, videresalg af hash, biltyverier og kørsel i stjålne biler uden kørekort. Et par gange har der været tale om kriminalitet, hvor vold er indgået.

Mange af de unge opfatter kriminalitet som et spørgsmål om modenhed – nærmest noget biologisk, som man vokser fra. Kriminalitet tilhører ifølge de unge en yngre aldersgruppe ca. 14-16 årige. Kriminalitet hos en ung i Godhavns efterværn – hvis den unge i det hele taget har deltaget heri – er således noget, der hører fortiden til.

Interviewene med de unge viser altså, at der sker et holdningsskift i deres syn på kriminalitet fra indskrivningen på en døgnafdeling på Godhavn til deres frivillige deltagelse i efterværnsprojektet. Således er der på ingen måde tale om, at kriminalitet har status hos de unge i efterværnet. Omvendt er der heller ikke den store forargelse over dem, der har deltaget i kriminalitet, mens de har været i efterværn. Generelt opfatter efterværnets unge kriminalitet som dumhed, en ung på Godhavn har mulighed for at deltage i. Der har på ingen måder været tale om et stort gruppepres, men mere et frivilligt tilbud. De unge giver udtryk for, at den kriminalitet, de kender til i Godhavns regi, mere handler om spænding og om at afprøve grænser end om økonomisk gevinst. Sidstnævnte har været af meget begrænset karakter.

Efterværnets arbejde med de unges kriminalitet.

²³ Ud fra kriminalistiske undersøgelser fra ind- og udland har anbragte og tidligere anbragte unge en kriminalitetsrate, der ligger langt over gennemsnittet. Det ser ud til, at Godhavns efterværnsunge fraviger denne tendens. Naturligvis kan der være tale om tilfældigheder, når talmaterialet ikke er på mere end 18 personer.

Som det fremgår, er der ikke tale om, at medarbejderne i efterværnet har en tung arbejdsbyrde, når det gælder kriminalitet. Der går således måneder imellem, at problemet er aktuelt. Det betyder ikke, at kriminalitetsproblemer ikke bliver omtalt i efterværnet, hvilket sker typisk i forbindelse med tredje part. På dette niveau foregår et kriminalpræventivt arbejde i efterværnet, idet medarbejderne udmelder deres synspunkter og holdninger til kriminelle handlinger. Der er således en klar afstandstagen til kriminelle handlinger, der ligger ud over bagatelgrænsen. En udmelding der ligger på linie med samfundets, og som højst sandsynlig er i overensstemmelse med de argumenter, som de unge kender fra institutionen Godhavn.

Efterværnets erfaringer med kriminalitet er så få, at der ikke kan siges noget generelt om, hvordan efterværnet arbejder med konkrete kriminalitetsproblematikker. I de få konkrete sager, der har været i projektperioden, har arbejdet primært rettet sig mod de unge, der har deltaget i en kriminel handling. Der bliver talt med den unge herom, og en medarbejder møder med den unge op i retten. Støtten fortsætter efter endt dom, idet en efterværnsmedarbejder besøger den unge i fængslet. Den fortrolighed, der opstår om 'sagen', bryder medarbejderen ikke.

Det meste pædagogiske arbejde i forhold til fixpunktet kriminalitet foregår på et mere kollektivt og overordnet plan. Her er der primært tale om et pædagogisk arbejde af informativ, forebyggende og holdningsmæssig karakter. Det efterfølgende er et eksempel herpå.

Situationen finder sted en torsdag aften i efterværnets lejlighed, hvor der er tre medarbejdere, seks unge plus en kæreste til en af de unge tilstede. Der bliver snakket i tre små grupper, men efterhånden samler opmærksomheden sig om en gruppe med tre unge mænd, hvor den ene meget højlydt taler om sine erfaringer med småkriminalitet. De andre unge er aktivt lyttende, og et par af dem kommer med supplerende bemærkninger. Imidlertid bliver situationen afbrudt af en af medarbejderne med en bemærkning til den højt talende om, at han hellere må tie stille, fordi det er medarbejderens pligt at give oplysninger om kriminalitet videre til politiet. Den unge, der er i gang med sin fortælling stopper hermed, og der er ingen af de andre unge, der protesterer eller opfordrer ham til at fortsætte til trods for, at de var aktivt lyttende.

Medarbejderen afbryder en proces, de unge er i gang med. De unge finder sig i at blive afbrudt uden protester. De lader en medarbejder bestemme, hvad de må snakke om. De stiller ikke spørgsmål ved rigtigheden af, om en medarbejder, der arbejder med unge mennesker, har 'anmeldelsespligt'. Der er så stor respekt for medarbejderen, at de unge ikke konfronterer vedkommende.

DE UNGES MISBRUG

De unges muligheder, ressourcer, problemer og brug for støtte er generelt meget forskellig, men mest markant med hensyn til deres misbrug. Få af de unge, der har deltaget i efterværnsprojektet, har aldrig røget sig skæve, drukket sig fulde, brugt euforiserende stoffer, ladet sig dope af medicin osv. Til gengæld har nogle af de unge i perioder af deres liv hyppigt været påvirket af nævnte, og har haft et udbredt misbrugsproblem. De fleste unge i efterværnet har et brug af alkohol og hash, der minder om det, deres jævnaldrene har. Det vil sige, de for eksempel bliver påvirket til fester, og når de går i byen.

De unge i efterværnet har kendskab til, hvem der har, har haft eller kan få et misbrugsproblem. I denne sammenhæng er der ikke den store forargelse eller afstandstagen, omvendt er der heller ikke stor støtte at hente hos de andre unge. De unge opfatter misbrug som et selvvalgt problem, som det er op til den unge, der har det, at håndtere – med eller uden medarbejdernes støtte. I lighed med andre problemer, betragtes det som et personligt problem.

De få unge i efterværnet, der aldrig har røget hash eller anvendt mere belastende euforiserende stoffer²⁴, er i deres holdning til de unge, der har et misbrug, på linie med de andre unge, hverken fordømmende eller støttende. Der er ikke tale om de ressourcestærkeste unge i efterværnet, - nærmest det modsatte, men netop med hensyn til misbrug har de vist stor styrke i og med, at de har modstået det pres, der er i forbindelse med at ryge hash på Godhavn. Det er en udbredt opfattelse hos de unge, at der på Godhavn kan være et stort pres fra andre unge med hensyn til at deltage i misbrug – primært hashrygning. Nogle af de mest ressourcestærke unge i efterværnet omtaler f.eks., at de selv har givet efter for presset fra de andre unge og røget hash under deres Godhavnsophold, selv om de ikke havde lyst til det.

For de unge, der aldrig har prøvet at ryge hash eller andre stoffer, gælder, at der har været et massivt misbrug tilstede i den nærmeste familie. Der er tale om unge, der har et meget negativt forhold til mindst en af forældrene, unge med et problematisk socialt begrænset netværk, unge der hurtigt skiller sig ud, når der stilles krav til dem. Også for de få unge, der har haft et massivt misbrug, har der været et udbredt misbrugsproblem i den nærmeste familie, med forskellige grader af omsorgssvigt til følge. Disse unge er nærmest eksperter i misbrugets negative konsekvenser.

I efterværnsprojektet har der ikke været mange eller tunge misbrugssager. Kun for få af efterværnets unge har misbrug udgjort et problem, der har aktiveret efterværnsarbejdet. I de få tilfælde har det forbrugt mange ressourcer. Det har taget

²⁴ De unge der aldrig har prøvet at ryge hash mm. er på ingen måde fanatikere. Til gengæld er der tale om, at der er et massivt misbrug i den nærmeste familie. Der er tale om unge, der har et meget negativt forhold til mindst en af forældrene; unge der har et problematisk socialt begrænset netværk; unge der hurtigt skiller sig ud, når der stilles krav til dem.

tid dels at motivere den unge til at søge ud af misbruget, dels at finde de rette hjælpeforanstaltninger. I et konkret men helt atypisk tilfælde lykkedes det efterværnet via en medarbejders personlige sociale netværk at finde en familie i Sydeuropa, som kunne støtte en af de unge i en afvænningsperiode. Et såvel personligt som professionelt engagement og initiativ i efterværnet, som blev aktualiseret af, at såvel socialforvaltningen som Misbrugscentret havde udspillet sin rolle i forhold til at etablere et tilbud, den unge ville acceptere.

Den aktuelle afvænnning kunne dog ikke være blevet gennemført uden et samarbejde mellem sagsbehandleren og efterværnet. Et eksempel på hvor afhængig den unge er af, at disse to instanser har et godt samarbejde. Der er her tale om en situation i efterværneprojektet, hvor ideen med tværsektoriel vidensformidling og samarbejde, blev gennemført med succes. I den sammenhæng må det anføres, at afvænnning af den unge var en forudsætning for at påbegynde efterværnsarbejde med den unge, men at afvænnning ikke indgår i efterværnsarbejde.

Ingen af efterværnets unge har haft alkoholproblemer. Hash`erne har der været få, men flest af. En enkelt ung har ud over hash været problematisk afhængig af ecstasy og speed. Et par af de unge har ikke ønsket, ikke været motiveret for at deltage aktivt i løsning af eget misbrugsproblem, et par andre af de unge har kæmpet hårdt for at få det løst.

Når unge starter i efterværn, bør den unges eventuelle misbrugsproblem være afdækket. Hvis problemet kræver en ekstra indsats, ud over det forebyggende og støttende arbejde et efterværn kan tilbyde, bør der være igangsat en plan, inden den unge kommer i efterværn. Heri må der indgå overvejelser om, hvorvidt efterværnet kan rumme den unge.

DE UNGES BOLIG

Et kriterium for at kunne deltage i Godhavns efterværneprojektet er, at den unge bor uden for institutionen Godhavn, dvs. at den unge er fraflyttet sin tidligere afdeling på Godhavn²⁵.

Der er stor variation med hensyn til, hvor de unge har boet ved indskrivningen i Godhavns efterværneprojekt. Få unge er flyttet fra Godhavn hjem til forældre; et par stykker har boet i lejet sommerhus; hovedparten har boet på lejet værelse hos private

²⁵ Et par af de unge har aldrig boet på en af Godhavns døgnafdelinger. Den ene var tilknyttet Godhavn som tidligere elev på Godhavns interne skole samtidig med, at den unge boede hjemme hos sine forældre. Den anden unge kom fra en anden specialinstitution i Frederiksborg amt, men nægtede ved sin ankomst at bo på en af Godhavns døgnafdelinger. En ung med så mange problemer, at Godhavn ikke blot kunne droppe ham/hende. Den unge var fra starten i efterværnet et projekt i projektet og boede i en af de 3 selvstændige 1-værelses lejligheder, Godhavn bruger ved udslusning af unge.

husejere; en har været på kostskole og en anden på efterskole, da de blev indskrevet i efterværnet. Ved udskrivningen af institutionen Godhavn blev de unge hovedsageligt udskrevet til bolig i egen hjemkommune.

Et kendetegn ved de fleste af efterværnets unge er, at de sammenlignet med andre unge skal klare at bo for sig selv i en meget tidlig alder. Det er ikke normen, at unge flytter hjemmefra som 18-årige og i efterværnet er der tale om unge, der fra det 16. år kan bo i egen bolig (lejet værelse). At bo alene er forbundet med store ændringer i hverdagen, og det er ikke ualmindeligt, at unge efter et stykke tid flytter hjem til forældrene igen i en periode, men denne mulighed har de unge i efterværnet ofte ikke. Nogle unge har brug for at forlade en døgninstitution som 16-årige, men de har også brug for støtte. Det er blandt andet her efterværn har en vigtig funktion.

Der er to 'bolig-tendenser' i efterværnet. Hovedparten af de unge flytter med jævne intervaller såvel indenfor som udenfor 'hjemkommunen'. Få er blevet boende i den første bolig, de boede i efter udskrivning fra institutionen, men der er ikke tale om, at de 'fastboende' er mere tilfredse med deres boligsituation end de 'normadeunge'²⁶. Generelt vil de unge gerne bo bedre og billigere, end de gør.

Der er flere grunde til, at en ung bliver en 'normadeung'. Der er endvidere tale om en gennemgående tendens i og med, at flere af de unge har svært ved at indordne sig under de regler, der gør sig gældende i relation til de respektive boliger. Støjende adfærd som fx høj musik eller larmende gæster har medført, at nogle af de unge er blevet sagt op. En sådan begivenhed er den unge ofte uforstående overfor:

'Jeg har lov til at støje engang imellem. Jeg betaler jo for at bo her.'

Det er især det første halve år i efterværnet, nogle af de unge har svært ved at indordne sig under almindelige husordner, men der er eksempler på, at problemet kan fortsætte.

For efterværnsmedarbejderne er der ikke tale om en overraskende reaktion hos de unge. De har erfaret, at mange af de unge har brug for en 'grænseafprøvningsperiode', når de flytter i egen bolig. En periode hvor de unge oftest er lykkelige over den erhvervede 'frihed fra voksenkontrol', og derfor har et behov for at være udfarende ud over normen, men dermed også en periode, hvor den unge kan være en belastning for andre beboere. Så selv om efterværnet ser og forstår den unges glæde over 'det frie liv', bruges meget tid på at tale med den unge om den unges husspektakler. Det er en erfaring i efterværnet, at husspektakler kan medføre, at de unges lejekontrakt opsiges.

²⁶ En betegnelse efterværnet bruger i relation til unge, der flytter meget.

De få unge i efterværnet, der fra institutionen flyttede hjem til forældrene, har kunnet indordne sig under 'forældrenes husordensregler'. Oftest har der været mindre plads i forældrenes bolig, hvilket betyder dårligere boligkomfort end den unge har været vant til på Godhavn. Denne pladsmangel har været et irritationsmoment for disse unge; men en irritation, der har været til at leve med.

Uenighed og skænderi med forældrene er forekommet, når de unge efter endt døgnophold er flyttet hjem igen. Men der er gennemgående tale om problemer, de unge selv har kunnet løse i samarbejde med forældrene. Ofte har efterværnet slet ikke været indblandet direkte i problemerne mellem de unge og deres forældre. De unge har til tider rådført sig med efterværnet; men almindeligvis hører efterværnet først om uenighederne, efter de er løst.

Flere af de unge i efterværnet giver udtryk for tilfredshed med at bo alene men samtidig også, at de føler sig ensomme i boligen. Ensomhedsproblemet er især til stede i starten af efterværnsperioden. Naboerne er ukendte, og tilfældigheder og egen social pondus kommer til at spille afgørende ind. Det sker, at en ung i denne fase kommer meget på sin fraflyttede boafdeling på Godhavn.

'Her er der kendte ansigter og nogen, der hilser på en. Det er bare underligt, at der er en anden, der bor på 'mit' værelse.'

Det er en voldsom omvæltning – på niveau med unge der for første gang flytter væk fra forældrene og i egen bolig – at flytte fra en institution med mange kendte mennesker til en bolig, hvor den unge oftest ikke kender nogen. Kulturen i forbindelse med den nye bolig er radikalt anderledes, end den er på døgninstitutionen. De pædagogiske regler er afløst af en husorden. Der er ikke en kontaktpædagog til at guide den unge i husordenens regler eller til at hjælpe den unge med social kontakt til de andre beboere. Den unge har nu selv ansvaret.

Når en ung står uden bolig, undersøger efterværnet, hvilke midlertidige boligmuligheder der er. Der kan være tale om, at den unge i en kort periode flytter hjem til forældre, flytter på vandrerhjem eller flytter ind i efterværnets campingvogn.

Det er ikke kun i forbindelse med at finde en bolig, at efterværnet er aktivt. Aktiviteterne drejer sig i høj grad også om at hjælpe den unge med at få indrettet boligen, samt fastholde boligen. De unge udtrykker generelt, at efterværnsmedarbejderne er til stor hjælp, hvad angår bolig. Følgende er eksempler på, hvordan efterværnet arbejder i forhold til de unges boligsituation:

- udarbejder boligannonce til lokalavisen
- gennemgår boligmuligheder i lokalaviser
- er opmærksomme på opslag i supermarkeder
- kontakter boligselskaber

- kontakter den kommunale boligudlejning – og den kommunale boligkonsulent, hvis kommunen har en sådan
- taler med boligudlejer
- gennemgår boligkontrakten med den unge
- beser en potentiel bolig
- hjælper den unge med at indrette boligen, så den unge føler 'det er min bolig'
- udbedrer eventuelle mangler i boligen
- transporterer og flytter den unges møbler
- indkøber eller efterspørger møbler, køkkengrej, mm til den unge
- besøger den unge meget i starten af indflytningsperioden – hvis den unge ønsker det
- fortæller om reglerne når man bor til leje
- omtaler - eller aftaler - vigtigheden af at betale husleje til tiden
- rykker udlejer hvis der er fejl eller mangler i boligen
- taler med den unge og med udlejer, når den unge fx har støjet for meget
- kontakter kommunen for at få boligøkonomien i orden
- taler med den unge om det svære ved at bo alene
- taler med den unge – hvis/når ensomhed opstår
- taler med den unge om at få besøg i boligen af venner og familie
- taler med den unge om - og er måske i starten behjælpelig med - at købe ind og lave mad
- taler med den unge om at blive skrevet op til andre boliger
- støtter den unge, hvis den unge 'bliver smidt ud af boligen'
- hjælper den unge med at udbedre eventuel misligholdelse i boligen
- er opmærksom på, at den unge får depositum tilbagebetalt
- taler med den unge om, at et eventuelt tilbagebetalt depositum skal bruges til depositum i kommende ny bolig
- hjælper den unge med at finde ny bolig

Interviewene med de unge viser, at samtlige ønsker at få egen bolig primært i form af en lejlighed. Det er imidlertid kun få af de unge, der er eller har været i efterværnet, der i dag bor i egen lejlighed. Der er endvidere gennemgående et håb tilstede om, at kommunen på et tidspunkt skaffer en lejlighed. Et håb, der i kommuner med få almene boliger, kan virke illusorisk.

Efterværnsmedarbejderne oplever, at der bruges megen tid på at skaffe bolig og løse boligproblemer, men det er et arbejde, medarbejderne godt kan lide. Det konkrete i dette arbejde giver en god kontakt og en brugbar relation til den unge. De unge udtrykker ofte påskønnelse af denne indsats. At en ung bliver opsagt af en bolig for tredje eller fjerde gang, kan irritere efterværnsmedarbejderne, men det påvirker ikke efterværnsindsatsen med hensyn til 'bolig' negativt.

Eksempel:

En ung bliver for tredje gang bedt om at fraflytte sin bolig og skal dermed for fjerde gang i løbet af to år finde en ny bolig. Det har især været 'for høj musik på skæve tider', der denne gang har været opsigelsesgrund. I første omgang søger efterværnet at 'tale den unge ud af en opsigelse' via samtale med udlejer. Det er lykkedes før, men nu er tålmodigheden imidlertid sluppet op. Den unge skal ud. I anden omgang gennemgås situationen med den unge og ny bolig søges. Samtidig hermed gennemlæses udlejningskontrakten på ny med henblik på opsigelsesvarsel, depositum, vedligeholdelse og misligholdelse af boligen. I tredje omgang gennemgår efterværnet boligen med den unge og udlejer for at aftale, hvad der eventuelt skal laves i lejligheden, og hvilke konsekvenser det har for det forventede tilbagebetalte depositum. Efterværnet deltager i diskussion om boligens tilstand ved ind- og udflytningen. I fjerde omgang udbedrer efterværnet de skader, som er aftalt med udlejer og den unge. Den unges møbler mm. flyttes til opbevaring, mens den unge midlertidigt bor primært hos sin kæreste. I femte omgang støtter efterværnet den unge i at få depositum tilbagebetalt bl.a. i forhold til, om der er tale om et rimeligt fradrag. Sideløbende hermed støtter efterværnet den unge i at få ny bolig, da den unge efterhånden er 'ved at opgive, at kunne bo ved siden af andre'.

Efterværnsprojektet har arbejdet godt og effektivt i forhold til at hjælpe de unge med at skaffe sig en bolig. For nogle sker flytningen til en anden kommune end den unges hjemkommune. Det betyder, at den unge skifter kommune og dermed sagsbehandler. Det har flere gange vist sig at være besværligt både for den nye socialforvaltning, for den unge selv og for efterværnet. Den unge oplever, at skulle starte forfra med at sætte en socialarbejder ind i sin livshistorie, når den unge har fået tildelt en sagsbehandler, hvilket der kan gå op til et halvt år med ved kommuneskift. Dette har været en uholdbar situation for den unge, idet der ofte er aktuelle problemer, socialforvaltningen skal være behjælpelig med. Situationer, hvor efterværnet har 'presset' på kommunerne for at få løst problemerne. I disse situationer profiterer de unge af at være med i Godhavns efterværn med de hjælpemuligheder, dette giver. Uden denne støtte og hjælp fra efterværnet er det svært at se, hvordan nogle unge skulle komme igennem en boligløs periode uden socialforvaltningens involvering.

Mange af de unge i efterværnet flytter meget og vil fortsat gøre det. Det fordrer større smidighed i de kommunale forvaltninger, end det har vist sig at være tilfældet i efterværnsprojektet. Om en gennemgående efterværnsmedarbejder i hver af de 19 kommuner i amtet vil være løsningen herpå, kan ikke besvares, idet dette formål i projektansøgningen ikke er afprøvet i praksis. Muligvis bør andre overvejelser gøre sig gældende. Hvorvidt der i denne forbindelse kun er tale om et kommunalt anliggende, eller om også Frederiksborg amt kan få en rolle heri, ligger uden for denne rapports vurdering. Imidlertid er der tale om, at Godhavns efterværnsprojekt har oplevet et højst aktuelt problem.

Erfaringerne i efterværnet er, at de unges sociale netværk i flyttesituationer spiller en forholdsvis lille rolle. Det kan ske en kammerat hjælper, hvorimod familien nærmest ingen rolle spiller, undtagen når der er tale om, at den unge flytter hjem til forældrene. Der er i relation til flytning tale om en oplagt mulighed for den unge til at aktivere sit private netværk. Et sådan initiativ bliver i praksis overhalet indenom at efterværnets servicering, idet der udvises stor hjælpsomhed og praktisk handling fx i form af at tilbyde Godhavns 'flyttebil' med en efterværnsmedarbejder som chauffør.

Problemet med, at en ung kan føle sig ensom i sin nye bolig, hænger sammen med den unges institutionsbaggrund og manglende sociale netværk. Førstnævnte kan efterværnet ikke ændre på, men sidstnævnte arbejdes der med via efterværnets relationsarbejde. Det kunne i den sammenhæng overvejes, om ensomhedsproblemet kunne minimeres ved, at en ung i efterværn var en form for kontaktperson for en nystartet ung i efterværnet.

DE UNGES SUNDHED

At efterværnet har valgt at beskæftige sig med et fixpunkt som 'sundhed' er positivt set i lyset af, at amerikanske undersøgelser fremhæver en uforholdsmæssig høj forekomst af såvel somatiske som psykiske helbredsproblemer hos børn, der er blevet anbragt uden for hjemmet²⁷. Det er endvidere karakteristisk, at kun få nordiske undersøgelser om anbragte børn har opmærksomhed på sundhedsspørgsmål. Studier af sundhedstilstanden hos voksne tidligere anbragte er imidlertid af en sådan karakter, at Vinnerljung vurderer, at sociale og psykiske problemer fremover vil være bedste identifikationsmarkører på tidligere anbringelse²⁸.

Generelt er der tale om, at de unge i Godhavns efterværnsprojekt ser sunde og velplejede ud. De glider godt ind i det almindelige ungdomsbillede uden synlige kendetegn. Det sker, at en ung i en periode har det dårligt fysisk, psykisk eller en kombination af begge dele. En tilstand, der for et par unges vedkommende i perioder har været forværret af et misbrugsproblem.

I perioder har nogle af de unge fået ordineret medicin – typisk af anti-depressiv karakter. Det har i disse tilfælde vist sig, at efterværnet har svært ved at følge med i, om den unge tager sin ordinerede medicin regelmæssig. Der er tale om, at den unge selv er ansvarlig for sit medicinbrug. Efterværnets opgave hermed består primært i at huske den unge på at tage medicinen; tale med den unge om medicinens virkninger; tale mere alvorligt med den unge, hvis det konstateres, at den unge ikke tilnærmelsesvis følger lægens anbefalinger i forbindelse med den ordinerede medicin.

²⁷T. Egelund/A. Hestbæk: Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet, 03:04, SFI, 2003, s. 233

²⁸T. Egelund/A. Hestbæk: Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet, 03:04, SFI, 2003, s. 234

Det er sket, at en ung i efterværnet har spekuleret så meget over sin aktuelle situation, sit hidtidige liv og fremtid, at selvmordstanker er dukket op og blevet udtalt. Sådanne tanker har efterværnet taget alvorligt. Den unges udtalelse og aktuelle situation er blevet diskuteret med den unge selv, og sagen gennemdrøftet på det ugentlige medarbejdermøde i efterværnet. Resultatet har f.eks. været, at den unges læge er blevet kontaktet, eller at efterværnet har konsulteret den psykolog/psykiater, den unge går til behandling hos. Ingen af de unge i efterværnet har forsøgt selvmord.

Flere af de unge har gået til samtaler eller behandling hos misbrugskonsulent, psykolog eller psykiater. Generelt er der ingen begejstring at spore hos de unge i forbindelse hermed. Det er typisk, at de unge oplever det som spild af tid, dvs. de har ingen udtalt tro på, at samtaler hos nævnte faggrupper hjælper.

'Jeg sidder og snakker og snakker, og han sidder bare og ser på. Hvis han så siger noget, er det for det meste kun et 'ja' eller 'nej'.'

'Jeg gentog mig selv gang på gang. Det blev jeg træt af, og holdt op med at gå der. Det hjalp jo alligevel ikke en skid'.

Få unge har vist sig at være så behandlingskrævende, at de efter efterværnsforløbet er udskrevet til døgnforanstaltning. For et par af de unges vedkommende har der været tale om misbrugsproblemer, og en af disse unge viste endvidere i slutningen af efterværnsperioden skizofrene træk. Den ene af disse unge afbrød behandlingen efter få dage; den anden var i behandling i flere måneder og var det stadig, da efterværnet sluttede som projekt. I projektperioden har det vist sig, at for nogle af de unge er problemer af psykisk karakter blevet tydeligere i efterværnet, end de var, da den unge boede på institutionen.

Godhavns efterværn har blandede erfaringer med samarbejdet med kommunernes sagsbehandlere. Nogle gange bliver der givet den hjælp, efterværnet beder om. Andre gange bliver der givet en form for 'barberet' hjælp. Afslag kan forekomme ud fra en kommunal betragtning om, at den foreslåede indsats ikke anses at være tilstrækkelig. Et sådan afslag medfører i praksis ikke nødvendigvis, at der bliver igangsat en alternativ behandlingsforanstaltning. Efterværnet medarbejdere har erfaret, at ting tager tid i den kommunale forvaltning, når der er tale om en indsats, der ligger ud over det gængse.

Et alvorligt problem i denne sammenhæng er, at de unge 'skal i gang', når de er parate til behandling. Det er ofte gennem efterværnsmedarbejdernes pædagogiske arbejde, de unge er blevet motiverede for behandling, og hvis den nødvendige behandlingsindsats trækker ud, kan den unges situation forværres, eller den unge kan vælge at sige nej til behandlingstilbudet, fordi hun/han ikke længere er

motiveret hertil. Der er tale om unge, hvor der skal meget lidt til at ændre på deres beslutninger.

I efterværnet handler det pædagogiske arbejde med de unges sundhed og sygdom primært om forebyggelse og om at etablere kontakt til andre faggrupper, der har ekspertise med hensyn til de sundhedsproblemer, de unge giver eller er et udtryk for.

Om torsdagen står efterværnet for madlavningen, og her søger medarbejderne at give de unge en ide om, hvad sund kost kan være. Der er ikke tale om at efterværnets sammenkædning af kost og sundhed på nogen måder er fanatisk, tværtimod. Cola, chips og slik bliver ofte sat frem 'for hyggens skyld'. Torsdagens kost, drikkevarer mm. er dermed nærmest et bud på et standardiseret dansk hyggemåltid i familien.

Når en ung starter i efterværn og bor alene i egen bolig, bruger efterværnets medarbejdere en del tid på at guide den unge i indkøb og indførelse af sunde kostvaner – med den unges økonomi som et vigtigt parameter. I starten af den unges efterværnsperiode kan en efterværnsmedarbejder f.eks. mødes med den unge flere gange om ugen og hjælpe med indkøb og madlavning. Det kan være svært at lave varieret kost med en smal økonomi og andre behov konkurrerer med de sunde madvaner. Eksempelvis siger en af de unge:

'Når jeg også skal købe cigaretter, er der ikke altid råd til også at købe grønt'.

Omvendt er der ingen af de unge i efterværnet, der ser decideret fejlerenæret ud.

Ofte sker det, at en ung har ondt i maven, i hovedet, ikke kan sove, får mærkelige tanker mm. I disse situationer anbefales den unge at kontakte egen læge. Nogle unge har en forventning til, at efterværnet kontakter lægen for dem og aftaler tid. Hvis den unge ønsker det, kan en medarbejder være med til mødet med lægen. Men som princip søger efterværnet at respektere, at helbredssamtaler udspilles mellem patient og læge.

Flere af de unge har været behandlingskrævende, når de kom i efterværn. Selv om efterværn er et frivilligt tilbud til den unge, bør der i overgangen til efterværnet udarbejdes en plan mellem efterværnets og boafdelingernes medarbejdere om, hvilken indsats der er hensigtsmæssigt at fortsætte i efterværnet, og hvilke nye initiativer der eventuelt kan foretages. Nogle gange er det den unge selv, der ønsker at forlade institutionen til trods for, at det kan betyde et brud i en igangværende behandling. Godhavn kan være imod, at den unge udskrives, men er her afhængig af den unge selv og den unges sagsbehandler. Hvis en ung på 18 år ønsker at afbryde Godhavns behandling og udskrives, er Godhavns muligheder begrænsede.

Efterværnet har et princip om ikke at sige nej til en ung, der ønsker at komme i efterværn. Et udmærket princip og et godt pejlemærke at have for den unge i sine tanker om, hvad der skal ske efter Godhavn. Det kan imidlertid være et problem, hvis der på samme tid er indskrevet flere unge, der har omfattende problemer med hensyn til fysisk og/eller psykisk sundhed, misbrug, relationstilknytning mm. Der kan hermed opstå en situation, hvor efterværnet får mere karakter af at være fortsat individuel behandling og udslusning – end efterværn.

Det er bemærkelsesværdigt, hvor mange unge der starter i efterværnet med at blive ny-diagnosticeret, afdækket, behandlet, afinstitutionaliseret og udsluset, inden et egentlig efterværn kan træde i kraft. Nævnte aktualiserer udvikling af specificerede planer for de unges deltagelse i efterværnet. Planer der tager udgangspunkt i, hvor langt Godhavn er nået i henhold til de unges behandlingsplan.

Få af de unge har haft det dårligt ved udskrivningen af efterværnet. De har ikke kunnet profitere af efterværnets pædagogiske arbejde. Disse unge har haft et akut behov for mere omfattende støtte og behandling, end efterværnet kan tilbyde. Det har imidlertid vist sig, at det kan være svært at få de unge placeret i relevante behandlingstilbud efter endt efterværn²⁹.

DE UNGES FRITID

Unge i efterværn kan have et travlt hverdagsliv, hvor beskæftigelse fylder meget. Mange af de unge i Godhavns efterværnsprojekt har dog - trods lovgivningen om aktivering af unge - perioder i deres efterværnsliv, hvor de ikke er i beskæftigelse. I disse perioder kan de unge have flere problemer at slås med, og problemet med ensomhed kan ligeledes blive skærpet. Som udgangspunkt kunne manglende beskæftigelse samt følelsen af at være ensom tænkes at aktualisere de unges behov for fritidsaktiviteter. For efterværnsprojektets unge er dette imidlertid ikke tilfældet.

I dagligdagen virker fritidsaktivitet ikke som noget, de unge efterlyser. Det er den unges egen lyst, der styrer denne aktivitet, og efterværnets medarbejdere holder en forholdsvis lav profil. Der er lydhørhed i efterværnet, når en ung ytrer ønske om, at 'gå til noget i fritiden'. Den unge bliver støttet heri, og den økonomiske udgift, der kan være forbundet hermed, taler efterværnet med den unges sagsbehandler om. Dvs. økonomien er ikke et parameter, der bremser disse unges fritidsaktiviteter.

Flere af de unge mænd har været med i en fodboldklub. Her har især én af efterværnets medarbejdere fungeret som den, der viste en fælles interesse med de unge, og den der kunne tage med og besøge en lokal fodboldklub med en ung. Oftest

²⁹ Det bør overvejes, om der muligvis er behov for et nyt døgntilbud, der tager sig af de unge, der ikke profiterer af efterværn, men som heller ikke kan klare sig selv uden omfattende hjælp og støtte.

har fodboldkarrieren været kortvarig eller sporadisk. Uenighed med træneren om, hvilken plads den unge skal spille på holdet, er nok til at den unge bliver væk fra fodboldklubben i en periode.

Pigernes fritidsaktivitet har primært handlet om kortvarigt at komme i et fitnesscenter, hvor en efterværnsmedarbejder i starten – som det er tilfældet med drengenes fodbold – har besøgt fitnesscentret sammen med den unge. De unge pigers engagement fortabte sig hurtigt.

Det er ikke ualmindeligt, at unge netop i 'efterværnsalderen' gearer ned med hensyn til organiseret fritidsliv. Uddannelse, kærester og venner fylder meget i denne alder. Tiden rækker ikke længere til fritidsaktiviteter. Generelt betragtet er tid dog ikke en udbredt mangelvare hos de unge i Godhavns efterværnsprojekt. De fleste har tid nok til at være fritidsaktive, men det 'fungerer ikke' på det sportslige og/eller sociale plan, og de mister derfor hurtigt lysten til organiseret fritidsaktivitet.

I en kort periode af Godhavns efterværnsprojekt udviklede der sig aktivitetsmæssigt set en dreng- og en pige-gruppe. For drengegruppens vedkommende handlede det om, at tre af de unge med en mandlig medarbejder foretog sig en aktivitet en gang om ugen, hvorved de unge fik mulighed for at udvikle deres indbyrdes sociale kontakter. Der var stor variation i aktiviteterne - fra cafe-besøg til pinnball-kamp - men det var især det aktivitetsmæssige, de unge koncentrerede sig om. De sociale relationer mellem disse tre unge blev ikke tættere.

'Pige-aktivitets-gruppen', der bestod af tre unge og en kvindelig medarbejder, var modsat drengegruppen mere orienteret om at være sammen, dvs. den konkrete aktivitet betød mindre. Der var tale om en pige-gruppe, der havde kendt hinanden i flere år, og som i hverdagen var en del af hinandens sociale netværk. Især for to af pigernes vedkommende udviklede den sociale relation sig meget i efterværnet, og de blev en primær social relation for hinanden. For dem var 'fritidsaktiviteten' i Godhavns efterværn blot en formaliseret mulighed for at være sammen.

Denne pige-gruppe var så sammentømret, at det var svært for efterværnets to andre piger på det tidspunkt at få nogen som helst social kontakt med dem. De tre piger var udadvendte i forhold til drengene i efterværnet, men skænkede ikke andre piger nogen opmærksomhed. Det kan muligvis have været medvirkende til, at efterværnets andre piger ikke kom ret meget til torsdagssammenkomsterne, da det var svært for dem at få en position i efterværnets unge-gruppe. En situation medarbejderne var opmærksom på, og som resulterede i, at efterværnet for disse unge primært foregik individuelt – uden brug af de andre unge i efterværnet. Det vil sige, at der ikke var

tale om at løse problemet på det kollektive plan. Efterværnet prøvede ikke at give disse piger en position i kollektivet³⁰.

Det er i forhold til torsdagsarrangementet, at de unge i interviewene fremkommer med den minimale kritik, de har i forbindelse med Godhavns efterværnsprojekt. Flere af de unge mener, at der er for meget tomgang om torsdagen, disse dage er blevet for kedelige. Den ro og manglende underholdningsaktivitet som de unge mødes med i efterværnet, er en pædagogik de ikke er vant til. De har tidligere mødt pædagoger, der blandt andet har kunnet underholde dem. Nogle af de unge tolker det derhen, at der ikke er spræl nok i efterværnsmedarbejderne. Det er ikke mangel på økonomi der spiller en central rolle, idet de fællesaktiviteter, der efterlyses ville efterværnet kunne finde økonomi til. Problemet er snarere, at det pædagogiske budskab ikke er nået frem til de unge.

De unge efterlyser mere aktivitet - 'at lave noget sjovt sammen'. Traditionelle forslag som f.eks. fælles biograffure og spil bliver nævnt, dvs. forslag som er genkendelige aktiviteter, de har deltaget i, mens de boede på Godhavn. I spørgsmålene om 'torsdagsaktiviteter' udviste de unge tegn på institutionalisering. De ønskede, at det var efterværnet som institution, der tog initiativ til, at der skete noget. De unge blev således overraskede over spørgsmålet om, hvorfor de ikke selv satte noget i gang? De havde en opfattelse af, at aktiviteter i socialpædagogisk- og dermed også i efterværnsregi var noget, pædagogerne skulle igangsætte og styre. Dvs. når de unge efterlyser aktiviteter om torsdagen, har de på ingen måde en forestilling om, at de selv kan tage et initiativ hertil.

Indkøb og madlavning om torsdagen kunne være en oplagt mulighed for at aktivere en ung. Det er praksis, at ingen ung tilbyder sig til at tage del i det praktiske arbejde medmindre en medarbejder beder dem om det. Alle forventer, at medarbejderne ordner og arrangerer. Og det gør de også, for som en medarbejder udtrykker det:

'Vores unge skal også forkæles, som andre unge bliver det, når de kommer hjem og besøger deres forældre.'

Gennemgående er de unge i efterværnet autoritetstro i deres forhold til efterværnets medarbejdere. De unge har fx ikke på noget tidspunkt i efterværnsprojektet udvist initiativ til at være medbestemmende i efterværnet på et kollektivt plan. De unge vil gerne give deres mening til kende, når emnet handler om noget, der har konkret betydning for dem selv, men udviser ingen interesse for medbestemmelse på et mere overordnet plan. De har ikke og bliver heller ikke i efterværnet mødt med en kultur, der lægger op til, at de som unge kan deltage i efterværnets beslutningsprocesser med mindre, det netop er dem selv, der udgør emnet.

³⁰ Måske bør det diskuteres i efterværnsarbejdet, om der skal afprøves nogle handlingsmuligheder for at få unge til at føle sig som en del af efterværnet. Efterværn synes også at kunne blive for individuelt.

DE UNGES SOCIALE NETVÆRKSRELATIONER

Det er et kendt problem, at unge der har været anbragt på døgninstitution ofte har et porøst socialt netværk, når de udskrives fra døgninstitutionen. I den forbindelse er Godhavns unge ingen undtagelse. De sociale relationer for en udskrevet ung er ofte sporadiske og overfladiske med hensyn til netværk udenfor Godhavn. Det er endvidere karakteristisk, at de unge heller ikke har betydningsfulde bindinger til institutionen. Det er således ikke en udbredt praksis, at de unge i efterværn jævnligt besøger tidligere pædagoger eller venner på institutionen.

Godhavns ressourcer, struktur og beliggenhed spiller ind på de unges netværksrelationsdannelse. Godhavn er en udbygget specialinstitution med mange tilbud – herunder intern skole. De fleste af de unge i efterværnet har før indskrivning i efterværnet ikke kun boet på Godhavn, de har også haft deres daglige gang enten i institutions interne skole eller på Godhavns værksteder. Fritidsaktiviteter kan Godhavn også tilbyde i begrænset form. Det betyder, at de fleste af de unge i Godhavns efterværn har haft en årelang hverdag i et delvist lukket regi. Det betyder også, at der er stor mulighed for at styrke de personlige venskabsrelationer til andre unge på Godhavn. Til gengæld er der betydelige begrænsninger med hensyn til at etablere sociale relationer i lokalsamfundet.

Nogle af de unge har i slutningen af deres institutionsophold på Godhavn haft en begyndende kontakt til verden udenfor i form af arbejde eller uddannelse udenfor Godhavn. Disse unge ser ud til at have udviklet et bredere og mere tæt netværk med hensyn til venskabsrelationer, end tilfældet er for de unge, der primært har haft deres hverdagsliv på Godhavn³¹.

Få af de unge har i deres efterværnsperiode fastholdt en tæt social kontakt til den afdeling, de kommer fra. En enkelt af de unge har dog haft meget svært ved at afbryde hverdagslivet på Godhavn og har i månedsvis haft sin daglige gang på sin gamle afdeling. Denne unge havde ikke lyst til at flytte fra Godhavn, henviser ofte og lang tid ind i sin efterværnsperiode til sin anbringelse på Godhavn og fortæller ofte, at

‘det bedste, der er sket i mit liv, er at jeg kom på Godhavn.’

Efterværnsprojektet har udført et godt socialt netværksarbejde for flere af de unge. Det er især de familiære relationer, efterværnet har støttet og været med til at udvikle og forbedre. De unge giver i interviewene gennemgående udtryk for, at de i

³¹ Til gengæld er der ikke tale om, at de unge, der primært har haft deres hverdagsliv på Godhavn, har udviklet flere og tættere relationer til andre unge på Godhavn, end de mere ‘eksterne’ unge.

efterværnsperioden har forbedret de sociale kontakter og især til deres nære familie, og at dette ofte skyldes, at efterværnet har hjulpet dem hermed.

'Inden jeg kom i efterværn, havde jeg det ikke særlig godt med min mor. Vi skændtes altid, og jeg gad ikke besøge hende. I dag ser jeg hende eller taler med hende flere gange om måneden, og vi skændes næsten aldrig mere.'

'Jeg har fået det bedre med min mor. Har accepteret at hun ikke er den perfekte mor, men at hun gør, hvad hun kan. Jeg forventer ikke længere så meget af min mor, og vi kan derfor bedre slappe af, når vi er sammen. Min mor har også fået det bedre med mig.'

I socialpædagogisk arbejde er det nærmest et 'must' at arbejde med de anbragte børn/unges familiære netværksrelationer. Den unges kontaktpædagog søger oftest at få den unge ind i en proces, der udvikler den unges relationer til sine forældre, fordi forældrene stadig er vigtige for de unge, der er anbragt udenfor hjemmet.

I efterværnet bruges periodevis netværkskort som metode til at skærpe den unges bevidsthed om sociale netværksrelationer og som udgangspunkt i en dialog med de unge omhandlende, hvordan de aktuelt har det med deres netværksrelationer, og om der er en/flere af disse, den unge har interesse i at se mere og få et bedre forhold til.

Det er dog ikke alle de unge i efterværnet, der stiftede bekendtskab med brugen af netværkskort. Denne metode blev først introduceret, da der var mindre end et år tilbage af projektperioden. Det er heller ikke alle unge, der faktisk har stiftet bekendtskab med netværkskortet, der kan huske, at de har udfyldt og efterfølgende diskuteret netværkskortet med en efterværnsmedarbejder. Metoden slog ikke rigtig igennem i efterværnet, og det er primært efterværnets daglige leder, der praktiserer denne metode professionelt. For andre medarbejdere virker brug af netværkskortene mere som et stykke arbejde, der skal overstås. En af de unge fortæller om sin positive oplevelse af arbejdet med netværkskort:

'Netværkskortet gav mig et overblik over de personer, der betyder noget for mig. På afdeling x på Godhavn var jeg meget mere forvirret over, hvem i min familie og hvem af mine venner, der betød noget for mig.'

Netværkskortene viser generelt, at de unge har problematisk få positive og nære netværksrelationer til 'privatpersoner'. Det betyder, at de unge er meget sårbare f.eks. i krisesituationer. Netværkskortene fortæller ikke kun om antallet af relationer til andre personer, men giver også et praj om, hvorvidt der er 'noget at hente' for den unge i den sociale netværksrelation, dvs. kvaliteten af relationen.

De unges sårbarhed med hensyn til sociale relationer kan illustreres ved, at flere af de unge har flere 'professionelle' netværkspersoner med i deres netværkshort. Her spiller især efterværnsmedarbejdere en dominerende rolle. For en ung kan en efterværnsmedarbejder således være en betydningsfuld, relationsnær person.

Den væsentligste grund hertil er, at medarbejderne i starten af den unges efterværn vægtlægger arbejdet med at udvikle en god relation mellem den unge og efterværnets medarbejdere. Som tidligere omtalt er der stort personligt engagement og involvering tilstede i efterværnsmedarbejdernes arbejde. Medarbejderne bruger deres personlighed og til tider også dele af eget personlige netværk, er troværdige og bliver dermed betydningsfulde for de unge i deres hverdagsliv. Nævnte personlige troværdighed har været afgørende for efterværnets medarbejdere. Det er således udbredt, at de unge har tillid til efterværnsmedarbejderne, og tiltro til at efterværnsmedarbejderne vil dem det godt³².

Et eksempel på efterværnets relationsarbejde omhandler en af efterværnsprojektets mest sårbare unge, der har ca. ni års institutionsanbringelse bag sig – en ung der ved sin indskrivning på Godhavn nægtede at bo på en af Godhavns afdelinger. Den unge blev ved sin indskrivning i Godhavns efterværn et projekt i projektet. Der var tale om en ung, der ved indskrivningen viste vrede mod og ikke ønskede kontakt med pædagoger. Relationsarbejdet med den unge var kompliceret, men udviklede sig til en succes i og med, at den unge fik en styrket selvbevidsthed og et mere positivt og anerkendende syn på andre mennesker. Uden at det er de ord, der bliver sat på relationsarbejdet i det nævnte eksempel, er der tale om, at efterværnet og især støttepædagogen arbejdede med 'den professionelle relation'. Den professionelle relation har en dobbeltbetydning, idet den består af en personrelation³³ og en kompetencerelation. Der er her tale om en teoretisk 'dobbeltrelation', der i praksis virker sammen³⁴.

Efterværnets leder mener, at relationsarbejdet med førnævnte unge 'er efterværnsprojektets største succes'. En ung der var spået en dystre fremtid på grund af en årelang afvisning af professionelle medarbejdere, og som ved indskrivningen i efterværnet havde massive problemer. I løbet af efterværnsprojektet udvikledes en bæredygtig relation til den unge, som blomstrede op, åbnede sig og som i interviewet gav udtryk for:

³² Hvis der skal være reel indhold i fornyelse, er det vigtigt, at det ikke kun bliver en strukturændring. Derfor står vi i et skifte hen imod en professionalitet, der hviler på personlig troværdighed og autencitet' (P.S. Jørgensen, E. Christensen, B. Ertmann: 'Børn og unge på tværs', 1995, s. 10).

³³ 'Personrelationen' er den kontakt, medarbejderen og den unge har med hinanden. Der er tale om en anerkendende relation, hvor pædagogen viser respekt for den unge – B. Bae m.fl.: Erkjennelse og anerkjennelse. 1992

³⁴ B. Madsen: Socialpædagogik og samfundsforvaltning. 1993.

'Jeg syntes selv, jeg har et rigtigt godt liv i forhold til, hvad jeg tidligere har haft.'

Der er her ikke tale om, at dette 'relationsarbejde kan måles'. Det kan observeres og beskrives, men selve værdien af relationsarbejdet kender kun den unge selv³⁵.

I opbygning og udbygning af sine sociale netværksrelationer skal den unge træffe valg. Det kan være svært, hvis valgmulighederne tidligere har været begrænset, hvilket har været tilfældet for de unge, der primært har haft deres hverdagsliv på Godhavn. De unge her har ikke valgt hinanden – givne omstændigheder har ført dem sammen. I den sammenhæng bliver efterværnets arbejde med fixpunktet 'de unges sociale netværksrelationer' helt afgørende.

DE UNGES SITUATION VED UDSKRIVNING AF EFTERVÆRNET

Der er i det følgende opstillet en oversigt over i hvilket omfang, de unge har problemer i forhold til de 8 fixpunkter ved udskrivningen af efterværnet³⁶. Seks af de unge var stadig indskrevet i efterværnet nedenstående dato³⁷. Andre af de unge kan have været udskrevet af efterværnet i op til 2½ år.

Som det fremgår af oversigten er der stor variation i de problemer, de unge fortsat havde efter endt efterværn. Et billede der er med til at illustrere, hvor varieret efterværnsarbejde må være, når arbejdet er individuelt.

³⁵ I en aktuel diskussion i Socialministeriet's tidsskrift KABU-info (Kvalitet i anbringelsesarbejdet med børn og unge) nr.1, 2002. Om udvikling og kvalitet i arbejdet med anbragte børn og unge, bliver der blandt andet af døgninstitutionsmedarbejdere efterlyst: 'metoder til at måle relationsarbejde.' Om en objektiv måling heraf er mulig – endsige gavnlig – er tvivlsomt. Det hensigtsmæssige i relationsarbejdet er at få belyst, hvad den unge selv mener at have fået ud af dette arbejde.

³⁶ Illustrationen indeholder ikke kun de tre rubrikker: ja, nej eller uoplyst (?). Også rubrikken: 'har haft' er medtaget til at dække de situationer, hvor et alvorligt problem er blevet løst. Rubrikken 'delvis' er medtaget for at dække de situationer, hvor der fortsat foreligger et problem, og rubrikken 'lidt' til at betegne de situationer, hvor problemet er blevet mindre.

³⁷ Udgangen af januar 2002.

Ung	Øko- nomi	Beskæf- tigelse	Krimi- nalitet	Misbrug	Bolig	Netværk	Fritid	Sundhed
A	NEJ	JA	NEJ	HAR HAFT	NEJ	NEJ	JA	NEJ
B	JA	JA	NEJ	NEJ	DELVIS	JA	JA	NEJ
C	JA	NEJ	HAR HAFT	LIDT	JA	NEJ	NEJ	NEJ
D	JA	JA	NEJ	NEJ	JA	DELVIS	JA	NEJ
E	NEJ	NEJ	NEJ	HAR HAFT	NEJ	DELVIS	JA	HAR
F	NEJ	NEJ	NEJ	HAR HAFT	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ
G	JA	JA	NEJ	NEJ	DELVIS	JA	JA	JA
H	LIDT	DELVIS	NEJ	LIDT	NEJ	DELVIS	NEJ	NEJ
I	JA	NEJ	NEJ	LIDT	NEJ	NEJ	LIDT	NEJ
J	JA	JA	HAR HAFT	JA	NEJ	NEJ	JA	NEJ
K	JA	DELVIS	HAR HAFT	LIDT	INST.	JA	NEJ	JA
L	JA	JA	HAR HAFT	HAR HAFT	INST.	JA	JA	JA
M	JA	NEJ	NEJ	NEJ	LIDT	NEJ	NEJ	NEJ
N	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ
O	?	?	NEJ	NEJ	INST.	?	?	?
P	JA	JA	HAR HAFT	JA	NEJ	NEJ	DELVIS	NEJ
Q	?	NEJ	NEJ	NEJ	INST.	NEJ	NEJ	NEJ
R	JA	JA	NEJ	DELVIS	?	DELVIS	?	?

ØKONOMI:

De unges økonomi i efterværnsperioden er ifølge de unge selv dårlig. De mangler stort set altid penge, og føler de må vælge mange ting fra. De ser godt arbejde som midlet til god økonomi. Ingen giver udtryk for håb om den store gevinst, det store kup, eller andre fantasier. De unge tænker her traditionelt og har tiltro til, at de engang i fremtiden får det økonomisk bedre. De fleste er blevet forbavset over, hvor dyrt det er at leve.

BESKÆFTIGELSE:

Beskæftigelse er det fixpunkt, der bruges flest ressourcer på i efterværnet. Der er ikke sket nogen markant ændring heri under efterværnsforløbet. Kun få af de unge har ikke haft et beskæftigelsesproblem på et eller andet tidspunkt i efterværnsperioden. For flere er det et omfattende problem især at fastholde en beskæftigelse. Der er meget stor spredning med hensyn til at kunne få og passe et arbejde. De unge med de bedste skolekunderskaber har flest valgmuligheder. Det ser også ud til de har lettere ved at fastholde et job. Efterværnet ser gerne de unge får mere uddannelse, inden de søger job. De ved, at flere af de unge har mangelfulde skolekunderskaber.

KRIMINALITET:

Kriminalitet er et problem, der stort set ikke eksisterer i efterværnet. De lovovertrædelser, der er sket, er foregået, inden de unge kom i efterværn. De unge er klar over, at en 'uren' straffeattest begrænser jobmulighederne. For de unge i efterværnet fremstår kriminalitet som et overstået og uinteressant emne.

MISBRUG:

Misbrug er det punkt, hvor der er den største spredning i de unges erfaringer. Til gengæld er det et 'succespunkt' for efterværnet, fordi der i dag kun er tale om et udbredt hashproblem for et par af de unge. For andre har det i starten af efterværnet været et voldsomt problem, som de ikke længere har. Ud over lidt hashrygning, er der ingen af de seks unge, der havde et misbrugsproblem, da projektperioden udløb.

BOLIG:

Med hensyn til bolig, er der igen tale om store individuelle forskelle. Nogle unge bliver boende længe i den samme bolig, mens andre hyppigt flytter. Sidstnævnte tendens mindskes efter udskrivningen af efterværn. Der er forskellige grunde til flytningerne, dårlige boliger, ingen sociale kontakter, ensomhed, for dyr husleje osv.

NETVÆRK:

Flere af de unge udtrykker, at de har fået det bedre enten med forældre eller søskende, mens de har været i efterværn. Generelt er der tale om, at de unge har et meget begrænset tæt socialt netværk. En pigegruppe på tre fastholdt og udviklede et tæt venskab i efterværnsforløbet.

FRITID:

Kun få af de unge er aktive i 'foreningsliv' i fritiden.

SUNDHED:

Ingen af de unge har udbredte fysiske skavanker eller fx dårlige tænder. Få får medicin, primært anti-depressiv medicin. En af de unge har født et barn, en anden er gravid. To er på grund af behandlingsbehov efter endt efterværn blevet indskrevet på institutioner. Hertil kommer 2-3 unge, der har udbredte problemer med sig selv.

Det kan opsummeres, at de fleste af de unge, som har deltaget i efterværnet, har fået det bedre på et eller flere områder og via efterværnet fået løst nogle væsentlige problemer. Kun få unge har ikke fået det bedre i løbet af efterværnsperioden.

DE UNGES OPFATTELSE AF EFTERVÆRNET

De unge har generelt været meget glade for efterværnet. Efterværnet er individuelt, og det er tilsvarende individuelt, hvad de unge har været mest glade for, men i samtaler og interview er et gennemgående tema den 'frihed', efterværnet betød. En ny hverdag hvor de selv bestemte, og hvor dagligdagen ikke var præget af 'hvad man må og ikke må'. Slut med at blive konfronteret med regler, som pædagogerne har bestemt. Ikke flere diskussioner om, hvad man har gjort forkert – eller ikke har gjort. Eksempelvis fortæller en af de unge:

'Man er nærmest lidt høj i starten af at bo alene og selv kunne bestemme, kan have gæster, når man vil, gå i seng, hvornår man vil, bare gøre som man vil'

Det daglige pædagogiske arbejde i projektet afspejlede vilje og masser af energi, hvilket gav umiddelbar kredit, idet de unge gennemgående har været glade for medarbejdernes arbejdsindsats og følt, at efterværnet gjorde noget godt for dem. Medarbejderne oplevede, at de unge fik udbytte af at være i efterværn, og at de var afholdt af de unge. I dagligdagen bliver medarbejderne således bekræftet i, at den indsats, der ydes, er rigtig. Handlingsaspektet opfattes hermed som det centrale, når det er handling i forbindelse med en/flere unge i efterværnet. En forståelse der har præget socialpædagogisk arbejde gennem mange år. Nogle af de unge siger herom:

'I efterværnet kan man altid få fat i den pædagog, man vil tale med, kan hurtigt lave en aftale med pædagogen om at ses, skal ikke vente og vene.'

'Pædagogerne i efterværnet kan gøre noget, der sker noget. De er meget hjælpsomme.'

'I efterværnet er de ikke pædagoger – de er som andre mennesker.'

'De er gode at snakke problemer med, de hjælper med at få ting igennem i kommunerne, men det går ofte så langsomt.'

De unges udtalelser om efterværnet indeholder mange sammenligninger med institutionen Godhavn. Gennemgående kunne de unge godt tænke sig, at de var kommet i efterværn noget tidligere, idet de her oplever mere frihed, end de gjorde på Godhavn. Den kritik, de unge rejser mod Godhavn, er ikke personrelateret. Der er ikke tale om, at det er bestemte pædagoger, der er upopulære, men selve stedet. Samtidig giver de udtryk for, at de også selv kunne være umulige på Godhavn. Det er de ikke i efterværnet. Når de unge taler om medarbejderne på Godhavn, taler de unge om 'dem og os', forstået som to grupper, der er i konflikt. Denne talemåde bruger de unge ikke i forbindelse med efterværnets medarbejdere.

Den fleksibilitet der er med hensyn til at kontakte efterværnets medarbejdere, er der stor tilfredshed med hos de unge. Det er en generel udtalelse fra de unge, at de

mener, at det er meget lettere i det daglige at få kontakt med den efterværnsmedarbejder, de gerne vil tale med, end det var tilfældet på afdelingerne på Godhavn. Gennemgående giver de unge udtryk for, at de er tættere på medarbejderne i efterværnet end på personalet på de unges boafdelinger på Godhavn.

En forklaring på, at de unge fremhæver deres 'efterværnsliv' i forhold 'institutionslivet', skal måske blandt andet søges i deres situation, når de kommer til institutionen Godhavn. Ofte er barnet/den unge udtryk for såvel et indre som ydre kaos, og behandlingsarbejdet er rettet mod de følelsesmæssige problemstillinger, som kommer til udtryk i social optræden, temperament, osv. Det kan derfor være svært for den unge at identificere problemstillingerne konkret³⁸.

I modsætning til behandlingsarbejdet på Godhavns døgnafdelinger, er der i efterværnet tale om meget få abstrakte mål men derimod mange konkrete mål, som er tæt knyttet til handling. Dette gør det lettere for den unge at forstå og følge det pædagogiske arbejde i efterværnet.

De unge i efterværnet udtrykker dog forskellige opfattelser af efterværnet og efterværnsmedarbejderne. En af de unge synes i modsætning til de fleste andre unge eksempelvis:

'Efterværnets medarbejdere ligner hinanden alt for meget. Jeg savnede forskellighed i medarbejdergruppen. Jeg savnede en, der kunne udfordre mig.'

En mere typisk ungeudtalelse er i denne forbindelse:

'Dem (medarbejderne) i efterværnet er meget forskellige. Efterhånden lærer man, hvem man skal gå til, med de forskellige ting. På den måde får man meget ud af at være i efterværn.'

Gennemgående er de unge i efterværnet meget autoritetstro, når autoriteten er efterværnets medarbejdere. Som det fremgik i beskrivelsen af fixpunkterne, er der stor lydhørhed hos de unge, når en efterværnsmedarbejder udtrykker sin mening

De unge opfatter generelt efterværnets medarbejdere som en slags brobyggere til deres familie. De har stor tillid til, at efterværnet kan støtte dem i en bedre familiekontakt, hvis de ønsker det. Her er der igen forskellige synspunkter, men gennemgående er de unge glade for at bruge efterværnsmedarbejderne som en slags

³⁸ Uklarheden i indsatsen understreges af, at ingen af de adspurgte unge mener, at de har set den handle- eller behandlingsplan, der følger dem under hele anbringelsesforløbet, og som der arbejdes ud fra. Nogle få har hørt om disse planer, men ingen af dem mener, de kender til planernes indhold.

kontaktpersoner til familiemedlemmer, den unge gerne vil have det bedre med. En ung 'efterværner' fortæller f.eks.:

'Jeg har fået det rigtig godt med min mor. Ser hende meget mere. Det skyldes at x i efterværnet har hjulpet mig hermed.'

De unges udtalelser viser en tendens gående på, at jo flere og sværere problemer den unge har haft - især hvis den unge er en pige - jo flere positive tilkendegivelser er der om projektet og dets medarbejdere. En forklaring herpå er, at der for disse unge har været mange og meget konkrete situationer at forholde sig til - der er blevet gjort 'noget ved noget'; mens efterværnsarbejde i forhold til en 'ren efterværner' er mere procesorienteret og ukonkret.

Efterværnet arbejder ikke med begrebet 'primærpædagog', dvs. den unge har ikke sin 'egen' pædagog. I princippet må den unge henvende sig til den medarbejder, den unge vil. I praksis er der dog en aftale mellem medarbejderne om, hvem der pt. arbejder mest med den unge - en aftale den unge bliver gjort bekendt med. Det der forårsager et skift i, hvem der er mest synlig og aktiv i forhold til den unge, handler om:

- hvilke problematikker der aktuelt arbejdes med
- om medarbejderen er 'kørt fast' i arbejdet med den unge
- om den unge søger en af de andre medarbejdere, og om der er rimelighed heri.

Der er ikke tale om, at medarbejderne er omklamrende 'følelseseksperter'³⁹, men om medarbejdere der mener, at engagement og tætte relationer er nødvendigt i arbejdet med målgruppen i Godhavns efterværn.

De unge reagerer positivt på det menneskesyn og den etik, der præger efterværnets arbejde. De unge kan mærke, at medarbejderne kan li' dem og li' at arbejde sammen med dem. Der er en gensidig tillid og respekt i efterværnet, der i socialpædagogisk sammenhæng er usædvanlig tæt, og som fremstår som en force i projektet. Det kan f.eks. illustreres med følgende citat, som flere af de unge i hvert sit interview næsten siger samstemmende:

'Jeg ser x som min anden mor. En bedre mor, fordi hun kan give mig det, jeg har brug for. Det kan min rigtige mor ikke'. (Her tænkes ikke på materielle goder).

³⁹S. Langager (redaktør sammen med I. Bryderup): Følelseseksperter? – etik og engagement i socialpædagogisk arbejde, Socialpædagogiske Tekster 6, Socialpædagogisk Højskole. 1990.

PROJEKTETS SAMSPIL MED KOMMUNERNE

DET KONKRETE SAMARBEJDE

Principielt kunne efterværnsprojektet have samarbejdsflader med samtlige Frederiksborg Amts 19 kommuner. I praksis var der imidlertid kun samarbejde med de kommuner, som havde en ung indskrevet i Godhavns efterværn i den treårige projektperiode.

Helsingør kommune adskiller sig fra de andre kommuner ved selv at have etableret efterværn. Frem mod slutningen af projektperioden barslede Hillerød kommune med tanker om kommunalt efterværn. Fra de øvrige 17 kommuner er der ikke fremkommet oplysninger om kendte efterværnsinitiativer på kommunalt niveau.

Samarbejdet mellem efterværnsprojektet og kommunerne blev aldrig i løbet af projektperioden så udviklet, at man kunne tale om egentligt tværsektorielt samarbejde om at udvikle efterværn. Efterværnsmedarbejderne har aldrig betvivlet deres egen praksisrolle i dette samarbejde, men efterlyser et samarbejde mellem to professionelle parter, der sammen med den unge skulle udvikle den unges efterværn – medarbejderne mener, at kommunerne 'aldrig rigtig kom på banen'.

Forskerne har deltaget i en række sådanne samarbejds møder med kommunerne, der ofte handlede om økonomi eller misbrugs- og beskæftigelsesproblemer, eller fandt sted som afslutning på en ungs efterværn. På baggrund heraf er der ikke grund til at betvivle medarbejdernes oplevelse. Det lå i luften på disse møder, at den kommunale sagsbehandler forventede, at efterværnsmedarbejderen kom med et udspil, og det gjorde efterværnet gerne. Gennemgående oplevede forskerne efterværnsmedarbejderne som meget dominerende på disse møder mellem den unge, den unges sagsbehandler og efterværnet.

Sagsbehandlerens manglende modspil under disse møder kan principielt handle om flere forhold: En forventning om at kommunen har 'købt' sig til, at efterværnet kommer med forslag, eller at de møder en efterværnsmedarbejder, der har en større viden om den unge og har drøftet tingene igennem med den unge etc. En udtalelse fra en af efterværnets medarbejdere understøtter dette forhold:

'Når en kommune havde en ung i Godhavns efterværnsprojekt, så havde kommunen købt og betalt sig til en ekstern arbejdsopgave – som det så måtte være op til efterværnet at håndtere'.

Efterværnet møder ofte bekymrede sagsbehandlere – bekymrede for den unges situation og fremtid. Denne bekymring medvirker til, at forslag fra efterværnet ofte

kommer igennem. En enkelt gang er denne sagsbehandlerbekymring slået over i, at der for én gang skyld kom forslag fra en kommunens socialforvaltning i relation til en ung. Forslaget vakte stor bekymring og postyr i efterværnet, idet medarbejderne mente, der var tale om en reaktion, der ville forvolde mere skade end gagn. Det lykkedes efterværnet at få vendt situationen.

I løbet af projektperioden registreredes en generel irriteret stemning mod kommunerne, blandt såvel efterværnets unge som medarbejdere. En af de unge siger eksempelvis:

'Kommunen har jeg kun et dårligt indtryk af. I de fire år jeg var på Godhavn og i efterværnet havde jeg 8 sagsbehandlere. Og der var ingen af dem, der kunne finde ud af en skid.'

Der er mange eksempler på kritikken af kommunernes ageren – eller mangel på samme – i efterværnssammenhæng. Et grelt eksempel omhandler en ung, der i forbindelse med flytning fra én kommune til en anden kommune røg ud 'af systemet' og ikke havde nogen sagsbehandler i et halvt år – trods væsentlige problemer og flere henvendelser fra den unge såvel som fra efterværnet.

De unge opfatter på ingen måde en kommunal socialforvaltning som en instans, der kan medvirke til udvikling for den unge. Opfattelsen hos de unge er gennemgående, at 'kommunen, det er et sted, som jeg får penge fra.' Den tænkning omkring unge og efterværn, der præger Serviceloven, har endnu ikke nået en praksisform i kommunalt regi, hvis man tager de unge og medarbejderne i projektet for pålydende.

Efterværnsprojektet har tre gange i løbet af projektperioden indkaldt kommunerne i amtet til orienteringsmøder om efterværnet. På møderne har der været oplæg fra såvel eksterne som interne oplægsholdere. På første møde holdt en repræsentant fra Frederiksborg Amt et oplæg om juraen i relation til efterværn. På næste møde holdt en medarbejder fra Udviklings og Formidlingscentret om Unge et mere generelt oplæg om organisering af efterværn forskellige steder i landet. På sidst afholdt møde var temaet beskæftigelse for efterværnets unge, hvor en projektleder fra Vejle kommune holdt et oplæg om brug af en mentorordning i relation til de unges beskæftigelse.

Denne møderække var det forum, der kom tættest på vidensformidling om unges efterværn til kommunerne. Efterværnets leder deltog på hvert møde med forskellige oplæg, der relaterede sig til Godhavns efterværnsprojekt. Møderne havde udpræget informativ karakter, og der blev ikke diskuteret blandt mødedeltagerne.

Generelt har der ikke været arbejdet med vidensformidling til kommunernes socialforvaltninger. Samarbejdet har fulgt kendte rutiner med skriftlig orientering om den unge hvert halve år til den unges kommunale sagsbehandler. Herudover har der i projektperioden været afholdt en række ad hoc møder med deltagelse af den unge,

sagsbehandleren / beskæftigelses-konsulenten / misbrugskonsulenten og en efterværnsmedarbejder – afhængig af, hvad den overordnede problematik har været.

KOMMUNERNES VURDERING AF GODHAVNS EFTERVÆRNSPROJEKT

Som nævnt i metodeafsnittet har kun fem sagsbehandlere besvaret spørgeskemaet, der blev udsendt til de 26 sagsbehandlere, der haft kontakt med en af de unge i efterværnsprojektet.

Tre af de fem besvarelser kommer fra kommuner⁴⁰, der har størst erfaring med efterværnsprojektet, idet to af besvarelserne har haft tre unge i projektet. I den tredje besvarelse anslås det faktiske antal unge fra kommunen i projektet urealistisk højt, men sagsbehandleren er dog vidende om, at der er andre unge i projektet end den unge, sagsbehandleren selv har indskrevet.

De få besvarelser udgør for spinkelt et grundlag til en egentlig konklusion om kommunernes oplevelser og tilfredshed med Godhavns efterværnsprojekt, og den følgende fremstilling kan alene give nogle ideer til, hvor der kan være behov for at ændre projektets praksis, og hvor praksis ser ud til at være tilfredsstillende.

Fremstillingen af besvarelserne af spørgeskemaet er samlet i følgende temaer

- samarbejdsformer mellem kommuner og Godhavn
- information til kommunerne fra Godhavn
- forløbet af efterværn for den unge
- kommunernes fremtidige efterværnsarbejde

SAMARBEJDSFORMER MELLEM KOMMUNER OG GODHAVN

Denne tematik fik som nævnt i indledningen en ny vinkel med ændringerne i Serviceloven. Hvor den unge tidligere ville overgå til 'voksenbestemmelserne' i loven, blev det muligt at have en ung i efterværn udover det fyldte 18./20. år jf. Servicelovens § 62a.

Besvarelserne på dette punkt er delt, idet nogle af sagsbehandlerne angiver, at ændringen af Serviceloven har givet anledning til ændrede samarbejdsformer internt i kommunen og i samarbejdet med Godhavn. Andre svarer, at det ikke givet anledning til ændrede interne samarbejdsformer i kommunen, men at der er kommet andre samarbejdsformer med Godhavns efterværnsprojekt.

⁴⁰ Om der er tale om en, to eller tre kommuner kan ikke afgøres, idet skemaet er sendt tilbage anonymt fra de enkelte sagsbehandlere.

INFORMATION TIL KOMMUNERNE FRA GODHAVN

Det er gennemgående i besvarelserne, at sagsbehandlerne oplever, at de er tilfredsstillende orienteret om efterværnsprojektet ved indskrivningen af en ung. Ligeledes finder de, at målene for Godhavns efterværnsindsats er tydelige ved indskrivningen, og at den unge har været med til at tage beslutning om at blive indskrevet.

FORLØBET AF EFTERVÆRNET FOR DEN UNGE

I spørgeskemaet var der 11 spørgsmål, der omhandlede forløbet af efterværnet, som fx om Godhavns efterværn har været gode til at støtte den unge i at søge og finde bolig, arbejde, uddannelse. Andre spørgsmål omhandlede den unges forhold til sin økonomi, familie, netværk, fritidsinteresser osv.

For alle besvarelserne gælder det, at sagsbehandlerne vurderer efterværnets indsats positivt, idet der svares 'ja' til de nævnte spørgsmål.

I besvarelserne af spørgsmål om forløbet mellem kommunen og efterværnet vurderes efterværnsprojektet positivt, når det drejer sig om efterværnets information såvel mundtligt som skriftligt til kommunerne.

Det er endvidere vurderingen, at efterværnsindsatsen har levet op til målsætningen for den unge, og dermed at efterværnsindsatsen har været tilfredsstillende.

KOMMUNERNES FREMTIDIGE EFTERVÆRNSARBEJDE

Tilfredsheden med efterværnsindsatsen betyder, at de responderende også i fremtiden vil benytte sig af Godhavns efterværn.

PERSPEKTIVER

Som de foregående analyser af den pædagogiske praksis i efterværnsprojektet vidner om, har der i Godhavns efterværnsprojekt været mange kvaliteter, og der er udført et fornemt socialpædagogisk arbejde med de unge. Herigennem varetager projektet de kvaliteter, som ligger i konceptet – nærheden til den behandlende institution og med det nærheden til den unge. Godhavns efterværnsprojekt bygger på en relationstækning. Efterværnet tilhører organisatorisk institutionen Godhavn, og Godhavns kontakt og kendskab til de unge efter flere års anbringelse tillægges afgørende vægt, når der skal ske en udslusning af de færdigbehandlede unge til egen hjemkommune. Betydningen af denne relationstækning vil blive diskuteret.

De unge i efterværnet har i årene før indskrivningen i efterværnet levet i en marginaliseret position, idet de har været ekskluderet i forhold til vigtige sociale

opvækstarenaer. Anbringelsen på en specialinstitution uden for eget lokale miljø har betydet, at de unges private sociale netværk har været svært at opretholde, foruden at mulighederne for at skabe egne nye sociale netværk har været reduceret. Døgninstitutioner kan således, trods den beskyttelse og omsorg, de repræsenterer, komme til at medvirke til en fortsat marginalisering. Dette synspunkt vil blive uddybet.

Karakteristisk for de unge i efterværnet er, at de på det individuelle niveau er forskellige, har forskellige problembelastninger og forskellige ressourcer, og det primære pædagogiske arbejde i Godhavns efterværn er også orienteret mod individuelle foranstaltninger. Den største del af medarbejdernes arbejdstid anvendes således i forhold til at give den enkelte unge i efterværnet individuel støtte. Denne prioritering af det pædagogiske arbejde vil også blive problematiseret.

DE RISIKOUDSATTE UNGE

De unge, som er indskrevet i Godhavns efterværnsprojekt, er forskellige men har det til fælles, at de i en del af opvæksten har boet andre steder end hjemme hos forældrene. Senest i kortere eller længere tid på institutionen Godhavn. Det er endvidere karakteristisk, at de ikke blot har boet på Godhavn, men ofte også gået i skole, haft fritidsinteresser og kammerater internt på Godhavn. Dvs. Godhavn har været den helt dominerende sociale arena for børnenes og de unges relationsdannelse og udvikling af kompetencer, hvilket har haft betydning både under men også efter anbringelsen.

Indenfor nyere socialisationsforskning er der fokus på den betydning, forskellige sociale arenaer har for socialisering i et moderne samfund. For børn og unge er typiske sociale arenaer familien, skolen, fritidsorganisationer, kammerater, fritidsjob osv. I modsætning til et mere traditionelt børne/ungesyn, hvor børn udelukkende opfattes som værende forankret i familien, indeholder et moderne børne/ungesyn en forståelse af udvikling, hvor netop indgåelse i andre sociale fællesskaber herunder jævnaldersfællesskaber tillægges afgørende betydning for udvikling af social kompetence. Til et moderne børne/ungesyn hører også, at børn/unge opfattes som sociale aktører, som er kompetente til at handle i den kontekst, de indgår i. For de unge fra Godhavn gælder imidlertid, at de i en periode har levet i en marginaliseret position, idet de delvist har været ekskluderet fra disse vigtige opvækst- og samfundsarenaer.

Når det er betydningsfuldt ikke blot at fokusere på kvaliteten af relationerne indenfor den enkelte sociale arena som f.eks. i familien eller på institutionen Godhavn, men også på bredden i de unges sociale relationer, dvs. på hvilke og hvor mange sociale fællesskaber, de deltager i, har det sammenhæng med, at kompetence udvikles via deltagelse i konkrete handlinger. Kvalifikationer opnås og udvikles i kontekst, hvilket konkret betyder, at de kvalifikationer, som det f.eks. er nødvendig at have for at

kunne honorere de krav, som stilles i en jævnaldersgruppe, ikke kan erhverves indenfor familien og omvendt. I den sammenhæng er det problematisk, at den institutionalisering, hvis formål overordnet set er at beskytte og give barnet omsorg, kan komme til at medføre, at barnet/de unge yderligere marginaliseres, dels fordi barnets eget sociale netværk fragmenteres, og barnets mulighed for at skabe sit eget nye sociale netværk er reduceret, men især fordi mulighederne for fremtidig integration i samfundet via opnåelse af relevante kvalifikationer er reduceret.

I en kundskabsstatus, som bygger på nordisk forskning om marginaliserede børn og unge (Ogden, 1999), skriver Ogden om perspektiver ved marginaliseringen:

Både formelt og uformelt udsættes de for 'sociale sentrifugalkrefter' i form af afvisning, utdefinering og segregering. På sikt risikerer de å havne i avvikerpositioner', (s. 6).

Forskning om, hvilke problemer, der karakteriserer tidligere anbragte børn og unge, viser netop nogle af de problemstillinger, som karakteriserer marginaliserede grupper: social isolation, passivisering, sygdom, misbrug, lavt selvværd, økonomiske problemer osv.⁴¹. Etablering af personlige relationer i et socialt netværk og udvikling af såvel faglige som sociale kvalifikationer med henblik på at undgå marginalisering, er således helt afgørende i efterværnssammenhæng.

EFTERVÆRN - ET TILBUD OM RELATIONER OG NETVÆRK

Godhavns efterværnsprojekt er en afdeling af institutionen Godhavn og modtager unge, som tidligere har været anbragt på en af Godhavns forskellige afdelinger. Der bliver hermed en tæt kobling mellem den unges udslusning af døgninstitutionen Godhavn og efterværnet.

For at afslutte døgninstitutionsepoken skal den unge være parat hertil. Det var de unge fra Godhavn imidlertid langt fra altid, når de kom i efterværnsprojektet. Medarbejderne i projektet har i for stort omfang skullet arbejdet med deciderede udslusningsopgaver⁴² og ind imellem med unge, som ikke selv er nået frem til at erkende deres behov for efterværn.

Der kan være mange årsager til dette problem. Et eksempel herpå er de situationer, hvor institutionen har vurderet den unge til at være færdigbehandlet uden, at det reelt har været tilfældet. Dette kan fx ske, hvis den unge har tilpasset sig så meget til

⁴¹ F.eks. T. Egelund og A.D. Hestbæk: Anbringelser af børn og unge udenfor hjemmet. En forskningsoversigt, SFI, 2003. M.N. Christoffersen: Anbragte børns livsforløb. En undersøgelse af tidligere anbragte børn og unge født i 1967, SFI, 1993.

⁴² Det er i forbindelse hermed, medarbejderne i efterværnsprojektet har mærket, at Godhavns udslusningsafdeling "Slusen" har manglet.

institutionens dagligdag, at den unges reelle problemer overses, men eskaleres, når den kendte hverdagsrytme bliver brudt ved en udskrivning til egen bolig.

Der kan også være tale om, at en ung kan have presset på for at komme væk fra den døgnafdeling, hvor vedkommende bor. Dette pres skal naturligvis tages alvorligt, men hvis det resulterer i, at den unge udskrives uden at være parat hertil, er det problematisk⁴³. Pres fra en ung – eller fra en boafdeling og en socialforvaltning – bør ikke medføre, at et efterværn skal udføre egentligt behandlingsarbejde. Erfaringen fra efterværnsprojektet er, at nogle af de unge har haft behov for en eller anden form for behandling, hvis de skulle fungere og profitere af efterværnet⁴⁴.

Et karakteristisk forhold ved Godhavns organisering af efterværn er således, at der tages afsæt i den relation, som de unge har til Godhavn; en relation som både kan dreje sig om en relation til selve institutionen, til medarbejderne og til de andre børn/unge.

RELATIONEN TIL INSTITUTIONEN

Nogle døgninstitutioner vedligeholder/alternativt skaber med succes traditioner omkring højtider f.eks. jul og påske, sommerfester, udflugter og ture og arrangerer månedlige hyggeaftener, som tidligere anbragte kan deltage i, hvor netop det igen at være til stede på institutionen, være sammen med medarbejdere osv. af de unge tillægges meget stor betydning i tiden efter anbringelsen.

For de unge i Godhavns efterværn gælder, at de efter udskrivningen fra Godhavn kun har få relationer til institutionen Godhavn. Få giver positivt udtryk for at savne stedet, og med flytningen af efterværnsfaciliteterne væk fra Godhavn er kontakten for de flestes vedkommende brudt. Denne problematik afspejler blandt andet også en stigmatiseringsproblematik, som flere af de unge i efterværnet har givet udtryk for i interviewene. En af de unge siger f.eks.:

'Hvordan jeg har det med at være tidligere Godhavnsselev? Dét må jeg indrømme, det er et problem. Det er et stort problem. Det er ikke noget jeg skilter med'.

'Hun (kæresten) får det tidsnok at vide (at han har været på Godhavn), men det er ikke lige åbningsbemærkningen. Det er ikke lige

⁴³ Jf. tidligere reference til Monika Smit, som fokuserer på betydningen af en positiv afslutning af institutionsopholdet og overgangen som en potentiel stressfremkaldende faktor.

⁴⁴ Behandlingsbehovene hos de unge i efterværnet har været meget forskellige. Det strækker sig fra, at behandlingen af en af de unge selv er blevet et 'projekt i projektet', til at en ung får samtaler med en efterværnsmedarbejder eller psykolog/psykiater. I et par tilfælde har problemerne været af et omfang, hvor det er endt med, at den unge er blevet indskrevet på en behandlingsinstitution og dermed udskrevet af efterværnet.

scorereplikken, at du kommer fra Godhavn, fordi så tager folk altså afstand'.

'Du får straks smidt et mærkat i panden, hvis du kommer fra Godhavn.....og det folk tænker om mig, når de hører, at jeg har været på Godhavn, det er ikke, at jeg er blevet svigte t- de tænker at jeg er dybt kriminelt og en rigtig bølle, og det skal man bare ikke sige til mig, for så farer jeg i flint'.

RELATION TIL MEDARBEJDERNE

Ifølge de unge er en vigtig dimension i efterværnet, at de kan have tillid til medarbejderne, og at de oplever, at medarbejderne stiller op med såvel et personligt som professionelt engagement. Hvorvidt dette nødvendigvis forudsætter et forhåndskendskab til de unge er dog ikke sikkert. Som Godhavns efterværn er bemandede, er der f.eks. ikke en personlig relation tilstede mellem de unge og medarbejderne, når den unge indskrives i efterværnet. Dette ville forudsætte, at medarbejderne var tidligere kontaktpædagoger eller ansatte med kontakt til de enkelte unge, hvilket ikke er tilfældet. Denne måde at tilgodese en kontinuerlig personlig relation på ville forudsætte, at medarbejdere på døgninstitutionen fortsætter arbejdet med de unge ud i efterværnet - en model som flere institutioner arbejder med.

Nogle anbringelsessteder såvel plejefamilier, opholdssteder som institutioner har valgt at tage den fulde konsekvens af den betydning, som personlige relationer tillægges i deres pædagogiske arbejde med børnene og de unge under anbringelsen og finder det absurd at afvikle relationen, uanset om der efter anbringelsen etableres efterværn eller ej⁴⁵.

Eksempelvis fortæller en forstander på et opholdssted herom⁴⁶:

'Vores grundfilosofi er, at i det øjeblik vi har sagt ja til nogle børn, så har vi gjort det for resten af livet. Dvs. at her i huset har vi ikke kun en udslusning, men vi har også en tilbagevendingsplads. Dvs. vi har et værelse, hvor børn bare kan komme, uanset om det er 5-10 eller 15 år siden, de har boet her.....På den måde forsøger vi at arbejde med børnenes bevidsthed om, at vores sted ikke er et sted, man bare er, så længe pengene ruller den rigtige vej, men at vi er der – simpelthen for livstid'.

⁴⁵ Til sammenligning kan anføres, at relationer mellem forældre og børn heller ikke afbrydes, når barnet flytter hjemmefra.

⁴⁶ N. R. Jensen: 'Evaluering af det socialpædagogiske opholdssted 'Charlottenborg'', DPU, 2003, s. 39

En generel problematik, som et forhåndskendskab til den enkelte unges individuelle livshistorie rejser, drejer sig om, at den unge kan blive 'fastholdt' i det billede, som er tegnet af den unge under opholdet på Godhavn. At kunne starte på en frisk, at kunne vælge at vise nogle og tilbageholde andre sider af sig selv, hvilket er almindeligt i mødet med nye personer og situationer, er ikke en mulighed, når fortiden følger med over i efterværnet. Er dette et ønske, forudsætter det, dels at efterværnsindsatsen ikke er relateret til tidligere anbringelsessted, dels at der kan findes f.eks. en kontaktperson, som ikke har behov for eller ønske om at kende alle detaljer i den unges fortid, men har mod på at møde den unge i en mellemmenneskelig ligeværdig relation. Netop denne holdning er for mange professionelle et brud med en faglig tradition.

RELATIONEN TIL ANDRE TIDLIGERE ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Indenfor institutionsforskning har der været meget begrænset fokus på den betydning, andre anbragte børn og unge på anbringelsesstedet har for det enkelte barns anbringelsesforløb, hvilket er et paradoks i forhold til, at det at bo sammen med ofte mange andre børn netop er et væsentligt forhold ved et anbringelsesforløb. Drejer det sig om efterværn, således som f.eks. Godhavns efterværn er organiseret med f.eks. fællesspisning hver torsdag, må det være en grundantagelse, at de unge kan have glæde af at mødes med andre unge, som også har været anbragt på Godhavn. Spørgsmålet er imidlertid, om de relationer de unge har haft til hinanden under opholdet på Godhavn er af personlig karakter og er værdifulde for den unge netop som en personlig relation, eller om fællesskabet 'blot' drejer sig om, at de tilfældigvis har været anbragt samme sted. Er det sidste tilfældet, kunne efterværnsgruppen principielt lige så vel sammensættes af unge fra forskellige anbringelsessteder.

Datamaterialet fra Godhavns efterværnsprojekt er på dette område ikke så entydigt, men at netop de helt personlige relationer mellem tidligere anbragte jævnaldrende unge fra samme institution *kan* være betydningsfulde efter anbringelsen, vidner resultaterne fra f.eks. en anden institution om⁴⁷. Her blev deltagelse i institutionens tilbagevendende arrangementer for tidligere anbragte således af de unge vurderet meget positivt og var medvirkende til at fastholde og udvikle deres personlige sociale netværk.

At snakke med venner i stedet for med efterværnets pædagoger om personlige problemer, har én af de unge fra Godhavns efterværn følgende mening om:

'det er et step i den rigtige retning. Du kan jo heller ikke regne med støtte, når du kommer ud og er helt alene og ikke har noget efterværn. Så kan du jo ikke regne med at kunne ringe en pædagog op. Så må du selv finde dine egne veje. Og det er et aspekt som man måske passende

⁴⁷ H. S. Nielsen og K. Zobbe: Børn og unges relationsdannelse på en lokal døgninstitution, TMC, 2003.

kunne tage ind i efterværnet – at det her er en periode, hvor du skal sørge for at danne dit eget sociale netværk’.

At samle de unge i en gruppe kan tjene andre formål, end at de unge får opbygget et personligt netværk; gruppen kan også udgøre en platform for det pædagogiske arbejde. At arbejde med de unge i en gruppe giver således andre pædagogiske muligheder end arbejdet på tomandshånd med den enkelte unge, idet det tilgodeser netop de læreprocesser og den socialisering, som kun unge - netop i kraft af at de er unge - kan tilbyde andre unge. Ifølge Frønes⁴⁸ er de jævnaldrende en afgørende socialiseringsagent i forhold til de krav, der stilles i et moderne samfund, fordi det er i samspillet med jævnaldrende, at håndteringen af social og kulturel kompleksitet læres. De ligeværdige relationer er en arena for sammenligning og diskussion, hvilket er læringspotentialer i forhold til udvikling af social kompetence.

Når unge i efterværnsregi samles i en gruppe med andre tidligere anbragte med henblik på at tilgodese et behov for at møde andre unge med samme positive og negative erfaringer eller som udgangspunkt for udvikling af sociale netværk, er det væsentligt at medtænke en stigmatiseringsproblematik. At gruppens fællesskab er etableret netop omkring 'at have været døgnanbragt' kan have som konsekvens, at de unge ud over at støtte hinanden også kan komme til at segmentere en identitet som offer.

TABUKA er et selvstændigt projekt under Socialministeriet, som består af tidligere anbragte. Formålet med TABUKA er at samle og formidle tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelser af børn og unge. TABUKA har afholdt to konferencer, hvor tidligere anbragte har udvekslet erfaringer om, hvordan man med udgangspunkt i barnet/den unge bedst kan sikre en god anbringelse, herunder støtte i overgangen til en selvstændig tilværelse. Blandt ønskerne på konferencerne var flere væresteder som De 4 Årstider, hvis formål er at give anbragte og tidligere anbragte børn og unge en mulighed for at dele deres oplevelser og erfaringer med det at være anbragt med andre anbragte børn og unge. Problematikken om vedligeholdelse af en identitet som anderledes var dog også et tema, der blev rejst⁴⁹.

‘Den eneste diskussion, der rejstes om De 4 Årstider, drejer sig muligheden for, at det ‘normale’ forrykker sig i et netværk af tidligere anbragte og om risikoen for at blive fastholdt i en særlig identitet. En nævner f.eks., at han føler sig mere normal, når han kommer i De 4 Årstider - men en anden har tværtimod følt, at hendes oplevelse af at være normal blev truet, da hun kom i De 4 Årstider og for første gang mødte andre unge,

⁴⁸ Frønes, I.: De ligeværdige. Om socialisering og de jævnaldrendes betydning, 1994.

⁴⁹ Notat til Socialministeriet: Tidligere Anbragtes BUD på Kvalitet i Anbringelse, TABUKA-gruppen, 2003.

der var anbragt. Hun kom fra en plejefamilie, hvor hun ikke oplevede sig anderledes end andre børn.'

Også Storø (2001) problematiserer en eventuel bagside ved selvhjælpsgrupper for tidligere anbragte blandt andet i forhold til, om deltagerne i mindre grad benytter naturlige sociale netværk og dermed ikke opøver problemløsningskompetencer, som er funktionelle i disse sammenhænge. Han reflekterer endvidere over, hvorvidt efterværnsarbejde generelt kan underlægges samme kritiske indfaldsvinkel og konkluderer:

'Hvorvidt oppfølging overfor unge som har vært under barnevernstiltak bidrar til at de stigmatiseres som klienter eller ofre, eller om de hjelper de unge til selvstendighet, avgjøres av flere faktorer. Sannsynligvis vil de viktigste faktorene være hvorvidt arbeidet fokuserer på å hjelpe den unge til selvstendighet eller ikke, og hvor lenge innsatsem'. (s. 176).

En opgave for efterværnet kan være at tilbyde sig som mødested for unge, som har været anbragt, et mødested hvor de unge kan vedligeholde eller videreudvikle eksisterende relationer. Den største pædagogiske opgave bliver dog at hjælpe de unge i gang med at etablere personlige netværk, som rækker ud over de 'institutionsbetingede' personlige relationer og som kan medvirke til at sikre den unge kontakter og tilhørsforhold til det voksenliv, den enkelte unge ønsker.

EFTERVÆRN SOM BINDELED

En væsentlig opgave for efterværnet drejer sig om, at efterværnet skal fungere som bindeled til offentlige myndigheder. En af de unge i Godhavns efterværn udtrykker dette meget præcist og velformuleret på et spørgsmål om, hvad et efterværn skal indeholde. Den unge forklarer således:

'Efterværnet skal fungere som et bindeled, som repræsentant og som rådgiver. Det er de tre vigtigste ting. Med bindeled mener jeg, at de skal være formidler af den pågældende elevs ønske til kommunen, fordi du kan ikke forvente, at en 18 til 22-23 årig kan argumentere over for kommunen for, at han skal have flere penge og støtte til dét og dét. Det kan du ikke forvente. De skal være rådgiver for eleven, så han eller hun ikke begår nogle fejltagelser som f.eks. at blive forlovet eller sådan noget – flytte sammen med én eller anden og lige pludselig stå uden tag over hovedet. På den måde skal de fungere som rådgiver. Og sidst men ikke mindst skal de være repræsentant for eleven i forbindelse med eventuelle kontraktforhandlinger med arbejdsgivere og så videre, f.eks. en lærlingekontrakt osv., ting på arbejdsmarkedet som man ikke kan forvente at eleven selv skal kunne. De (efterværnet) skal nærmest have en juridisk rolle, ikke.'

I evalueringsrapporten 'Når livet gør ondt'⁵⁰, der handler om ordninger med kontaktpersoner og personlige rådgivere for børn og unge, tematiseres kontaktpersonerne og de personlige rådgiveres arbejde blandt andet også i forhold til at have en rolle som barnet/den unges advokat. Forskellige elementer og strategier i advokatrollen kan 'overføres' på det pædagogiske arbejde med børnene og de unge, og svarer dermed meget præcist til de krav og forventninger, som den unge i Godhavns efterværn har beskrevet i ovenstående citat. Det drejer sig om altid at stå på klienten/den unges side, udforske den unges behov, ønsker og muligheder sammen med den unge, agere som talerør for den unge, føre den unges sag - eventuelt omformulere den unges ønsker, så de passer til rationaliteten i f.eks. en socialforvaltning i forhold til den unges sociale integration og selvstændiggørelse mm.

I TABUKA's konferencerapport gengives konferencedeltagernes ønsker om en fast gennemgående person til anbragte børn (kaldt mange forskellige navne, f.eks. en livsledsager), og også her fremhæves, at denne person skal have en advokatlignende funktion:

*'Kontaktpersonen skal være talerør for barnet, skal kunne tale dets sag og eventuelt sætte ord på problemer og ønsker for børn, der ikke selv kan'.
(s. 179).*

En meget betydningsfuld opgave for efterværnet bliver således at give støtte og være til rådighed i de overgange, som er en del af udviklingen fra at være barn til at blive voksen, og herudover støtte op om eventuel mere specielle behov, som er karakteristisk for netop unge, som skal forlade en institution.

EFTERVÆRN – EN STØTTE TIL INTEGRATION

Anbragte børn og unge er som nævnt i risiko for at blive udelukket fra vigtige opvækstmiljøer, hvilket kan få meget negative konsekvenser. Ud fra et moderne børne/ungesyn er enhver anbringelse, og især en anbringelse af et barn eller en ung udenfor sit eget lokalmiljø, et indgreb i barnet eller den unges naturlige muligheder for kompetenceudvikling, hvilket betyder, at en vigtig pædagogisk opgave bliver i videst muligt omfang at kompensere herfor. Det pædagogiske arbejde på en døgninstitution drejer sig således ikke alene om at tilfredsstille basale omsorgsbehov, eventuelt behandlingsbehov, men også at fokusere på kompetenceudvikling i bred betydning.

De seneste årtier har der dog været fokus på, at ikke kun risikofaktorer men også beskyttende forhold er af betydning for, hvordan belastende forhold påvirker børn og

⁵⁰ H. Warming & I. G. Bo: Når livet gør ondt, En undersøgelse af ordninger med kontaktpersoner og personlige rådgivere for børn og unge, Frydenlund, 2003.

unge. Perspektivet er således flyttet - ikke kun fra et individuelt relations- og familieperspektiv til et socialt netværks- og samfundsperspektiv, men også fra et psykopatologisk afvigerperspektiv til et udviklings- og mestringsperspektiv. Dette indebærer, at forskellige individuelle ressourcer som f.eks. social kompetence, intelligens osv. kan give modstandsdygtighed, lige såvel som miljøet kan indeholde beskyttende kvaliteter, som kan kompensere eller modificere belastninger og risiko.

En konsekvens af en sådan fokusering er, at det er nødvendigt at tænke i processer, som ikke på forhånd fastlåser forståelsen af de unges problemer ud fra en social determinisme, men i stedet fokuserer på muligheder, forandringer, udvikling, normalitet, ressourcer osv. Hvor meget af det sociale arbejde med børn og unge i dag er orienteret mod at afhjælpe eller kompensere for fejl, mangler og problemer, skabt i de unges opvækst, er det i arbejdet med efterværn helt afgørende nødvendigt, at ikke fortiden men nutiden og især fremtiden bliver styrende perspektiver for den pædagogiske indsats med de unge. En tilsvarende forståelse udtrykker Storø (2001) i sine overvejelser om efterværn:

'Det er nødvendigt at peke på at framtidsperspektivet er spesielt viktig. Det er i lys av dette perspektivet vi skal hjelpe den unge til at klare seg uten socialarbeideren. Det gjør vi ikke ved ensidig å bearbeide og trøste – vi må også bygge evne til egen problemløsning og vise fram utviklingsmuligheter. Med dette utgangspunktet kan vi utvide det sociale arbeidet overfor disse ungdommene til ikke bare å handle om reparasjon, men også om konstruksjon'. (s. 43).

Formålet med efterværn er integration til samfundet. Den pædagogiske opgave for et efterværn er dermed at støtte den unge i at tilegne sig nødvendige kompetencer til at kunne leve et selvstændigt liv, dvs. blive selvhjulpne, social handledegyt og dermed overtage ansvaret for sin sociale tilværelse.

I overensstemmelse med det moderne børne/ungesyn, er det i det pædagogiske arbejde med efterværn afgørende, at der er et subjekt-subjekt forhold tilstede mellem medarbejdere og de unge - at de unge ses og anerkendes som eksperter i eget liv. Det betyder blandt andet, at de unge ikke gøres til objekter for forskellige støttetiltag, men ses som handlende og skabende personligheder, som netop skaber sig kvalifikationer og udvikling igennem egne handlinger og deltagelse i forskellige kontekster. Dvs. det er helt afgørende, at de unge inddrages og gives ansvar.

Målet med efterværnet er at medvirke til at sikre, at de unge kan leve en selvstændig tilværelse, og ovenstående forståelse indebærer, at efterværnsmedarbejderne hverken kan eller skal overtage ansvaret for de beslutninger og valg, de unge i efterværnet træffer. Derimod bliver det en vigtig pædagogisk opgave at vejlede de unge i, hvad konsekvenserne af de forskellige valgmuligheder kan blive. Den pædagogiske opgave bliver dermed både at yde omsorg, støtte osv. på den ene side og samtidig stille krav,

give den unge udviklingsmodstand osv. på den anden side. Denne balance er svær at håndtere i praksis, hvor tilbøjeligheden til at overtage ansvaret for, såvel som løsningen på, de unges både konkrete praktiske problemer som mere eksistentielle udviklingsproblemer, ligger tæt for i det pædagogiske arbejde med risiko for, at den nødvendige selvstændiggørelse udskydes eller helt udebliver.

En afgørende forudsætning for at de unge i efterværn kan opnå en selvstændig tilværelse uden fortsat behov for sociale støtteforanstaltninger er, at der sker en integration til arbejdsmarkedet/uddannelsessystemet. Dette forhold betyder, at et efterværn målrettet må give de unge støtte i at opnå de nødvendige kvalifikationer hertil. Det betyder også, at efterværnet må organiseres og tilrettelægges, så det kan opfylde dette formål. Om betydningen af en arbejdsmarkedsintegration skriver Ogden (1999):

'For ungdom som holdes utenfor arbeidsmarkedet er også deres inntreden i arbeidslivet av vital betydning for deres fungering og livskvalitet. De viktigste intervensjonene er de som tager sikte på å gjøre det lettere for barn og ungdom å bevege seg 'fra marginalitet til normalitet'. Det handler om å gi dem reelle muligheter i utdanning og arbeidsliv, slik at de kan utvikle nødvendig kompetence, oppleve at de hører til og bliver akseptert for sitt bidrag'. (s. 84).

Spørgsmålet drejer sig dermed om, hvordan en efterværnsindsats med fordel skal skrues sammen, hvis dette perspektiv skal tilgodeses. Som undersøgelser om anbragte og tidligere anbragte børn har dokumenteret, har mange unge problemer i form af reducerede skolekunderskaber, manglende sociale kvalifikationer mm., hvilket betyder, at der skal en ekstra indsats til, før en arbejdsmarkedstilknytning kan lykkes - en indsats både af social og pædagogisk karakter.

Nye aktuelle undersøgelser om forskellige grupper af marginaliserede unge og deres arbejdsmarkedstilknytning viser betydningen af, at der er såvel et personligt som et pædagogisk engagement tilstede, hvilket eksempelvis følgende undersøgelser dokumenterer.

I 'Udsatte unge – et arbejdsmarkedsperspektiv. Modelkommuneprojektet 1999-2002'⁵¹ gives eksempler på, hvordan kommuner kan tilrettelægge en særlig støtte for at udsatte unge med personlige og sociale problemer kan få og fastholde et arbejde. Konklusionen er her, at tværfagligt samarbejde praktiseret gennem 'Netværksmøder' og en fast kontaktperson til den unge er en forudsætning for, at indsatsen kan lykkes.

⁵¹ P. Jensen og E. Malmberg: Metoder i indsatsen, UFC, 2003.

En lille undersøgelse om mentorordninger for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse⁵² viser betydningen af mentorernes personlige engagement kombineret med praktisk hjælp, 'advokat'-hjælp og personlig hjælp.

En evaluering af TAMU, som er et uddannelses tilbud til unge med massive personlige og sociale problemer viser⁵³, at kombinationen af social opfølgning i forhold til elevernes individuelle problemer, og et fokus på lige dele sociale og faglige kvalifikationer giver marginaliserede unge gode muligheder for arbejdsmarkedstilknytning.

EFTERVÆRN – INSTITUTIONS ELLER KOMMUNAL FORANKRING?

Karakteristisk for de unge i Godhavns efterværnsprojekt er, at de kommer fra forskellige kommuner, som geografisk kan ligge langt fra institutionen, og de unge vil på grund af deres anbringelse typisk have et mindre kendskab til uddannelses- og beskæftigelsesmulighederne i deres egen hjemkommune end andre unge. Skal de unge bibringes viden om mulighederne i deres lokalmiljø, forudsætter det derfor enten, at efterværnets medarbejdere har et indgående kendskab til alle de unges kommuner, eller at der er et udstrakt samarbejde mellem de unge, efterværnet og de kommunale uddannelses- og beskæftigelsesafdelinger. De kritiske elementer i denne konstruktion er, hvor langt efterværnets kendskab til de kommunale muligheder og samarbejdet mellem efterværn og kommuner rækker.

Heroverfor kan tænkes en efterværnsmodel, hvor efterværnet f.eks. varetages af et kommunalt team, hvis force er kendskab og adgang til lokalmiljøets muligheder. Muligheder for hjælp til opbygning af et lokalt netværk via deltagelse i fritidsorganisationer, kendskab til boligmuligheder, hjælp til planlægning af praktikforløb, aktiverings- og beskæftigelsesindsatser mm., som også er kommunale anliggender, er indenfor rækkevidde. Det kritiske element i denne model er, at den ikke tilgodeser en kontinuerlig relation, som rækker tilbage til institutionen.

En farbar vej i videreudvikling af efterværnsindsatsen er et forslag om en alternativ organisering af efterværnet, hvis mål er at kvalificere arbejdet med børn og unge både under som efter et anbringelsesforløb⁵⁴. Forslaget drejer sig om, at der etableres en primærkommunal melleminstans mellem den kommunale forvaltning og døgnforanstaltningerne. En sådan struktur, hvor medarbejderne har en tillidsfuld

⁵² A. Prieur og L. S. Henriksen: Arrangerede venskaber - mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse, Sociologisk Arbejdsrapport nr. 15, AUC, 2003.

⁵³ Evaluering af unge-TAMU, PLS-Rambøll 2000 og Opdatering af evaluering af unge-TAMU, Undervisningsministeriet, 2003.

⁵⁴ P. Jensen: Anbragte børns forhold til det omgivende samfund - om samarbejdet mellem de kommunale myndigheder og anbringelsesstederne i forbindelse med udslusning og efterværn. Fra høring i Folketinget 3.4.2002.

kontinuerlig kontakt med børnene og de unge både under og efter anbringelsen og hermed også i de sårbare overgangsperioder, ville kunne imødekomme mange af de problemer, som anbringelse udenfor eget lokalmiljø medfører bl.a. i forhold til at hjælpe med at vedligeholde børnenes/de unges eget netværk, tilbyde alternative netværk til det institutionsinterne netværk, tilgodese kontinuerlige personlige relationer, etablering af selvhjælpsgrupper med mere.

LITTERATUR

Bae, Berit m.fl.: *Erkjennelse og anerkjennelse. Perspektiv på relationer.* Universitetsforlaget, 1992.

Biehal, Nina: *Moving on. Young people and Leaving Care Scheme.* London, 1995.

Broadly, Donald: *Sociologi och Epistemologi.* HLS Förlag Stockholm, 1990.

Bryderup, Inge: *Drop Afmagten – De unges hus, Roskilde Amt.* DPU København, 1999.

Bryderup, Inge m.fl.: *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud.* DPU, 2002.

Børnesagens Fællesråd: *Herfra og sikkert videre.* Holbæk, 1999.

Carøe Christiansen, Connie & Hohnen, Pernille: *Betingelser for børns sociale ansvar.* SFI, 2002.

Christoffersen, Mogens Nygård: *Anbragte børns livsforløb.* SFI København, 1993.

Department of Health, 1991.

Edland, Elisabeth m.fl.: *Fasemodellen – et nyttig arbejdsredskab?* Våghalsen nr 3., 1999.

Egelund Nielsen, Henrik: *Så kommer du til et bedre sted.* Børn og unge, 2001.

Egelund, T. & Hestbæk, A.: *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet.* 03:04. SFI, 2003.

- Faureholm, Jytte: *Fra livstidsklient til medborger*. Rosinante, 1996.
- Flyvbjerg, Bent: *Making Social Science Matter*. Cambridge, 2001.
- Frønes, I: *De ligeværdige. Om socialisering og de jævnaldrendes betydning*. Universitetsforlaget, 1994.
- Fyrand, Live: *Socialt netværk. Teori og Praksis*. Oslo, 1994.
- Hellenckx, W. (red.): *Innovations in residential care*. Lauren/Acco, 1991.
- Höjer, Ingrid: *Fosterfamiljer i Danmark, Norge og Sverige*. Nordisk Socialt Arbeid nr. 1, 2002.
- Jensen, Niels R.: *Evaluering af det socialpædagogiske opholdssted Charlottenborg*. DPU, 2003.
- Jensen, Peter: *Anbragte børns forhold til det omgivende samfund – om samarbejdet mellem de kommunale myndigheder og anbringelsesstederne i forbindelse med udslusning og efterværn*. Fra høring i Folketinget, 3.4.2002.
- Jensen, Peter & Malmborg, Esther: *Metoder i indsatsen*. UFC, 2003.
- Jørgensen, Per Schultz, Christensen, Else & Ertmann, Bo: *Børn og unge på tværs*, 1995.
- KABU-info nr. 1, 2002. (Socialministeriets tidsskrift).
- Langager, Søren (red. sammen med Inge Bryderup): *Følelsekspertter? – etik og engagement i socialpædagogisk arbejde*. Socialpædagogiske Tekster 6, Socialpædagogisk Højskole, 1990.
- Lihme, Benny: *Det er så fucking træls! Solhaven og de unge*. København, 1999.
- Madsen, Bent: *Socialpædagogik og samfundsforvaltning*. Socialpædagogisk Bibliotek, 1993.
- Mortensen, Erik V.: *Ny sociallovgivning*, 2001.
- Nielsen, Helle Schjellerup & Zobbe, Karen: *Børn og unges relationsdannelse på en lokal døgninstitution*. TMC, 2003.
- Pedersen, Knud Erik: *Turbo 3 effekten*. Århus Amt Udviklings og Formidlingscentret, 2000.

Prieur, Annick & Henriksen, Lars Skov: *Arrangerede venskaber – mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse*. Sociologisk Arbejdsrapport nr. 15. AUC, 2003.

Rutter, Michael & Marjorie: *Den livslange udvikling – forandring og kontinuitet*. Hans Reitzel, 1997.

Schwartz, Ida: *Socialpædagogik og anbragte børn*. Gyldendal, 2001.

Stein, Mark: *What works in leaving care*. Ilford, 1997.

Stenström, Niels: *Utslussning och eftervård*. SIS-rapport nr. 2, 1998.

Storø, Jan: *På begge sider av atten – om ungdom, barnvern og ettervern*. Universitetsforlaget, 2001.

University of Wisconsin-Milwaukee Child and Youth Care Learning Center (red.) *International Child and Youth Care*. Conference proceedings, 1996.

Vesterbirk, Marianne & Liljenberg, Ann: *Anbringelse af børn og unge – fremtidige udfordringer*. UFC, 2000.

Villumsen, Karin: *Behandlingskultur på døgninstitutioner – et antropologisk bud*. 2000.

Warming, Hanne & Bo, Inger Glavind: *Når livet gør ondt. En undersøgelse af ordninger med kontaktpersoner og personlige rådgivere for børn og unge*. Frydenlund, 2003.

BILAG 1

Dato:

Navn:

Dato for udskrivning til efterværn:

Udfyldt af medarbejder på afdeling Efterværn

Den unge i efterværn

- 1. Hvor lang tid i forvejen kendte den unge udskrivningsdatoen?**
Antal: _____ mdr.
- 2. Var den unge orienteret om efterværn (alment) inden udskrivningen?**
Ja
Nej
Hvis ja, hvor lang tid før udskrivningen? _____ mdr.
- 3. Var den unge orienteret om Godhavns Efterværn inden udskrivningen?**
Ja
Nej
Hvis ja, hvor lang tid før udskrivningen? _____ mdr.
- 4. Hvem orienterede den unge om efterværnet?**
Kontaktpædagogen
En anden medarbejder fra afdelingen
En efterværnsmedarbejder
En anden medarbejder fra Godhavn
Hvilken ansættelsesfunktion? _____
Sagsbehandleren eller andre eksterne
Hvilken ansættelsesfunktion? _____

Familie medlem

Hvem? _____

Hvor lang tid skønnes der brugt til orientering om efterværn?

Antal: _____ timer

5. Den unge kom i efterværn samtidig med udflytningen fra Godhavn?

Ja

Nej

Hvis nej: Hvor lang tid gik der fra den unge flyttede ud og til indskrivning i efterværn?

Antal: _____ mdr.

Eventuelle yderligere bemærkninger om denne periode

6. Den unge har været i udslusning:

Inden den unge kom i efterværnsprojektet

Ja

Nej

Hvis ja: Hvor lang tid før udskrivningen?

Antal: _____ mdr.

Som et led i efterværnsprojektet

Har ikke været i udslusning

Hvilken afdeling/institution stod for udslusningen?

Navn: _____

7. Var den unge efterværnsparat ved indskrivningen i efterværn?

Ja	Ja, delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

8. Kendte den unge ved overgangen til efterværnet:

Andre unge i efterværnet?

Ja

Nej

Hvis ja, antal _____

Hvor meget kendskab?

Godt	Lidt	Slet ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

Medarbejdere i efterværnet?

Ja

Nej.....

Hvis ja, antal _____

Hvor meget kendskab?

Godt	Lidt	Slet ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

9. Vurdér den unges parathed til at bo for sig selv ved udskrivningen af Godhavn

a) Har de nødvendige praktiske færdigheder (indkøb, madlavning, tøjvask osv.?)

	Ja	Ja, delvis	Næsten ikke	Nej
Ved udskrivningen	☐	☐	☐	☐
☐				
Nu	☐	☐	☐	☐
☐				

b) Har overblik over sine praktiske behov i forbindelse med flytning (køkkenting, sengetøj, møbler, telefon osv.)

	Ja	Ja, delvis	Næsten ikke	Nej
Ved udskrivningen	☐	☐	☐	☐
☐				
Nu	☐	☐	☐	☐
☐				

c) Kan klare ensomhed

Ja	Ja, delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

d) Kan skabe kontakt til andre unge?

Ja Ja, delvis Næsten ikke Nej

e) Kan skabe kontakt til voksne?

Ja Ja, delvis Næsten ikke Nej

f) Kan skabe/bevare kontakt til forældre/familie?

Ja Ja, delvis Næsten ikke Nej

Evt. yderligere bemærkninger om den unges parathed – forhindringer eller ressourcer

10. Ved udskrivningen af Godhavn fik den unge hjælp til flytningen fra

Afdelingen
Efterværnet
Familie
Venner
Andre, hvem _____

Bolig

1. Nuværende boligtype/forventet boligtype

Bor hos forældre eller én af forældrene
Værelse hos privat
Klubværelse
Kollegieværelse
Lejlighed
Sommerhus
Andet, angiv hvad _____

2. Boligens beliggenhed

Angiv by og kommune _____

3. Den unge kendte ved udflytningen området som han/hun bor i

Meget godt Lidt Slet ikke

4. Hvordan er boligen fremskaffet?

Den unge selv.....
Afdelingen.....
Efterværnet.....
Socialforvaltningen.....
Forældre.....
Sommerhus.....
Andet, angiv hvad.....

5. Boligens standard

a) Var der behov for istandsættelse ved overtagelsen?

Ja.....
Nej.....
Hvis ja, beskriv.....

b) Hvis ja - Har den unge fået praktisk hjælp hertil af?

Efterværn.....
Familie.....
Venner.....
Andre, angiv hvem.....

6. Er anden etableringshjælp foretaget af afdelingen?

Praktisk hjælp til anskaffelse af møbler.....
Råd og vejledning med hensyn til indretning.....
Økonomisk hjælp til anskaffelse af fornødenheder.....
Angiv, hvilke.....

7. Er anden etableringshjælp foretaget af efterværnet?

Praktisk hjælp til anskaffelse af møbler.....
Råd og vejledning med hensyn til indretning.....

Økonomisk hjælp til anskaffelse af fornødenheder

Angiv, hvilke _____

8. Vurder om boligen svarer til, hvad den unge foretrak at flytte ud i – inden for sin nuværende økonomis grænser

Den unge er stort set tilfreds

Ja

Nej.....

Hvis nej - følgende ønsker er ikke opfyldt:

Bo alene

Bo med andre

Bofællesskab

Eget køkken

Eget bad

Andet, angiv hvad _____

9. Beskriv eventuelle forhindringer eller problemer i forbindelse med den unges etablering i egen bolig

Økonomi

1. Den unges månedlige indkomst:

Kr. _____

2. Pengene kommer fra

Løn.....

Stipendier/lån

Kontanthjælp

Dagpenge

Andet _____

Ved udskrivningen

Nu

9. Hvad tænkes eventuel gjort for at få den unge til at styre økonomien?

Beskæftigelse - arbejde/uddannelse

1. Den unge har bestået

9. kl.

10.kl.

HF

Stuentereksamen

Gået på en ungdomsuddannelse

Handelsskole

Teknisk skole

Ingen kompetencegivende beståelse

Andet, angiv hvad _____

Skønnet klasseniveau dags dato _____

2. Har den unge erhvervserfaring?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvilken og hvor længe?

3. Har den unge kørekort?

Ja

Nej

4. Den unges beskæftigelsessituation.

a) Ved udskrivningen havde den unge

Et arbejde?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvad _____

En plads på uddannelse eller kursus?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvilken/hvilket _____

Plan om uddannelse?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvilken/hvilket _____

Plads på produktionsskole?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvad _____

Ingen af delene

b) På nuværende tidspunkt har den unge

Et arbejde?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvad _____

En plads på uddannelse eller kursus?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvilken/hvilket _____

Plan om uddannelse?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvilken/hvilket _____

Plads på produktionsskole?

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvad _____

Ingen af delene

5. Omfang og status af den unges beskæftigelse

Varighed

Arbejde

Uddannelse

Hele dagen

10-20 timer om ugen

Mindre end 10 timer om ugen

Midlertidigt

Fast

6. Har den unge tidligere erfaringer eller kompetencer, som kan bruges på arbejdsmarkedet? (Computer, flaskedreng, avisuddeleger, medhjælp i butik, håndværkserfaring eller lignende).

7. Den unges kvalifikationer/ressourcer i øvrigt?

8. Den unges eventuelle langsigtede ønsker og fremtidsdrømme om job/uddannelse?

9. Kan den unge skrive en jobsøgning?

Ja
Nej

10. Havde/har den unge behov for rådgivning om jobsøgning?

a) Ved udskrivningen til efterværn

Ja
Nej

b) På nuværende tidspunkt

Ja
Nej

11. Er der/har der været noget, som hindrede den unges jobønsker?

a) Ved udskrivningen til efterværn

Nej
Ja
Hvis ja, angiv hvad _____

b) På nuværende tidspunkt

Nej
Ja
Hvis ja, angiv hvad _____

12. Evt. yderligere bemærkninger om den unges beskæftigelsessituation

Gruppen af unge i efterværnet

1. Den unge har deltaget/deltager i torsdagsmøder med fællesspisning

		Ofte	En gang i mellem	Sjældent	Aldrig
☐	Ved udskrivning	☐	☐		☐
	Nu	☐	☐	☐	☐

2. Den unge er venner med og tilbringer tid sammen med andre unge i efterværnet

a) Ved udskrivning

Nej.....

Ja

Hvis ja, hvor mange af de andre? _____

b) På nuværende tidspunkt

Nej.....

Ja

Hvis ja, hvor mange af de andre? _____

**Netværk ud over familie og gruppen:
Naboer, venner, lærere, fritid mm.**

1. Kontakt til naboer/personer i nærmiljøet

Nej.....

Ja

Hvis ja, hvor mange naboer _____

Hvor meget kontakt?

Jævnligt (flere gange om ugen)

Af og til (et par gange om måneden)

Sjældent (højst hvert halve år)

2. Bemærkninger i øvrigt om kontakten til nærmiljøet

Problemer

Fordele, positive kontakter

3. Venner/kammerater: Hvor mange ca.?

Venner på arbejdet/uddannelsen _____
Naboer/bofæller _____
I fritidsbeskæftigelse _____
Elever på Godhavn _____
Andre, hvem _____

4. Den unge er medlem af en klub eller organisation (sportsklub eller andet)

Nej.....
Ja
Hvis ja, hvad _____

5. Har den unge kontakt til skolelærere eller andre støttepersoner ud over efterværnets pædagoger

Nej.....
Ja
Hvis ja, angiv hvilke _____

6. Vurder omfanget af kriminalitet i den unges netværk

Omfattende problemer Nogle problemer Ingen problemer

Hvis der er problemer: Beskriv dem og beskriv efterværnets eventuelle indsats over for problemerne

7. Vurder omfanget af misbrugsproblemer i den unges netværk

Omfattende problemer Nogle problemer Ingen problemer

Hvis der er problemer: Beskriv dem og beskriv efterværnets eventuelle indsats over for problemerne

8. Andre problemer i den unges netværk, angiv hvilke, vurder deres omfang og beskriv eventuel indsats

9. Vurder stabiliteten i den unges netværk

a) Hvilke relationer i den unges netværk virker stabile? (fx relationer til andre unge eller til bestemte voksne)

b) Hvilke relationer virker skrøbelige?

10. Evt. yderligere bemærkninger om netværket

Helbred/sundhed/sygdom

1. Den unge har et kronisk helbredsproblem

Nej

Ja

Hvis ja, hvor mange af de andre?

2. Den unge har behov for

Speciallæge

Tandlæge, udover regelmæssig behandling

Psykolog

Fodterapeut

Anden professionel hjælp

Angiv hvilken

3. Den unge får medicin

Nej

Ja

Hvis ja, angiv hvad

4. Vurder den unges bevidsthed om kost

	God god	Nogenlunde god	Mindre god	Dårlig
☐ Lige efter udskrivningen	☐		☐	☐
☐ På nuværende tidspunkt	☐	☐	☐	☐

Praktiske og sociale færdigheder/behov

1. Vurder den unges nuværende praktiske færdigheder: Kan organisere rengøring, tøjvask, indkøb osv.

Ja	Delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

2. Den unge kan sørge for egen transport til f.eks. arbejde/skole, efterværn osv. (evt. deles op)

Ja	Delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

3. Den unge tager selv kontakt til offentlige myndigheder som: socialforvaltning, misbrugscenter, studievejleder osv. (evt deles op)

Ja	Delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

4. Den unge opsøger selv nye sociale kontakter

Ja	Delvis	Næsten ikke	Nej
☐	☐	☐	☐

5. Den unge har behov for fortrolighed om eller rådgivning om

behov	Nej		Ja, meget	Noget
☐	Kærester og seksualitet	☐	☐	☐
☐	Prævention	☐	☐	☐
	Alkohol, hash eller andre stoffer	☐	☐	☐
	At være indvandrerbarn	☐	☐	☐

6. Eventuelle uddybende bemærkninger om den unges rådgivningsbehov

Kontakten mellem den unge og efterværnet

1. Henvendelser fra den unge til efterværnet i de seneste 14 dage

Hvor mange henvendelser (ca. antal) _____

Hvad drejer det sig typisk om (almindeligt kontaktbehov, penge, kæresteproblemer, praktiske problemer, arbejde, uddannelse osv.)?

2. Henvendelser fra efterværnspædagogen til den unge

Hvor mange henvendelser (ca. antal) _____

Hvad har været baggrunden for henvendelserne?

Efterværnets samarbejde med forældre/familie

1. Har efterværnet forårsaget, at den unge har fået en ny/eller øget kontakt til forældre/familie?

Ja

Nej

Eventuel uddybende bemærkning

2. Hvilken familie/forældre relation(er) er der tale om?

- Mor
- Far
- Søskende-biologisk
- Stedfar/stedmor
- Ikke biologisk "søskende"
- Mormor/morfar/farmor/farfar
- Onkel/tante/moster/faster/farbror/morbror
- Fætter/kusine
- Andre - Hvem? _____

3. Har familierelationen været aktiv i beslutning om efterværn?

Ja Nej

4. Har Godhavn søgt at inddrage forældre/familie i overgangen fra døgnanbringelse til efterværn?

Ja Nej

Hvis ja - uddyb hvordan _____

Hvis nej - uddyb hvorfor _____

Kommunesamarbejde

1. Der er indledt samarbejde med kommunen

Nej.....

Ja

2. Kommunen har stillet en lejlighed til rådighed for den unge

Nej.....

Ja

3. Målsætninger i forbindelse med kommunens fremtidige overtagelse af den unge, herunder den unges særlige behov, som skal tilgodeses

4. Efterværnet har kontakt til den unges

Sagsbehandler

Angiv forvaltningsafdeling _____

Jobvejleder

Hjemmehjælper

Andre _____

5. Hvilke ydelser har kommunen bidraget med?

6. Evt. yderligere bemærkninger om kommunesamarbejdet

Pædagogernes vurdering af egen indsats

1. Hvad har været vellykket i forløbet?

2. Hvad har været svært?

3. Hvad har I lært af forløbet indtil nu – er der nogle generaliserbare erfaringer, som vil kunne bruges i andre tilfælde?

BILAG 2

Dato

Navn

Dato for interview og hvor interviewet foregår

Interviewguide relateret til: unge DER ER eller HAR VÆRET i efterværn

Guiden er delt op i 3 afsnit:

Den unges liv før efterværn

Den unges liv under efterværn

Den unges liv efter efterværn

* Spørgsmål udelukkende til unge, der er udskrevet af Godhavns efterværnsprojekt (GEP)

Spørgsmål til de unge, der er i efterværn, stilles i nutid.

Spørgsmål relateret til UNDER efterværnsperioden

1. **Hvor lang tid var du i Godhavns efterværn?**

Antal: _____ år/mdr./dage plus periode/mdr./år _____

2. **Kan du huske om du var glad for at være i efterværn?**

Ja Nej Både og Ved ikke

3. **Hvad var det bedste ved at være i GEP?**

4. **Hvad var det værste ved at være i GEP?**

5. Hvad er et godt liv for dig?

6. Havde du et godt liv i den periode, du var i efterværn?

Ja	Nej	Både og	Ved ikke
☐	☐	☐	☐

Uddyb eventuel _____

7. Hvor boede du (type bolig), mens du var i efterværn?

8. Skiftede du meget bolig, mens du var i efterværn?

9. Hvad var du beskæftiget med, mens du var i efterværn?

10. Skiftede du meget beskæftigelse, mens du var i GEP?

**11. Fik du gode venner blandt de andre efterværnsunge,
mens du var i efterværn?**

Ja	Nej	Ved ikke
☐	☐	☐

Hvem? _____

12. Mistede du gode venner, mens du var i efterværnet?

Ja
Nej

13. Hvad syntes du om de andre unge i efterværnet, mens du selv var i efterværnet?

14. Er du i dag stadig venner med en/flere af de unge, som du blev venner med i din efterværnsperioden?

Ja Nej Ved ikke

Hvem? _____

Hvorfor/hvorfor ikke? _____

15. Hvad gjorde efterværnet for, at du skulle have det godt med venner?

16. Hvad syntes du om medarbejderne i efterværnet?

17. Havde du en god kontakt med en/flere medarbejdere i efterværnet?

Ja
Nej

Hvem? _____

18. Hvordan havde du det med dine forældre under efterværnsperioden?

19. Støttede efterværnet dig med hensyn til at forbedre kontakten til din familie?

Ja
Nej

Den unges brug af efterværnet

20. Brugte du efterværnet meget?

Ja Nej Ved ikke

Hvor ofte _____

Hvorfor _____

21. Hvor ofte kom du til "torsdags-arrangementerne"

22. Hvorfor kom du om torsdagen?

23. Kunne du ønske dig, at der skete noget andet om torsdagen i efterværnet?

Ja
Nej

24. Havde du nogen indflydelse på det, der skete i efterværnet (om torsdagen)?

Ja
Nej

25. Syntes du, at de unge skal have mere indflydelse på, hvad der sker i efterværnet?

Ja

Nej.....

26. Hvis ja – Hvad skal de unge have indflydelse på i GEP?

27. Syntes du, det var godt, at efterværnet lå på Godhavns grund/Hillerød?

Ja

Nej

28. Besøgte du nogle af følgende, når du var i GEP om torsdagen?

Din gamle afdeling

Skole

Kontaktpædagog

Unge.....

29. Hvad syntes din far/mor/kæreste om GEP, mens du var der?

30. Diskuterede du efterværnet med en/flere af dem?

Ja

Nej

Hvis ja, hvor ofte? _____

31. Havde du venner, kæreste eller familie på besøg i efterværnet?

Ja

Nej

Hvorfor ikke? _____

32. Hvilket indhold i efterværnet har betydet mest for dig?

33. Deltog du i efterværnets arrangementer?

Ja

Nej

Hvilke?

Hvorfor?

34. Har du forslag til, hvordan efterværnet kan blive bedre?

Ja

Nej

Hvilke?

35. Hvem bestemte i efterværnet?

36. Var du med til at bestemme i efterværnet, når det gjaldt noget fælles i efterværnet (fx hvad I skulle spise, bio, mm.)

Ja

Nej

Hvad?

37. Var du med til at træffe beslutninger/gøremål til dig selv?

Ja

Nej

Hvad?

38. Kunne du godt tænke dig at have haft noget mere indflydelse på efterværnet?

Ja

Nej

Hvad kunne du tænke dig at have haft indflydelse på?

39. Mens du var i efterværnet, var der så andre unge, der spurgte dig til råds?

Ja

Nej

Ved ikke

Om hvad

40. Mens du var i efterværnet, spurgte du så andre unge i efterværnet til råds?

Ja

Nej

Ved ikke

Om hvad

41. Syntes du, der var en/flere af de andre unge, der ikke burde være i efterværnet?

Ja

Nej

Ved ikke

Hvorfor

42. Arrangerede du selv ferie/ture, mens du var i efterværnet?

Hvilke _____

43. Fik du støtte/hjælp i efterværnet med hensyn til

<u>Område</u>	<u>Ja</u>	<u>Nej</u>	<u>Hvor ofte?</u>		
Lektier	☐	☐	☐		
Passe din skole/arbejde			☐	☐	☐
Få ny beskæftigelse	☐	☐	☐		
Bevare beskæftigelse	☐	☐	☐		
Gå til fritidsinteresser	☐	☐	☐		
Bevare fritidsinteresser	☐	☐	☐		
Besøge din familie	☐	☐	☐		
Tage ny kontakt til din familie	☐	☐	☐		
Besøge venner	☐	☐	☐		
Fastholde venner	☐	☐	☐		
Få en bolig			☐	☐	☐
Beholde din bolig	☐	☐	☐		
Istandsætte din bolig	☐	☐	☐		
Flytte til/fra din bolig	☐	☐	☐		
Andet	☐	☐	☐		

44. Hvad fik du en typisk dag til at gå med, mens du var i efterværn?

45. Hvad var en god efterværnsdag for dig?

46. Hvad var en dårlig efterværnsdag for dig?

47. Følte du dig ensom i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, var det i

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

48. Havde du et misbrugsproblem i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke ?

Var det i:

Starten af efterværnet

- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet
- Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

49. Havde du et kriminalitetsproblem i løbet af efterværnsperioden?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvilke? _____

Var det i:

- Starten af efterværnet
- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet
- Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

50. Havde du psykiske problemer i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem, du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

51. Havde du sociale problemer i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke ?

Var det i:

- Starten af efterværnet
- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet
- Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

52. Havde du problemer med at passe din uddannelse/ arbejde i løbet af

efterværnsperioden?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvilke? _____

Var det i:

- Starten af efterværnet
- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet
- Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

- Ja
- Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

53. Havde du problemer med at få/fastholde venner i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke ?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

54. Havde du økonomiske problemer i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

.....
.....
.....

Hvad gjorde du selv ved problemet?

.....
.....
.....

55. Havde du boligproblemer i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

56. Havde du problemer med din nærmeste familie/kæreste/nære venner i løbet af efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

57. Havde du problemer med en/flere af de andre unge i efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke? _____

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

58. Havde du problemer med en/flere elever/medarbejdere fra institutionen Godhavn i efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke _____?

Var det i:

- Starten af efterværnet
- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet
- Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

59. Havde du problemer med en/flere af efterværnsmedarbejderne i efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja - Hvad bestod problemet i?

Var det i:

- Starten af efterværnet
- Slutningen af efterværnet
- Midt i efterværnet
- Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

60. Havde du problemer/uoverensstemmelser med din sagsbehandler i efterværnsperioden?

Ja

Nej

Hvis ja, hvilke?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

61. Havde du problemer/konflikter med et/flere mennesker i efterværnperioden, som ikke var tilknyttet efterværn/Godhavn/din familie/din vennekreds?

Ja

Nej

Hvis ja, hvem _____

62. Havde du sundhedsmæssige og/eller seksuelle problemer i efterværnperioden?

Ja

Nej

Hvis ja - Hvad var problemet?

Var det i:

Starten af efterværnet

Slutningen af efterværnet

Midt i efterværnet

Konstant i efterværnet

Spredte perioder

Var det et problem du talte med efterværnsmedarbejderen om?

Ja

Nej

Hvis ja, hvad gjorde efterværnet ved problemet?

Hvad gjorde du selv ved problemet?

***Efter efterværn**

1. Har du et godt liv i dag?

2. Har du en god kontakt med din familie i dag?

3. Har du en kæreste i dag?

4. Har du gode private venner i dag?

5. Har du gode arbejds-/uddannelseskammerater i dag?

6. **Hvad er du beskæftiget med i dag?**

- Hvor mange timer pr. uge: _____**
7. **Er du glad for din beskæftigelse?**

8. **Hvad laver du i fritiden?**

9. **Har du fortsat brug for hjælp af "det professionelle system"**
Hvilken hjælp? _____
10. **Føler du dig ensom i dag?**

11. **Har du et kriminalitetsproblem i dag?**

12. **Har du en god økonomi i dag?**

13. **Har du en god bolig?**

14. **Har du fået børn?**

15. **Spiser du sundt?**

16. Har du et godt helbred fysisk som psykisk?

17. Har du i dag kontakt til medarbejdere fra efterværnsprojektet?

18. Har du i kontakt til medarbejdere fra efterværnsprojektet?

19. Hvordan forestiller du dig dit liv er om 5 år?

20. Vil du selv kunne realisere dine fremtidsdrømme uden professionel hjælp

21. Savner du efterværnet?

22. Er der en mulighed for, at dine eventuelle egne børn vil blive anbragt uden for hjemmet?

23. Vil du anbefale Godhavns efterværn til en god ven?

BILAG 3

Kommunernes erfaringer med Godhavns efterværnsprojekt

- 1) **Hvor mange unge har kommunen siden 2001 etableret i en udslusningsordning efter Servicelovens § 62a stk.3.4?**

1 ung 1
2 unge 2
3 unge 3

Har indførelsen af Servicelovens § 62a. stk. 3.4 om etablering af udslusningsordning (efterværn) givet anledning til nye:

- 2 a) **Samarbejdsformer mellem afdelinger (fx til kontant eller arbejdsmarkedsafdelingen) i forvaltningen?**

Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

- 2 b) **Samarbejdsformer med Godhavns efterværnsprojekt?**

Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

- 3) **Har udslusningsordningen (§ 62a stk. 3.4) givet interne afgrænsningsproblemer mellem**

**børne- og ungeafdelingen eller
andre relevante afdelinger (fx
kontant og
arbejdsmarkedsafdelinger?)**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**4) Aftales der generelt ved en
anbringelses ophør en
efterværnsordning?**

- Altid 1
Ofte 2
Aldrig 3
Ved ikke 4

**Hvis der ikke aftales en
efterværnsordning**

**5) Får den unge ved anbringelsens
ophør en personlig rådgiver?**

- Altid 1
Ofte 2
Aldrig 3
Ved ikke 4

6) Får den unge en fast kontaktperson?

- Altid 1
Ofte 2
Aldrig 3
Ved ikke 4

Orientering om indskrivning i efterværn

**7) Har du/kommunen været
tilfredsstillende orienteret om
efterværnsprojektet ved**

**indskrivningen af en ung i
Godhavns efterværnsprojektet?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**8) Er målet/målene for Godhavns
efterværnsindsatsen tydelig
beskrevet ved indskrivning?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**9) Var den unge med til at tage
beslutningen om at komme i
Godhavns efterværn?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

Forløbet

**Har Godhavns
efterværnsprojekt været et
godt instrument til at støtte
den unge i,**

10 a) at søge og finde bolig?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 b) at fastholde den unge i boligen?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 c) at søge og finde arbejde?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 d) at fastholde den unge i arbejde/aktivering eller uddannelse?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 e) at støtte den unge i at styre sin økonomi?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 f) at hjælpe den unge med at opbygge et netværk?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 g) at støtte og hjælpe den unge i kontakt til sin familie?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 h) at støtte og hjælpe den unge til at få eller fastholde fritidsinteresser?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 i) at støtte og hjælpe den unge til at komme ud af et misbrug (fx, hash)?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

10 j) at støtte og hjælpe den unge med at afholde sig fra kriminalitet?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

11) Vurderer du, at efterværnet har været i stand til, at finde en balance mellem omsorg/hjælp/støtte og så den unges eget ansvar for sine dispositioner?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

12) Vurderer du, at relationen mellem efterværnsmedarbejderen og den unge har været god?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

13) Hvor ofte har der været afholdt møder mellem forvaltningen, den unge og efterværnet?

- 1 gang om året 1
2 gange om året 2
3 gange om året 3
4 gange om året 4
Flere end fire gange om året 5

14) Har kvaliteten af de skriftlige indberetninger fra efterværnet

**til forvaltningen været
tilfredsstillende?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**15) Hvor ofte har forvaltningen
fået en skriftlig indberetning?**

- 1 gang om året 1
2 gange om året 2
3 gange om året 3
4 gange om året 4
Flere end fire gange om året 5

**16) Har Godhavns
efterværnsprojekt været gode
nok til at kontakte og
samarbejde med relevante
afdelinger i forvaltningen?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

Godhavns efterværnsprojekts betydning for kommunens efterværns tænkning og praksis

**17) Har der i efterværnsperioden været
skift i sagsbe-handler for den unge?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**18) Ville kommunen kunne tilbyde den
unge den samme**

kvalitet i efterværn som Godhavn?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**19) Har Godhavns
efterværnsprojekt givet jer
inspiration til, hvordan
efterværn kan praktiseres?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**20) Har Godhavns
efterværnsindsats været
tilfredsstillende?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**21) Vurderer du, at Godhavns
efterværnsindsats har levet op
til den formulerede
målsætningen for den unge?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

Kommunens fremtidige efterværnsarbejde

**22) Vil Grundtakstfinansieringen
på det sociale område få
betydning for etablering af
efterværn i Godhavns regi?**

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

23) Vil I fremover benytte jer af Godhavns efterværn?

- Ja 1
Nej 2
Ved ikke 3

**Teori og Metodecentret
i Frederiksborg Amt**

Milnersvej 40
3400 Hillerød
tlf 48 20 14 00
fax 48 20 14 99

e-mail: tmc@teoriogmetode.dk
www.teoriogmetode.dk

© 2003 Teori og Metodecentret
ISBN 87-91031-14-1